

DOM in SVET

LEPOSLOVJU - ZNANSTVU

LJUBLJANA

Leto XVIII. 1905 Štev. 10.

VSEBINA.

	Stran
Lea Fatur: V burji in strasti. Povest. (Dalje)	577
Anton Medved: Večer	581
Anton Medved: Posestrimi. Igrokaz v štirih dejanjih. (Konec)	582
Griša: Poje, poje v mrak	591
Griša: Moč	591
Ivan Lah: Zadnji ribič. Slika. (Konec)	592
Avg. Žigon: „Lél — moj kermar . . .“	600
Griša: Tam zunaj	611
Griša: Poslavljajo se pesmi	611
Dragan Šanda: Moderna francoska lirika. (Konec)	612
Dr. E. Lampe: Glagolica na Slovenskem. (Konec)	621
Branko Brankovič: Pomladi več si ne želim	624
Griša: Samo en dan	624
Fr. S. Finžgar: Govôri, aloa!	625
J. K.: Rodbinski priimki na Slovenskem. Napravljeni iz kra- jevnih imen. (Dalje)	627
Književnost	629
To in ono	632

Šah in skrivalnica na ovitku.

SLIKE.

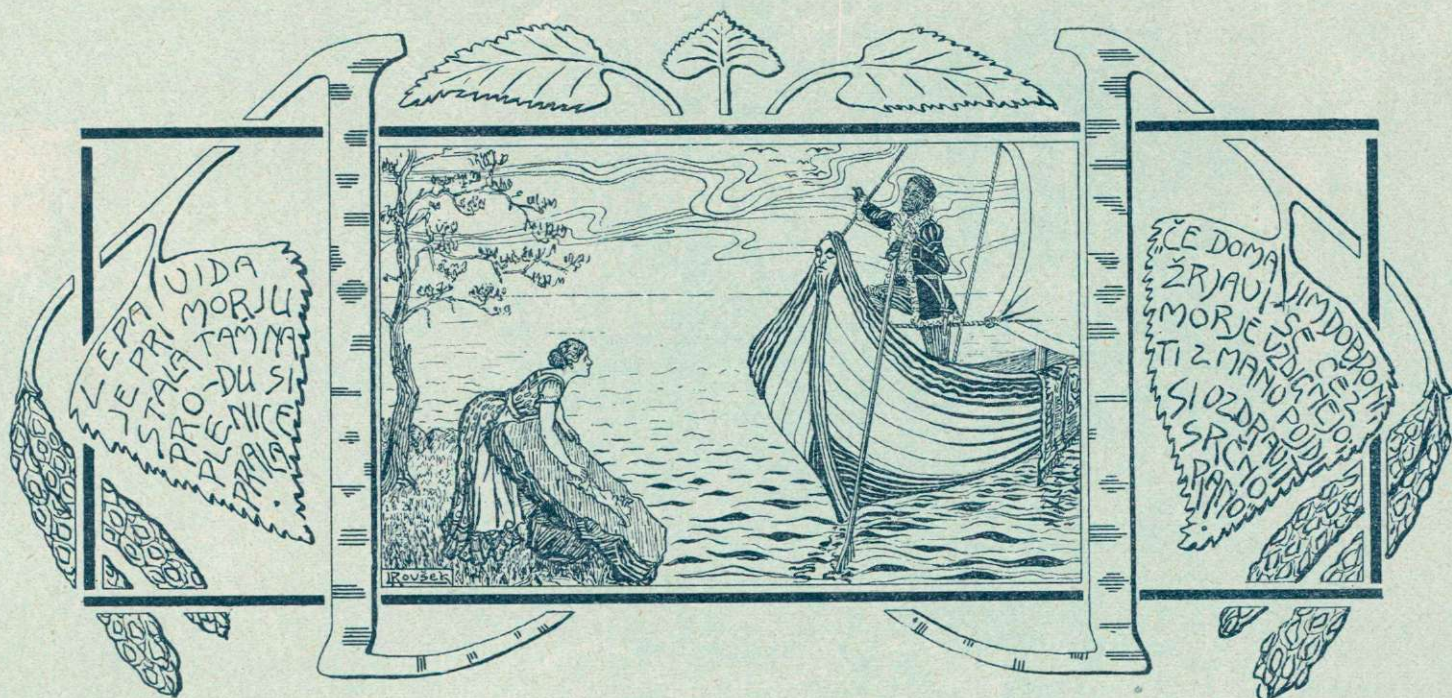
Lepa Vida. J. Rovšek. — Strossmayerjeva maska. L. Valdec. — Dolenjska legenda. J. Vavpotič. — Poreč. — Škofovi zavodi v Št. Vidu nad Ljubljano. — Odkritje Prešernovega spomenika v Ljubljani. — „Jačajmo se!“ — Fra Grgo Martić. T. Tišov. — Fra Grgo Martić v moški dôbi. — Cvetoča aloa na Igu. — Cigani v praznični obleki. — Solnčni mrk dné 30. avgusta 1905. — Kosta Glavinič. — Slovenski dijaki na rimskem Foru. Fot. J. Rovšek.

„Dom in Svet“ izhaja prvega dné vsakega meseca.

Urednika: dr. Mihael Opeka za leposlovje, dr. Evgen Lampe za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: „Marijanišče“. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2.5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v „Marijanišču“

LEPA VIDA.

J. ROVŠEK.

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

XIV.

(DALJE.)

širnem poslopju „šole svetega Marka“ v Benetkah so stale postelja pri postelji v dolgi vrsti. Za vsako je bila tablica z imenom bolnice, bolezni in predpisane hrane, pri vsaki je stala mizica, obložena s steklenicami, iz vsake postelje je gledal mlad, ali izsušen, od bolezni izpit obraz, nad vsako je zvenela grozna, brezbesedna pesem o izgubljenem mladem življenju, o prevaranih nadah...

Še je obzarjala nekatero lice nežna rdečica z varljivo lepoto, mileje kakor v dnevih zdravja je sijalo oko, rahlo so se dvigale prsi — ali pogubna vročica je sušila mlado telo... Grozničavo se je svetilo drugo oko iz rumenega, velega obraza, sinela so usta, hropelje prsi, močno so se dvigale ranjena pljuča...

Nad bolnicami je širila svoja temna krila neizprosna, nepremagljiva, posmehujoča se vsakemu sredstvu neutrudne vede, ljubiteljica nadarjene mladine, roparica naše sreče — vdrtooka jetika...

Tihlega koraka, neopažena je bila pristopila k svoji žrtvi — zbolela je glava, zadrhtelo telo... In rekli so ljudje: Prehladila, pregrela, preplesala se je. Prestrašene matere so hodile krog zdravnikov, iskaje pomoči — majali so z rameni učeni možje: Kaj hočete — jetika... Počasi, počasi je slabelo truplo, vdirale so se oči, postajala so prozorna ušesa, iz poprej oblih ramen so štrlele kosti, klecala so kolena, temnil se je vid. In zdaj leže tu...

Zahropelo je. Votel kašelj se je izgubil po širni dvorani, tresoča roka se je stegnila...

Zahrknilo je. Rdeče pene so se pokazale na sinjih ustnicah... Stokalo je, treslo se je telo, obračala se glava, krčevito so stiskale suhe roke odejo, davilo, dušilo je v grlu. Groza! Begale so oči po dvorani, iskale pomoči, rešitve in obstale ob križu na steni: „Edina, zadnja pomoč, ko mine človeška; edina rešitev in tolažba v groznih urah zadnjega boja, ostani pri nas, bodi vedno naše upanje.“

Strašno je bilo tu notri podnevi, še strašnejše ponoči, ko je oživela tmina, ko so

gledale iz mraka votle oči minljivosti — a srce se trgalo v želji po življenju!

In hrepenelo je naproti dnevu, dnevu polnemu svetlobe, čeprav morda — poslednjemu . . .

Tihih korakov je hodil angel usmiljenja med posteljami.

Nežna roka je obrisala tu potno srago, zmočila tam razpokane suhe ustnice, zrahljala tu zglavje, pritisnila tam križ na vzdihajoča usta, prižgala umirajoči svečo . . . Trepetale so bele peroti, rožljaj je rožni venec.

Bila je lepa, mlada, hodila je kot slika življenja med žrtvami smrti, in vedela, da čaka usoda tu ležečih tudi njo . . . Vedela je to — in morda je upadal včasih pogum, pa stisnila je roka veliki križ, moč slabih.

Proslavljajo se v pesmih junaki, ki so šli pogumno v krvavi boj za blagor domovine — kdo pa se spomni skromne usmiljenke, nežne mlade junakinje, ki se žrtvuje idealni ljubezni do bližnjega?

Stopila je iz dvorane v sobico, kjer je sedel mož poleg edine postelje in poslušal pazno polglasno govorjenje mlade bolnice, naslonjene na njegovo roko.

Svareče je vzdignila usmiljenka prst — bolnica se je nasmehnila, oči so zažarele v nekdanjem žaru, čar prejšnje lepote se je pojavil za hip na velem licu.

„Pustite, dobra sestra, da si olajšam srce“, je rekla Luca in govorila naprej s slabim hripavim glasom. Giganti je poslušal . . .

Povest sramote, nesreče, v katero je zabredla njegova hči, po njegovi lastni krivdi . . . Poslušal je in trgalo se mu je srce.

Pod pretvezo, da ne more dobiti za poroko potrebnih listin, je bil izvabil Paolo Luco seboj. Peljal jo je v Milan, v Verono, slednjič v Benetke. Videla je svet, krasan kot božji vrt, uživala lepoto z žejno dušo, vendar ni bila srečna, kajti Paolo ji je izpolnil vsako drugo željo, le o poroki ni hotel ničesar slišati; znancem jo je predstavljal za sestro, a Luca je zapazila, da so se spogledovali in nasmihali.

Bila sta dlje časa v Benetkah, a Luca je postajala z vsakim dnem bolj nemirna, ni

več hotela na ulico, ker je menila, da kažejo vsi ljudje s prstom za njo.

Paolo je prejemal pisma, katera je skrival pred njo, odpotoval je večkrat po cele dneve po opravilih, ki so bila njej neznana. Zbudil se ji je sum, stikala je, iskala in našla liste — naslovljene od „zveste žene“ na „dragega moža“ . . .

Sklonila se je mlada glava pod težkim udarcem, spomnila se je besed Gigantijevih. Zakaj je verjela . . .

Pokazala je pisma Paolu — prebledel je malo, ali smejal se je njeni jezi, njeni žalosti: „Neumnica, saj te ljubim, kaj ti mar če imam ženo! Grda, stara, ali bogata je — le molči, saj ne bode živela vedno, modra bodi in pusti te misli. Od mene hočeš? Kam pa? V svojo domačo vas se ne smeš prikazati; če misliš na sveto Leonoro, se varaš; za službo nisi sedaj — bodi modra, preskrbim te . . .“

Luca je poslušala z grozo. Ljubila je Paola, ali v tihi gorski vasi, kjer so jo vzgojili, so spoštovali svetost zakona — zato je ostala pri tem, da ga zapusti. Zaklepal jo je — tudi denarja ni imela — pa imela je naslov na svojega očeta, pisala je in prosila, naj pride in jo reši. Toda hišna, kateri je dala pismo, je bila podkupljena; izročila je pismo Paolu. Divjal je, ko ga je prebral, bal se je nasledkov, ko bi dobil Giganti tako pismo, rotil je Luco, pretil ji — ostala je pri tem, da odide, hotela je pisati celo ženi nezvestega.

„Dobro“, je rekel Paolo, „pripiši si sama, kar pride.“

Privedel je priletnega gospoda ostrega pogleda. Predstavil se je gospod kot zdravnik in izpraševal o njenem zdravju. Luca mu je poštožila svoje neznosno stanje in ga prosila, naj ji pomaga do prostosti. Paolo se je vrnil iz druge sobe in se smejal: „Vidite, doktor, tako je, kakor sem Vam pravil; moja sestra, zapuščena od brezvestnega ljubimca, si domišljuje, da sem jaz tisti. Res, žalostno.“

„Obžalujem Vas“, je rekel doktor. Luca je uganila z grozo, kaj namerava brezvestni človek, zaupila je, zaihtela, da ona ni nikakor blazna . . .

Doktor je kimal: „Vse so take, ravno to je znamenje. No, v takem stanu se rada pojavlja blaznost; obžalujem Vašo nesrečo.“ Paolo si je obrisal hinavsko solzo.

In spravili so jo s silo v veliko poslopje . . . Tu je živila med blaznimi in trepetala od strahu, da morda res zblazni. Pozkušala je uiti, ali vsi izhodi so bili skrbno zastraženi.

Tisto, kar je bilo po mnenju zdravnikovem vzrok njene namišljene blaznosti, se je izpremenilo pred časom; sledila je bolezen; spravili so jo na bolniški oddelek, in tam je hirala, gledala skozi zamreženo okno na visoki zid in hrepenela po prostosti. Vedela je, da plavajo urne gondole po širokem kanalu pred zidom, ali zaklenjena so bila železna vrata, zapahnjena s trdnimi zapahi, čuval jih je mrk vratar. Vendar je gojila trden up, da ji bode pomagal Giganti, če se ji posreči poslati poročilo do njega: Pozkusila je obuditi usmiljenje postrežnic, prosila zdravnika, ali poslušali so le nehajno, besedičenje blazne ni imelo pomena zanje.

Čutila se je vedno slabejšo in trepetala je od strahu, da bode umrla tu med blaznimi. Končno je prišla stara žena obiskat svojo umobolno hčer in je vzela s seboj Lucino pismo . . .

„In potem ste prišli, moj oče“, je rekla Luca hvaležno, „spravili ste me iz tiste grozne hiše. Sedaj upam, da bodem še ozdravela.“

Votel kašelj ji je pretresel prsi, rdeče pene so se pokazale na posinelih ustnicah. — Giganti si je zakril obraz, solze so padale krepkemu možu skozi prste, tresel se je od zadržanega ihtenja . . . Saj je bilo prekasno, vse prekasno — na njen obraz je pritisnila morilka jetika svoj smrtonosni pečat . . .

„Ne žalujte, oče“, je rekla deklica, „glejte sama sem kriva . . . Ko bi Vas bila poslušala, ne bilo bi tako . . .“

„Jaz sem kriv Luca, samo jaz, moral bi te bil vzeti seboj, povedati ti, da sem tvoj oče . . .“

Naslonil je čelo na vele Lucine roke in jih močil s solzami.

Luca je zaprla oči. Nekaj prijetnega jo je izpreletelo, imela je očeta, ne bode ji treba več služiti . . . Ali zakašljala je, spet, pogledala krvavo ruto in šepetala: „Prekasno!“

„Ne, ne“, je planil Giganti pokonci, „ni prekasno, spoznal te bodem pred vsem svetom — bogat sem — peljal te bodem v kopeli in zdravilišča, ozdravela bodeš in se igrala s svojimi bratci.“

Lucine oči so zažarele, sladek smeh, up sreče, ji je prešinil mladi obraz.

„Moj oče“, je šepetala. „Kako lepo je, imeti očeta.“

„Ubogo dete, odpusti mi vse, glej, človek sem, grešil sem . . .“

„Tudi jaz sem grešila, oče“, je rekla Luca tiho.

Usmiljenka je motila nežni pogovor z vestjo, da je prišel brzojav na Gigantija. Naslovljen je bil na magistrat — našli so ga, ker je imel ravno tam opraviti, da je dobil Luco iz blaznice.

Giganti je prečital. Teta Leonore, ki je bila brzojavno pozvana iz Reke v Florenco, ga je klicala domov, ker je Leonora opasno obolela.

Skrbno je motrila deklica čitajočega očeta, slutila je s tankočutnostjo bolnikov, da ji ugrabi ta list ravno najdenega. Resno se je dvignil Giganti:

„Dete moje, ta list me pozivlje k drugi bolniški postelji. — Pogledati moram, kaj je doma, potem se vrnem k tebi . . . Glej, ne žalosti se, pridem kmalu. Če imaš kaj posebnih željâ, naroči, kupi si, česar želiš.“

Stisnil ji je v roko svoto denarja, poljubil čelo in lica in odšel težkih korakov. Pri vratih se je še ozrl na smehljajočo se deklico, prikimal ji, priporočil jo sestri in šel v svoj hôtel.

Šel je po tesnih, mračnih kalah, ki vodijo po nešteti mostovžih čez kanale. Mračne in tesne so te uličice, zagrinjajo jih neprijazni hrbti visokih palač, po njih hodi rada skrita beda, žalost . . .

In zazdele so se Gigantiju te palače kakor človek, ki si nadene drugo obleko, drugo lice za zunanji svet — saj onkraj so polju-

STROSSMAYERJEVA MASKA,

L. VALDEC.

bovali šumeči valovi njih mramorna znožja, dičile so se façade, zibale se lahke gondole do vrat, vstopale so vznesene Benečanke, sivolasi patriciji — hitela je gondola, gondolirja pesem je spremljala udarce vêsel... In svet se je širil — blestelo je morje, tam daleč so se dotikale gore oblakov...

A tu v kalah je bilo tesno, temno, šum veselja ni dosegel bolnega srca. Giganti je hodil povešene glave, počasi... Preživel je dva dni, dolga kakor dva veka... Shujšano, prerani smrti zapadlo truplo hčerino je klicalo glasno po zadoščenju, in on je nastopil to pot. — Zahteval je na magistratu, da mu izročijo ono, ki je pod tujim imenom, pod pretvezo blaznosti internirana v norišnici. Vprašali so ga, s kako pravico zahteva to, in je rekel: „Njen oče sem!“ Zahteval je, da se nastopa sodnijsko proti možu, katerega žrtev je bila uboga deklica. Vedel je, da kliče vse pošasti prošlosti na dan, pa treba je bilo zadoščenja — in hotel je zadostiti...

Pustili so Luco iz blaznice proti jamstvu, da dokaže njeno osobnost. Hotel je storiti vse to — odigrala se bo pred sodniki žalovanja, izvedel bode svet o tajni njegovega srca. Naj...

Prišel je do hôtela in javil hišni, da odide, ali se vrne skoro. Šel je v gondolo in odplul proti postaji. Ozrl se je na mesto in vstala je čarobna slika iz morja spominov... Blestele so palače, šumelo je morje, dehtelo je cvetje na balkonu stare prokuracije...

Prikazala se je, bela in krasna, solnce je poljubovalo zlato glavo, perhutala so golobov bela krila, pogledale so ga modre oči, nastal je dan, novi, čudni... „Leonora, moja sreča in nesreča, duša jasnočista, vračam se k tebi...“ Zahrepenelo je srce po njej, a bilo mu je, kot da je ne vidi nikoli več... Iz vlaka se je ozrl še enkrat na kraljico morja, zdelo se mu je, da kliče vsa ta bajna lepota večni „zbogom“ za njim, in tudi on je mahnil z roko:

„Zbogom, Venecija, čarobna pravljica, okamenele sanje, kraj moje ljubezni, zbogom!“

Premaknil se je vlak. Gigantija se je lotilo čuvstvo groze, zazdelo se mu je, da bode ta vožnja večna, da ne vidi nikoli več ne Leonore ne otrok... Prijelo ga je z ledeno roko, šepetalo mu: „Moli!“

Bil je sam v oddelku, groza se ga je lastila, vendar je bil dan, solnčen, jasen, vlak

je vozil puhaje čez veliki most po prostranih lagunah.

Giganti je sklenil nehote roke, in molil; srce mu je stiskala tesnoba...

Zahropelo, zažvižgalo, zašumelo je — krik smrtne groze je napolnil zrak... Vlak je bil zdrsnil z mosta v lagune — plahe, nepripravljene, so drhtele duše ponesrečenih potnikov ob mrtvih telesih... (KONEC).

ANTON MEDVED:

VEČER.

Kakor duh, ki se spovrača,
veter toži po ravneh.
Listi, mrzlih sap igrača,
divje plešejo po tleh.

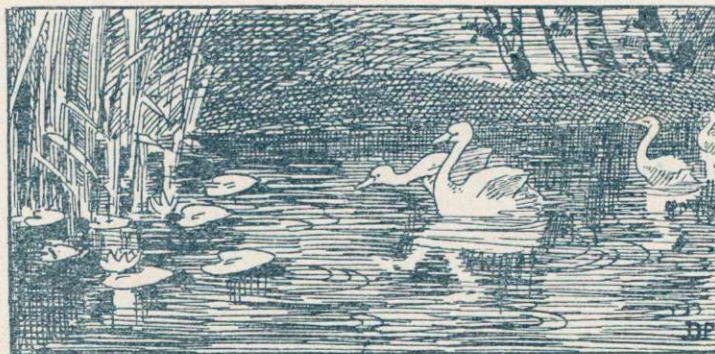
Grajski stolp na bregu Save
polrazsut štrli navpik —
mrtve matere narave
temen grobni spomenik.

Plašni sovi se odpira
moč pogleda na večer.
Iz dupline se ozira
in ujeda venomer.

Nema je le moja duša,
nema, ali gluha ne:
sredi razvalin poslušša
zemljo, ki tožeča mre.

Tudi nji pogled se večja,
večja in skrivaj rosi.
Z dolgim spremstvom mlada
sreča
mimo nje plešoč beži.

O, postoj v sijajni halji!
Kam podi te vetra puh?
Žvižga, tuli v sivi dalji —
nem ni veter — ali gluh.

ANTON MEDVED:

POSESTRIMI.

IGROKAZ V ŠTIRIH DEJANJIH.

Tretje dejanje.

Gostilniška soba pri županu. Na desni široka orehova miza, ob steni klopi. Na levi vrata v drugo sobo. V ozadju star naslonjač. Okna na desni in omarica.

1. prizor.**Birek.**

(Sedi za mizo, po kateri so razmetani papirji, drži pero v roki.) Še to-le. Potem sem končal. (Piše.) Slavni oča župan so danes kisle volje. (Se smeje.) Zato je najbolje, da jo čim prej odkurim. (Naredi veliko manupropria.) Sicer geometer ne bo imel nič slajšega obraza. Dva dni že nisem bil pri njem. (Spravi papirje v kupček, naredi cigareto.) Tako. Jaz mislim, da starost ni drugega, kakor prav hud in včasih še dolg — maček po mladosti...

2. prizor.**Birek. Jelen.**

Jelen. (Pride od desne s puško na rami, katero odloži in prsloni varno k omarici.) Servus!

Birek. Na zdravje, amice! Kaj pa ti kolovratiš s puško po svetu?

Jelen (prisede. Tiho:) Ali je Dora še bolna?

Birek. Menda še. Včeraj je nisem nič videl in danes tudi še ne.

Jelen. Prehladila se je na plesu. Ne?

Birek. Nemara. Plesala je res mnogo, in ona ni vajena. Kam pa si namenjen?

Jelen. V gozd. (Nasloni glavo.) Tako živimo strašno življenje in čakamo negotovega konca.

Birek. Ali boš zopet igral preroka Jeremijo?

Jelen. Ne, prijatelj, brez šale, jaz sem v položaju, kakršnega psu ne privoščim. Pa mi oponašaj, da sem šleva, ki ne zna nič pretrpeti, ali baba, ki se za vsako reč cmeri, ali kar hočeš — meni ni več živeti.

(KONEC.)

Birek. Kako je to? Ako že zdaj vzdihuješ, ko si zaročenec, kaj šele bo, brate, ko boš mož.

Jelen. Jaz ne morem več sam nositi, jaz ti moram naravnost, jasno, razločno vse povedati.

Birek (radovedno.) Kaj pa? Ti govoriš nekam slovesno.

Jelen (se mu primakne bliže.) Premislil sem si — s poroko ne bo nič.

Birek (važno.) Nič! Vraga, kaj pa vendar misliš?

Jelen. Jaz Dore ne ljubim toliko, da bi si jo upal vzeti za ženo. To je kratko povedano vse.

Birek. Zakaj si jo potem snubil?

Jelen. Ker sem bil v denarni zadregi.

Birek. Hm! To pa ni nič kaj prav! Komedijska —!

Jelen. Prenaglil sem se, to je moja krivda. Velika krivda, katere se Tebi izpovem — toda kako naj jo razodenem Dori? Zdaj veš vse. Zdaj mi svetuj!

Birek. Ni majhna sitnost, ne! Ali ti nisem rekel, da je treba za srečen zakon dveh, dveh, ki se ljubita. Dalje se nisem hotel vtikati. Sicer je pa Dora dekle, ki je — vsaj po moji sodbi — zlata vredna.

Jelen. Po moji tudi! In ravno zaradi tega mi je tako neskončno težko — da, nemogoče, presekati besedo.

Birek. Razumem te. Spoštovanje in ljubezen nista isto. Toliko ti rečem, da bi lažje družega klofnil, kakor Doro samo s pogledom razžalil. In vendar se ji mora povedati — čim prej, tem bolje.

Jelen. Ali misliš, da vzame zelo za hudo...

Birek. Glej ga! To vendar ni malenkost. Prvič je gotovo, da ti je globoko vdana, drugič pa jo s tem več ali manj kompromitiraš pred svetom. Ali ne poznaš ljudskih

gobezdal? Pustiti jo kar na celem, z lepega mira ... hm ...!

Jelen (povesi glavo.) Res je, vse je res. Strašno! (Premolk).

Birek. Po drugi strani pa je pametno, da se ne omoži. Ona je bolna, ona je (po-tihoma) jetična.

Jelen. Misliš? Tudi jaz sem na to že mislil.

Birek. Kaj pa. Tudi njena mati je umrla za jetiko, in njen brat, moj sošolec. Poleg tega mi je zdravnik sam v mestu namignil, da je — neozdravljiva. Seveda, tega vzroka ne smeš izrabiti za pretvezo.

Jelen. In Doljanec in Grom tako silita, da bi se poroka brzo izvršila. Vkljub temu da je slabotna! ...

Birek. Ali ne veš, kaj so očetje? Tvoj stari se pa boji za denar iz dote; družega mu je malo mar.

Jelen. Da, da! Vse je izgubljeno. (Prime Birka za roko.) Prijatelj, povej Dori, česar ji jaz ne morem! Ti poznaš mene, poznaš njo. Lepo po ovinkih jo pripravi! Zatrdi ji, kako jo čislam, cenim, in je nikdar ne zabim kot prisrčne prijateljice — saj veš, saj umeš ...

Birek. Naposled, če hočeš, zakaj ne! Bogve, nemara je ne dirne tako hudo kot misliva midva. Zdi se mi, da je tako vdana v vseh protivnih položajih. V svoji bolezni, ako ji kdo oporeka, če ji kaj izpodleti, če se prevara ... zlata duša je, no!

Jelen. Reci ji, da jo prosim, iz dna duše prosim, naj mi odpusti! To zadnjo uslugo mi stôri!

Birek. Že dobro! Brž ko se prikaže. Menda še leži.

Jelen. (Zadene puško na ramo. Z rosnim pogledom.) Zbogom! (Seže Birku v roko.) Zbogom! Za zmerom!

Birek (ga začuden pogleda.) Kam pa zdaj greš?

Jelen. V gozd. Bodi srečen! (Hitro odide).

Birek (plašno.) Po kaj? (Zakliče.) Bodi pameten! Jelen!

3. prizor.

Birek. Brigita.

Brigita (prihiti od desne prestrašena.) Kaj je, gospod Birek! Kaj se je zgodilo? Kaj je rekel?

Birek. Kdo? Ali ste ga slišali?

Brigita. (Ga prime za roko. Nestrpno.) Povejte mi, kaj je hotel oskrbnik? Vzel je slovo.

Birek. Sam ne vem, kaj mu je.

Brigita (s tresočim glasom.) Kam je šel?

Birek. V gozd. Imel je puško ...

Brigita. Kaj je mislil? Grozno! ... (Hiti vun).

4. prizor.

Birek.

Birek. Kaj pa ta zopet? Ali je vse ne-umno? (Pogleda skozi okno.) Ravno v gozd je zavil. Ali ga doide? Teče. — Menda je tej tudi glavo zmešal.

5. prizor.

Birek. Dora.

Dora. (Pride počasi in sede v naslonjač.) Dobro jutro! Jaz sem kasna.

Birek. Že pokoncu!

Dora. Ali ni bil Anton tukaj?

Birek. (Tudi sede.) Dà.

Dora. In je že šel? Slišala sem ga zgoraj in sem vstala. Kaj pa je povedal? Ali se drži še zmerom tako resno?

Birek. Še veliko bolj.

Dora. Nazadnje sem vendarle izvedela, kaj mu utegne biti.

Birek. Kaj ste izvedeli in od koga?

Dora. Da njegova ljubezen do mene — slutila sem sicer že precej, ko me je bil za-snubil ... (Ustnice ji drhté.) Bodi!

Birek. Kaj? Stavka niste končali.

Dora. Lahko si ga sami končate ...

Birek. Prosim, povejte Vi! Tudi jaz Vam imam nekaj sporočiti.

Dora. Žal mu je, da me je snubil. Pre-naglil se je. Zadrega ga je prignala do tega.

Birek. In od koga veste to?

Dora. Postranska stvar.

Birek. Res je, kar pravite. Ali ste zelo užaljeni?

Dora (se premaguje.) Užaljena! — Vi torej tudi veste? Odkod ste izvedeli Vi?

Birek. Od njega samega. Razodel mi je to ravnokar. Gospodična Dora, ne bodite hudi! Saj veste v kako kritičen položaj je zašel brez svoje krivde. Kaj človek vse stori v veliki stiski!

Dora. Zakaj bi bila huda? Ako nisem zanj — kaj bi se mu silila? Vsakemu bodi lastno srce sodnik! Jaz sem gorela zanj z vso svojo dušo ... (Otrne solzo)

Birek. To je ravno bridko! Naročil mi je tudi on z rosnim očesom, naj Vam povem, kako hudo mu je. Zagotavljal mi je, da Vas visoko spoštuje, da Vašega blagega prijateljstva nikdar ne pozabi —

Dora. Tako?

Birek. In naposled mi je ves ginjen naročil, naj Vas prosim iz dna duše odpuščanja. Smilil se mi je.

Dora. Odpuščam mu rada, če je kaj odpustiti. Da je le povedal! Pozno sicer — a ne prepozno. Zato mu veljaj moje polno spoštovanje! Gospod Birek, kmalu sem spoznala, da bojuje notranji boj in sama sem bila polna strahu. Nisem se mu upala razodeti svojih dvomov in zopet jih nisem mogla zatreti. Tako sva trpela oba, dokler ni pretrgal sam zavese. Zdaj veva. Boljše je storil, kakor da bi sklenila zvezo, ki bi bila obema na zemlji — pekel.

Birek. Gotovo! V tem se strinjam popolnoma z Vami. Silno hudo mu je bilo. Ni se upal Vam sami razkriti, kar je čutil v sebi.

Dora. Ah, in zaradi tega mrzlega, suhega denarja!

Birek. Grom mu je gotovo zagrozil, da ga odslovi iz službe, ako mu ga ne vrne. Kaj je hotel? To so grenke skrbi.

Dora. In kam je zdaj šel?

Birek. V gozd. Ves obupan je odvihral.

Dora. Gospod Birek, povejte mu, prosim, naj se mene nič ne boji, naj le stopi predme vesel, prost, kot prej. Imam ga še vedno za poštenjaka.

Birek. Povem mu rad, takoj ko se vidiva.

Dora. Glejte, gospod Birek, z menoj tako ne bo nič. Kaj sodite Vi o moji boleznici? Saj ste študirali medicino.

Birek. Nekoliko ste se prehladili. Paziti morate.

Dora. Odkrito povem, ni mi mnogo do življenja.

Birek. Kaj bi tisto! Pridejo seveda hipi, ko človeku smrt ni tako grozna, kakor jo vobče smatramo.

Dora. Ko sem videla v samostanu umirati in umreti mlado sestro Maksimilijano, tako mirno, tako sladko, kakor bi se zazibala v lepe otroške sanje, tedaj sem si mislila, da smrt ni nič hudega.

Birek. Kakor se vzame! Ne govorimo o tem!

Dora (prijazno se smehljaje.) Gospod Birek, ali ne pojedete več študirat na Dunaj?

Birek (se smeje.) Kaj Vam to po glavi hodi?

Dora. O, pojedite no! Potem bodete zdravnik. To je tako lep poklic, tako hvaležna služba. Vem, da Vam ni težko dovršiti študije. Kako lepo bi bilo, ko bi se tu v mestu nastanili kot zdravnik. Ne?

Birek. Videli bomo, videli bomo. Zdaj moram iti v mesto. Dva dni že nisem bil. Zbogom! (Odide).

6. prizor.

Dora.

Škoda bi bilo zanj, ko bi se zanemaril! Tako zdrav je še in čvrst. (Nasloni se vznak.) Takole je ležala — nepremično — polagoma je soplja — vedno manj, poredkoma — —

7. prizor.

Dora. Brigita.

Brigita. (Pride hitro in vpehana.) Ti tukaj, Dora? (Sede k nji na klop.) Rešila sem ga. (Sopihaje.) Moj Bog!

Dora (plašno.) Koga? Kaj pa je? Kje si bila?

Brigita. Hvala Bogu! O Dora, rešila sem ga. Hotel se je usmrtiti, ustreliti ...

DOLENJSKA LEGENDA.

J. VAVPOTIČ.

Dora. (Vstane.) Kdo? Za božjo voljo, povej, govôri vendar jasno! (Sede utrujena nazaj.) Kdo?

Brigita. On, oskrbnik, Anton.

Dora. Kje? zakaj? Brigita, umiri se in povej mi razločno, kje je zdaj?

Brigita. Kmalu pride sem. Oh, kako naj ti vse povem!

Dora. Pomiri se najprvo in potem počasi povej! Da je le iz nevarnosti. Saj je, kajneda?

Brigita. Dal mi je besedo.

Dora. Kaj ga je gnalo k tej strašni misli? Brigita, ne zakrivaj mi ničesar in ne boj se mi povedati, zakaj marsikaj že vem. Le govori!

Brigita. Ah, kako zamotano je vse! Kriva sem jaz, kriva ti, kriv grajščak...

Dora. To že vse vem.

Brigita (začudeno.) Ti veš? Kako?

Dora. Če že govorimo o kaki krivdi, recimo, da je največ kriv grajščak, nekoliko pa oskrbnik sam.

Brigita (boječe.) Ti torej veš? Ah, zato so me oče — —

Dora. Vem, kakor ti. Grajščak ga je zaradi dolga pripravil do tega, da je snubil mene brez ljubezni v srcu. To je krivda grajščakova.

Brigita. Res je, popolnoma res.

Dora. Jelen bi moral premisliti, da je zakon nerazvezljiva zveza, česar v svoji stiski ni storil. To je krivda njegova.

Brigita. O, kako natančno vse veš!

Dora. No, Brigita, zdaj pa govori ti, kakšna je moja krivda?

Brigita. Tvoja krivda? (V zadregi.) Ne, Dora, ti nisi nič kriva.

Dora. Rekla si prej...

Brigita. Saj ne vem, kaj govorim. Vsa zmešana sem.

Dora. In kakšna je tvoja krivda?

Brigita. (Objame Doro.) O Dora, nikar me ne muči! Saj ti povem vse. Do pičice vse.

Dora. (Jo boža po laseh.) Saj vem, Brigita. Le zaupaj mi svoje srce! Lahko bi mi povedala vse že davno, in boljše bi bilo.

Brigita. Nisem se upala.

Dora. Ti ljubiš Antona, in on tebe. To je vsa skrivnost in vsa krivda vajina, če hočeš krivdo priznati.

Brigita. Dora, ali si huda name?

Dora. Zakaj neki? Kdo more srcu zapovedati? O, le ljubita se, iskreno ljubita in vse težave bosta premagala. Ali si tudi njemu razodela, kar čutiš zanj?

Brigita (boječe, tiho.) Dà, povedala sem mu.

Dora. In kaj je rekel nato?

Brigita. Vrgel je puško daleč proč od sebe in zaklical: Brigita, hvala, ti si me rešila! Ali si pripravljena iti z menoj kamorkoli? V tej službi ne ostanem več. In povedal mi je o svojem dolgu, kako ga je grajščak pritiskal k poroki, kako mu je očital tudi mene. — Bilo mi je naenkrat vse jasno.

Dora. In ti si mu obljubila, da pojdeš za njim.

Brigita. Da! (Pokrije obraz z rokami.) Dora, da! —

Dora. Ti zapustiš našo hišo in mene?

Brigita. Anton pride še sem, da te zaprosi odpuščanja. Ah, Dora, ali mu odpustiš?

Dora. Bodi brez skrbi! Vse mu je odpuščeno! Pa da zapustiš mene, tega ne smem misliti. To ni mogoče.

Brigita. Da, zapustim, ker moram, dvakrat moram.

Dora. Dvakrat moraš? Kaj hočeš s tem reči?

Brigita. (Objame jokaje Doro.) Tvoj oče so mi ukazali včeraj, da moram od hiše.

Dora (razvneto.) Moj oče? Kaj?

Brigita. Nič se ne razvnemaj! To ni nič čudnega. Anton mi je vse povedal. Grajščak je naščuval očeta zoper mene.

Dora. Zakaj in čemu?

Brigita. Tisti prismojeni Filip mu je natvezel na uho, da se z Antonom skrivaj shajava, kar je hudobna laž. In oče v svojem srdcu...

Dora. Brigita, prosim te, ne zameri tega očetu! Ti si in ostaneš naša domača, moja sestra, ako bi tudi šla daleč kam. Pozabi torej očetovih besed. Če pojdeš od nas, pojdi zaradi svojega izvoljenca!

8. prizor.

Prejšnji. Doljanec. Jelen.

Doljanec. (Pride, roke na hrbtu, v tla gledaje. Za njim Jelen, bled, s puško v roki.) Kaj se to pravi? (Jezno.) To se pravi za nos voditi nas vse!

Jelen. Prosim, gospod župan . . .

Doljanec. E, pustite piškave izgovore! (Zagleda Brigito.) In ti! Veš, kaj sem ti rekel včeraj?

Brigita. Vem! Ne bojte se, pojdem.

Doljanec. Ti, edina ti si kriva vseh teh neumnosti! Potepi se od hiše, kakor si se pritepla vanjo!

Brigita. (Naglas zajoka in odhiti na desno proti vratom.) Grem, takoj grem!

Jelen. (Stopi pred Doljanca in udari z roko po mizi.) Tako se ne govori o poštemem deklētu!

Dora. (Vstane.) Oče, oče! (Pojemaje.) Oče! (Se zgrudi nazaj na stol in onesvesti).

Zavesa pade.

Četrto dejanje.

Hladnica. Na desni vrata v hišo. V kotu majhen divan. Na levi mizica, ob njej trije stoli. Od zgoraj in ob straneh visé kite divje trte z orumenelim perjem. Na mizi citre. Zadaj vrt z drevjem. Jesen.

1. prizor.

Dora. Brigita.

Dora. (Sedi na divanu, ogrnjena s plaidom, blede. Brigita poleg nje.) Ti si torej žlahtnega rodu. In ti si mi skrivala do danes. Ti si torej hotela na vsak način biti na mojem ženitovanju. (Se nasmehne.) O ti prisrčna neumnica! — Zato si molčala.

Brigita. Saj jaz sama še ne vem dolgo.

Dora. Anton ve?

Brigita. Povedala sem mu tudi šele danes.

Dora. Ali si mu rekla, da ga vabim k sebi?

Brigita. Rekla in gotovo pride danes, in sicer kmalu.

Dora. Baronovka tudi že ve?

Brigita. Nesla sem pismo župniku in ga prosila, naj on obvesti gospo. Sama se nisem upala. Povedala sem mu tudi, da ga želiš.

Dora. Dobro, ljubica moja. (Se ozira okoli.) Poglej, listje pada. Vedno sem si želela, da bi umrla jeseni, ko umira vsa zemlja. (Usopla.) Jeseni je umrla tudi moja prijateljica, sestra Maksimilijana. (Se nasloni vznak.) Tako je slo-nela, mirno, nepremično, in dihala — počasi — pretrgoma . . .

Brigita. Dora! Nikar ne govori! Govorjenje utruji.

Dora. Res je. No pa mi zaigraj kako pesem in zapoj! Toliko časa nisva že peli!

Brigita. (Sede k citram.) Katero?

Dora. Saj veš, katero imam najrajši.

Brigita. Pa ta je žalostna. (Zaigra in zapoje).

Je pa davi slan'ca padla
na zelene travnike.
Je vso trav'co pomorila,
vse te žlahtne rožice.

Dora. Tako bi sedela in poslušala pesmi vse življenje.

Brigita. Anton gre.

2. prizor.

Prejšnji. Jelen.

Dora. (Se vzravna.) Anton! Da, on gre.

Jelen. Prišel sem, kakor sem obljubil.

Dora. Lepo, lepo! Kako sem želela tega trenutka, da vidim enkrat oba skupaj. (Mu poda roko.) Stopita vendar bliže!

Jelen. Kako Vam je, gospodična Dora?

Dora. Gospodična? Od kdaj zopet gospodičnja?

Jelen. (V zadregi.) Oprostite, kako hočem reči?

Dora. Ali sem jaz druga in drugačna? Ali ste hladnejši proti meni, kakor ste bili prej? Kaj se je v najinih srcih izpremenilo?

Jelen. Nič. V najinih srcih nič.

Dora. Zato naj Vam bom, kar prej — Dora!

Jelen. O, iz srca rad te imenujem tako, ako te le smem.

Dora. Pomisli tudi, dragi Anton, da si zaročenec Brigite, moje sestre ali posestrime, moje najljubše prijateljice. Ali si nismo torej blizu? Stopita pred me! (Sklene njiju roki.) Povejta mi, ali se ljubita v resnici, globoko, do smrti? Govorita!

Jelen. Kaj hočem družega reči — do groba in onkraj tudi, zmerom! Kaj, Brigita?

Brigita. O da, Dora! (Jo objame.) Mi trije ostanemo eno.

Dora. Brigita, najljubše na svetu (pokaže na Jelena) bodi poslej tvoje! Srečna sem, da ljubi ravno tebe, da si izbere ravno tebe za družico življenja, in ne druge. (Preneha.) Ah, to mi je toliko zadostilo, da pozabim izlahka vsa svoja nekdanja bridka čutila.

Jelen. Jaz pa sem popolnoma srečen, da sem le gotov, da si mi odpustila, kar sem ti žalega prizadel.

Dora. Bodita srečna! (S slabotnim glasom.) Brigita, vèdi me — gori — v sobo — tukaj je — mrzlo.

Brigita. Precej, precej! (Prime jo čez pas in ji pomaga vstati.) Tako! Le pojdiva počasi! Záte ni bilo dobro, da si vstala.

Dora. (Gre s šibečima se nogama.) Vzela sem slovo od zemlje, od vrta — od solnca... (Odideta skozi vrata).

Jelen. (Ginjen, sočutno.) Zbogom! Zbogom!

3. prizor.

Jelen.

Ubožica! (Zatopljen v misli.) Ah, kako je škoda, da splava tak angel s te žalostne zemlje! Z lastovkami pojde. — Bodi blagoslovljen njen spomin! (V ozadje).

4. prizor.

Doljanec. Birek.

Doljanec. (Ima nekaj papirjev v roki.) To je prišlo s pošto. (Položi vse na mizo.) Ali ste prišli iz mesta, kajne?

Birek. (Sede na stol in molči nekaj časa.) Prišel sem iz mesta, da!

Doljanec. Slabe volje. Kaj pa je bilo?

Birek. (hladno.) Nič! Geometer je ozmerjal mene, jaz pa njega, in šla sva v miru

narazen in za vedno menda tudi. Tako je najboljšo! Naveličala sva se drug družega. Kaj hočete!

Doljanec. Bodeta že zopet dobra.

Birek. (S porednim nasmehom.) Kaj to! To ni nič, če je mene razžalil in zlepa tudi zapodil — geometer, on mene — svojega pisarja. A Vi ste razžalili in zapodili od hiše — baronovo hčer. Hm! To je kaj družega!

Doljanec. (V zadregi.) Da, da, slišal sem, izvedel sem o njej. Vraga, kdo bi si bil to mislil! Hiter sem bil, prehiter. Vse mi gre narobe. Kaj čuda! (Se zamisli).

Birek. Zdaj ostanete sami.

Doljanec. Sam, sam. (Mehko.) Vse me zapusti, vse, vsi. (Obrne se k Birku.) Midva sama ostaneva, Vi ostanete pri nas, veste? Naj geometer išče družega!

Birek. O ne, oče župan. Jaz tudi grem.

Doljanec. Kam?

Birek. Vsake reči je enkrat konec in konec bodi tudi mojih počitnic na deželi. Grem na Dunaj študije nadaljevat.

Doljanec. Na Dunaj? Nazaj? Vi? Ne verjamem.

Birek. Kakor hočete. In vendar je res.

Doljanec. Kaj Vas je do tega nagnilo?

Birek. Pred vsem — lastni premislek. Pa tudi Dori, Vaši hčeri, sem obljubil, da pojdem. Večkrat me je nagovarjala in celo zdaj na svoji smrtni postelji takorekoč — prosila. Sklenil sem, obljubil sem ji in ostal bom mož-beseda.

Doljanec. Prav. Ne branim Vam. A tudi mene je Dora danes prosila nečesa, in jaz sem ji obljubil in tudi jaz bom držal svojo besedo.

Birek. In sicer kaj?

Doljanec. Za vse, kar boste potrebovali na Dunaju za časa svojih študij, skrbel bom jaz. Dejala je: Očka, prosim Vas, tako porabite mojo doto!

Birek. O plemenito bitje!

Doljanec. Toda en pogoj stavim jaz.

Birek. Kateri?

Doljanec. Pojdite na Dunaj kot moj sin, kot moj posinjenec. Nadomeščujte mi rajnega sina!

Birek (osupel.) To želite?

Doljanec. In vrnete se po končanih študijah sem, k meni, v mojo hišo! Ali ste zadovoljni?

Birek. Sam sem na svetu, brez staršev in bratov, zakaj ne bi bil zadovoljen? Zakaj ne bi bil srčno vesel Vaše blage želje?

Doljanec. (Mu seže v roko.) Odslej si zame Avguštin, in ne več gospod Birek.

Birek. Hvala Vam! In Vi ste mi oče!

Doljanec. Pojdiva to pogodbo naznanit Dori!

Birek. Pojdiva! Vem, da bo vesela! (Odideta skozi vrata).

5. prizor.

Jelen. Grom.

Grom. (Pride hitro proti Jelenu, ki je počasi prišel z vrta.) Ravno prav. Iskal sem Vas.

Jelen. (Mirno, hladno.) Kaj je?

Grom. Tu sem dobil pismo, v katerem se mi nekdo ponuja za oskrbnika. Seveda, ker ostanete še Vi...

Jelen. Ne vem.

Grom. Gotovo ostanete še Vi, zato mu odgovorim — —

Jelen. Ni gotovo.

Grom. A jaz mu moram odgovoriti takoj.

Jelen. Če sem jaz čakal dva meseca Vašega odgovora, počaka tudi ta lahko nekaj dni.

Grom. Ali ne mislite več pri meni ostati?

Jelen. Najbrže ne.

Grom. Odstopim Vam spodaj dve sobi, kjer imam zdaj pisarno, ako ostanete. Za slučaj, da se oženite —

Jelen. Stanovanje je postranska stvar. Tudi z doslejšnjim sem bil zadovoljen.

Grom (važno.) Ako mi daste besedo, da ostanete na vsak način pri meni še nadalje, odpustim Vam tudi Vaš dolg. Ali ste zadovoljni s tem?

Jelen. Ne morem Vam takoj povedati.

Grom. Zakaj ne? To je vendar skrajno ugodno...

Jelen. Življenje me je izmodrilo in pripomogli ste k temu tudi Vi, gospod grajščak,

da vsako stvar resno preudarim, preden se je lotim. Zato mi dajte nekaj dni za premislek!

Grom. Kaj je tu treba premisleka? Drugi oskrbniki vložé še kavcijo, jaz pa Vam odpustim dolg. To se pravi kregati se s srečo. Jaz moram, jaz hočem še danes odgovoriti.

Jelen. Odgovorite pač, da naj prosivec nekaj dni počaka dokončnega sporočila. To pač ni nič težavnega in čudnega, nasprotno, nekaj navadnega.

Grom. Saj vendar veste, da je Vaša nevesta na smrtni postelji... ne?

Jelen. Ob smrtni postelji, da!

Grom (ironično.) Zdi se mi, da Vas dolg nič ne skrbi.

Jelen. Skrbel me bo toliko časa, dokler ga ne plačam. Na vislice menda ne bom obsojen zaradi tega. A ravnal sem v resnici tako, kakor bi se jih bal... No, zdaj je končano.

Grom. Torej bom počakal. (Brigita pride.) To je menda Vaša nevesta. Zgovorite se z njo! (Gre proti vrtu).

6. prizor.

Jelen. Brigita.

Jelen. Kako je Dori?

Brigita. (Se mu nasloni na prsi.) Ah, slaba je. Svetijo ji. (Joka.) Uboga Dora!

Jelen. Le utolaži se, srčece moje! Saj tako lahko umira. Ona pač ni za ta hudobni svet. Naj gre angel med angele. Umiri se, uteši se! — Brigita, ali bi rada ostala še nadalje tu? Povej mi! Grajščak me je vprašal.

Brigita. (Se vzravna.) Ne, nikakor ne!

Jelen. Dobro! Tudi jaz grem rajši strani.

7. prizor.

Prejšnja. Baronovka.

Baronovka. (Pohiti k Brigiti in jo objame.) Pojdi k meni, dete, na moje srce, Brigita! (Potem jo prime za obe roki in gleda veselo v njene oči.) O moja hči, moja vnukinja! (Poljubuje jo.) Ti zlati spomin na Vojteha! Poslej boš vedno pri meni. Z menoj pojdeš. Kaj ne, Brigita?

Brigita. Pojdem, a — (Ozre se vprašaje na Jelena).

Baronovka. Vem, vem, kaj meniš reči. Oba pojmeta z menoj. Ljubita se — nič nimam zoper to. Kajne, gospod Jelen, da ste tudi Vi zadovoljni? Tudi pri meni je služba za oskrbnika prazna. Živeli bomo skupaj.

Jelen. O kako rad, milostna gospa! Dovolj sem prebil tukaj.

Baronovka. (Gleda vedno in vedno Brigito.) Kako si podobna Vojtehu, dragica! Vsa njegova! Tudi matere se spominjam. Rekli smo ji Kate, lepa Kate smo ji rekli. O kako sem srečna! Zdaj vsaj lahko izpolnim sinovo zadnjo željo. (Poljubi Brigito.) Ko pridemo domov na moj grad, povemo si vse, natančno, obširno.

8. prizor.

Prejšnji. Grom.

Grom. (Pride počasi z vrta. Po strani Jelenu:) Zdaj se odločite! Ne bo Vam žal!

Jelen. Odločil sem se že.

Baronovka (smejé.) Gospod Grom! Ne bova se več botala in prerekala za Kal. Jaz ga namreč sploh ne prodam. Imam oskrbnika, imam ljubo hčer za družico, zdaj mi ni več mar za mesto. Tu je moja sreča. (Objame Brigito.) Ona mi bo sladek žarek na večer mojega življenja.

Grom (zamolklo.) Tudi dobro. Kakor drago.

Baronovka. Hvala večnemu Bogu, ki mi je dal najti vnukinjo, veliko nadomestilo za umrlega sina!

Grom (prisiljeno Jelenu.) Čestitam.

Baronovka. Ne smem pozabiti. Za Vas, gospod Jelen, imam nekaj. Izročiti Vam moram, preden gremo odtod.

Jelen. Zame? Kaj?

Grom (šepetaje.) Poročno darilo.

Baronovka. Ne. Le-to pripravim za oba ko se vrnemo na moj dom. Imam Vam dati, vrli gospod oskrbnik, plačilo, kakor ste ga zaslužili.

Jelen (začuden.) Plačilo? Kakšno in zakaj?

Baronovka. Tu imate. (Poda mu zavitko).

Jelen. Plačilo? Milostna gospa, povejte vendar! (Bere na zavitku.) Tritisoč goldinarjev. — Kaj pomeni to?

Baronovka. To pomeni, kaj in koliko je notri. Le vzemite brez vse skrbi in v zavesti, da ste jih zaslužili.

Jelen. Tega ne morem, dokler ne vem.

Baronovka. Ogledali ste moj grad in zemljišča okoli, ocenili vse in mi pošteno povedali ceno. S tem ste mi pridobili več, kot sem Vam dala.

Jelen. Moj Bog! To je bila pač majhna usluga, družega nič. In za to —

Baronovka. Vzemite, pravim, Vaše je, in storite z denarjem, kar veste in znate. O tem dosti!

Jelen. Potem ne morem družega reči, kakor: stotera Vam hvala! (Poljubi ji roko.) Ako je denar torej moj in ga lahko obrnem, kakor hočem, ne morem boljšega storiti, kakor da poravnam dolg, ki me tako strašno peče. — Prosim, gospod Grom, tu imate svojih tritisoč goldinarjev. Preglejte in preštejte! (Dá mu zavitko. Grajščak jo odpre in potegne iz nje tri tisočake pred Jelenom. Baronovka v tem objema Brigito).

Grom. Prav je! Klanjam se. (Odide na desno).

Baronovka. Storila sem svojo dolžnost napram Vam, kot gospodu oskrbniku. Poslej pa niste več niti gospod, niti oskrbnik, temuč moj zet, moj sin. (Objame ga.) Recita mi poslej sladko besedo — mati.

9. prizor.

Prejšnji. Župnik.

Župnik. (Pride od leve.) Bog Vas sprimi! Našli ste torej, žlahtna gospa, svojo vnukinjo.

Baronovka. O, kako sem vesela, prečastni!

Župnik. Tako se na tem svetu shajamo in razhajamo. Glej, Brigita, našla si dobro mater. Pa tudi tvoja prijateljica, blaga Dora, gleda že svojo mater v nebesih.

Brigita (prestrašena) Kaj?

Župnik. Ravnokar je izdihnila svojo dušo.

Brigita. (Zajoka in odhiti na levo.) Dora!
Moja sladka prijateljica, ti si umrla? Ah da,
tako se razhajamo po svetu! Dora! —

Baronovka. Umrla je? Slišala sem o
njej, kako je bila dobra deklica. Bog ji daj
dobro!

Jelen. (Pogleda kvišku šepetaje.) Bog ji daj
dobro!

Župnik (baronovki.) Iz srca Vam čestitam.
Brigita ni samo plemenitega rodu, ampak
tudi plemenite duše. Bog vaju blagoslovi!

Zavesa pade.

GRIŠA:

POJE, POJE V MRAK ...

Poje, poje v mrak
v daljavi klavir razigran —
kot bil bi življenja zanj
danes poslednji dan ...

Kako je težak ta smeh
ko v duši noč leži —
ko pesem mi vsaka o jugu,
o lepših mi dneh govori ...

In zunaj se šeta pomlad,
vesela in srečna vsa —
cvetje mi siplje v naročje
in v mojo se dušo smehlja.

Umolknj rajši klavir,
kaj družega mi zapoj —
kako je vse žalostno danes,
kako je vse mrtvo nocoj! ...

GRIŠA:

MOČ.

Pred mojimi dnevi
bežijo mrakovi —
kot splašeni vranici
beže pred volkovi ...

Pred klici mogočnimi
moje mladosti
izginjajo v večnost
vse temne bridkosti.

Vse težke prevare
je noč zagrnila —
in blede obraze
je vzela gomila ...

Pred mano so cilji —
življenje in cvetje —
in v duši je moji
smeh, sreča in petje! ...

IVAN LAH:

ZADNJI RIBIČ.

SLIKA.

lasen šum je napolnil grad. Luči so svetile v noč in skozi odprta okna se je čul glasen smeh in krik pijanih hlapcev in dekel, v gorenjih sobah pa vpitje in petje vesele gospôde.

Po stopnicah iz grada pa sta stopala ribič Jernej in Lenka. Zunaj je bila mesečna noč. Mesec je plaval za grajskim gozdom in zvezde so gorele milo, prijazno. Po drevju okoli grada je šumel tih veter, kot da se ne meni za kamenito obzidje in za vpitje po sobanah. Ribič Jernej je zajokal: trd jok je bil to, podoben velikemu vzdihu. Opo-tekkel se je ob kamen in padel. Sedel je na stopnice in kot da ne more dalje iti. Poleg njega je jokala Lenka in brisala solze z belim predpasnikom.

„Pojdiva, oče, domov“, je rekla in za-ih-tela. Spomnila se je, da nimata več doma.

Ribič je molčal. Velika bol je bila v duši in ni mogla iz nje, kajti solz ni bilo v nje-govih očeh. Nazaj bi šel, je pomislil, in bi prosil... Zavedel se je in vstal. Ne, dovolj je poniževanja... Obstal je in prijel Lenko za roke. Ozrl se je nazaj na grad, in ves ta šum in razsvetljena okna se mu smejejo porogljivo. Obstala sta z Lenko, kot da ne vesta kam dalje. Ribič Jernej je objel hčer menda prvič v življenju s tisto globoko lju-beznijo, ki tako pogosto spi globoko v dnu slovenske kmečke duše in le ob prilikah pride na dan v najlepši obliki. Oče in hči sta stala osamljena, vržena iz svojega doma, in ni ga bilo človeka, ki bi bil govoril za nju.

Gledal je ribič na grad, v tista razsvet-ljena okna, slišal je veseli šum, petje in vpitje. Vse je bilo, kot bi se smejalo njemu.

(KONEC.)

Vrgli so ga vun, starega psa ga je nazval gospod, ker mu je zvesto služil in skrbel ter delal za grad. Ponosno je obstal ribič, oči so se mu zableščale, zbolele so ga žilaste roke, prsi so mu vztrepetale v jezi, nekaj groznega je hotelo priti iz ust. Pro-kleti je hotel grad in gospoda, pa ni mogel...

Zapeljali so ga, zapeljali, je mislil, iz-pustili so ga, pijavke, in opojili, prevarijo ga in umoré, ničvredneži, in zapodé ga po svetu... In ta misel ga je zbolela, kot da bi prodali dom njegovemu sinu, kjer je bil nekdanj on gospodar.

Lenka je zopet zajokala. Prišla ji je cela noč v spomin, in ko se je spomnila na Hansa, je zaihtela. Sovražila ga je, smejala se mu je, le ker se je morala.

„Pojdiva domov“, je govorila ihtè...

Ribiča je zbolela beseda — domov. Doma ni več. Ribiška kočja je bil njegov dom, in tam sedaj ni več doma. Poberi se, je rekel grajščak, in drug bo posedel dom, kjer so prebivali dedje, in on mora čakati doma drugod med ljudmi.

Kam — domov?...

Pred njim je stala vsa bodočnost, brez dela, brez doma, brez kruha, z Lenko, kot da bo treba vse prositi pri dobrih ljudeh, strehe in kruha.

Ozrl se je tja na vas. Mirno je spala vas pod grajskimi skalami in vrh zvonika je že pokrila meglica bela. Spomnil se je na Re-muša.

„K Remušu pojdeva“, je rekel stavec, in težka je bila ta beseda, ko se je spomnil, da ne bo več doma v ribiški koči ob jezeru. Zdelo se mu je, da ni mogoče iti dalje iz grada... Šel bi nazaj... Prihajal je šum iz grada in uničil tako misel. Smejali bi se mu

in ga vrgli še enkrat skozi vrata... In pokazalo se mu je zopet kot težke sanje, ko se včasih ni mogoče vzbuditi iz njih, in zaplakala je Lenka, in videl je, da je resnica.

Stopala sta počasi po skalnati poti proti dolini. Tam za gradom je šumelo jezero v tihi noči. Slišal se je njegov lahki šum in šumenje vode ob izlivu, kjer so pravili, da vlada povodnji mož.

„To sem zaslužil na stare dni“, je govoril ribič in pogledal na skale okoli sebe. Črna noč je bila v gozdu med drevjem, le tupatam se je kaj zasvetilo, kadar je skozi veje posijal mesec. Slišal je Lenko, ki je jokala za njim, in hotel se je pokazati možkega.

„Pusti no“, je rekel trdo in vdano, „še spomnil se bo te noči. K Remušu pojdeva. Prijatelja sva bila, hišo ima in kamro lahko odstopi.“ Spomnil se je svoje kočice. Mimo bi šel zdaj, ko je noč, in bi se poslovil od nje. Jutri bi ga videli ljudje, in ljudje privoščijo nesrečo, govore in obsojajo po svoje in privoščili bi mu, ko bi hodil okoli svoje hiše in ne bi smel notri. In ko bi hotel jutri v kočico, ga lahko vržejo vun. In tam v kočici počivajo vsi lepi spomini na dede-ribiče, na ženo, na vse lepe čase. Podobe, stare in časti vredne, so po kotih, križ, molek... Pobral bi vse in odnesel seboj, ker tuji ljudje ne spoštujejo takih reči. Pometali bodo skozi vrata, morda v jezero...

Pot je šla prav pod gradom in zavila nad jezero. Čulo se je šumenje v jezeru na tistem kraju, kjer si vrag pere noge. Megla je plavala nad jezerom in tam na sredi ni bilo črnega mesta, kjer leta ptič, ker je polnoč že proč. Novo vpitje in šum se je začulo iz grada, okna so pa mirno zrla v jasno noč, kakor da se smejejo črni noči, da ne ve, kaj se godi za razsvetljenimi okni...

Starcu-ribiču se je zastudilo. S trpko bolečino se je spomnil na vse. Trdo je stopal po poti proti vasi in noge so se še šibile, kot od prestalega strahu. Zada je stopala Lenka in zdajpazdaj zajokala. Težko je bilo ribiču vse to. Zdelo se mu je kot človeku, ki mu pride naenkrat do tega, da mora

umreti, ko bi najrajši živel... Ne more se rešiti, ker je smrtna obsodba podpisana in morilci stezajo roke po njem in kažejo na mesto, kjer ga čaka smrt... On bi si pa še želel življenja, videl bi rad to in ono in storil še mnogo. In težko je v takem trenutku, ko so vse moči zastonj. Luna je bila že zašla za grajske gozde in drevesa so stezala svoje strašče sence čez pot. Zvezde so že ugašale na sinjebelnem nebu, kajti zarja je vstajala nad gorami. Megla je šla z jezera. Molčé sta stopala po kameniti poti in njiju trdi koraki so odmevali v noč, le zdajpazdaj je kak vzdih pretrgal njiju molčanje... Čudno jutro je bilo to, lepo jutro po taki noči. Šel bi k jezeru, je pomislil ribič Jernej. Kadar je lovil ob potoku v jezeru, je vstajal zgodaj. Krasno je bilo v takih jutrih na jezeru. Tiha jutranja sapa igra po njem in čudovito lepo je v prvem solncu...

Veter je zavel močnejše in drevesa so pripognila vrhove. Jezero je zašumelo, kot da šumi jezno pesem. Ozrl se je ribič na jezero, kot da bi se poslovil od njega. K jezeru ne bo smel, ljudje bi ga videli in bi se mu smejali. Zagledal se je v jezero in obstal. Tam je ležalo njegovo življenje z vsemi spomini v kočici ob jezeru. Vsi lepi časi s sanjami in nadami so tam. In zakaj je tako, kot da je vse proč in je usojeno živeti brez tega? Ozrl se je nazaj na grad. Okna so bila temna in šum je utihnil, le še par nizkih okenc je gledalo daleč po dolini. Vas je ležala tam. In ribič je stopal s težkimi koraki proti vasi po kameniti poti, za njim pa je šumelo jezero, kot da mu šumi v slovo, ali pa — kot da ga vabi k sebi.

* * *

Takrat torej se je ženil mladi gospod in se je tako izpremenilo. Drugi dan so našli pred ribiško kočico pohištvo ribiča Jerneja na kupu. Prišli so sosedje, naložili so na voz in odpeljali k Remušu...

Po vasi je zašumelo, kot zašumi vselej med vaščani, kadar se izve imenitna novica ali pa pride na dan sladka ljubezenska skrivnost. Vsi so govorili o ribiču Jerneju, in

starca je bilo sram. Osramočena, ponižana so bila njegova stara leta. Mnogo dedov je preslužilo celo življenje v gradu, zvesti so bili in pokorni, on pa je na stara leta osramotil celo rodovino. Sedel je starec-ribič pri Remušu v koči in premišljal vse to. Težke so bile misli in obtežile so njegova stara leta, kot bi na njih ležalo težko breme. Pripognjeno je stopal starec po vasi in ni mu bilo nikjer obstanka. Zdelo se mu je, da povsod kažejo za njim, češ da se ne zna pokoriti gospodarju, ugovarja mu, da ga zapodi iz službe. Ljudje govore radi tako in kažejo s prsti za vsakim, sodijo po tem, kar vidijo, in so hudobni... Videli so ga zvečer sedeti daleč kje na visokem obronku, če se je od tam videlo na jezero. Sedel je tam mirno in gledal na jezero, kjer je plavala kaka ladjica. Tam je stala ribiška koča, jez je bil tam, in čudnolepo je zvečer jezero, ko se zlati nemirno valovje, in srečen, kdor more ob njem ali na njem poslušati tisto hrepenjenja polno pesem valovečih se valov, ko šumi veter v njih. In ribič Jernej je živel nekdanj o tem in vsi lepi spomini so bili o tem: kako je peljal Aleno — takrat je bila dekle, lepa, rdeča in živa — peljal jo je čez jezero, in ko sta bila na sredi, jo je bilo sram, ko je rekel, da jo ima rad, ker je tudi ona rada imela njega... In dovolil je grajski gospod, in sta se vzela... In ko bi šel zdaj ob jezeru, bi ljudje govorili: Kako hodi nazaj in se ponuja; prej se je objedel kruha in se prevzel. Tako bi govorili, zato ni hodil k jezeru in ga je gledal zvečer oddaleč, in zdelo se mu je, da sliši njegovo mamljivo šumenje, polno hrepenjenja po sreči...

Govoril je malo. S kom naj govori? Ne vidiš ljudem v srce. Govore lahko lepo in v srcu imajo grde, nevoščljive misli. Jezili bi se nad grajskega gospoda, pa bi si mislili: Prav ti je, drugič pa molči... Tudi v gradu se je škodoželjno smejala pijana družina in tisti smeh in šum tiste grozne noči ni šel starcu iz glave. Zato se je bal ljudi in se jih izogibal, kjer so govorili, da ne bi slišal, če govore o njem in o njegovi hčeri. Zato so bili kot zastrupljeni vsi ti dnevi, ko se

sanja od lepih nekdanjih dni, ko je plul po jezeru nad tistim tihim šumenjem, in je zdaj spomin grenek in neprijeten, da zaboli v srcu. Glava je lezla na prsi, koža se je gubančila, lasje so se posivili. Ob jezeru bi bila zanj tolažba, a k jezeru ne sme, smejali bi se mu. Srečal bi še mogoče tam Hansa in ne bi prenesel oponašajočega pogleda ponosnega tujca, ki bi ga zasmehoval in zaničeval. Včasih se je zagledal v grad, ko je za grad zapadala večerna zarja in zbolelo ga je pri duši. Spomnil se je tistega večera, ko ga je gospodar zavrnel in osramotil, njega, najzvestejšega hlapca. Bil je gospodar pijan, zmoten od družbe in prevelikega veselja, in ni videl, da žali starca... Kot sanja se je vse ponovilo pred njim zvečer: noč, vesela družba, tisti pijani pogledi, krik in vpitje, pijani hlapci, ki vsi kažejo na njega, smejejo se in vpijejo, preté s pestmi in ga mečejo vun. In on je bil zvest in so ga zavrneli tako in mu vzeli čast in srečo in obtežili so mu stara leta, da hodi v njih, kot bi hodil pod bremenom. In zapekli so ga ti spomini in v srcu je zatrepetalo... Srečal je včasih grajsko kočijo; dva konja sta drvila spredaj in v kočiji je sedel mladi gospod z gospo, in oba sta se smejala, in gospod je kadil smodke in sedel je ponosno in samozavestno. Videl jih je ribič Jernej zdaleka in se izognil na daleč, da ga ne bi videli, da ga ne bi spoznali in bi rekli: Glejte, kako se je izpremenil, kar ne je grajskega kruha — in morda bi se mu smejali in bi doživel v starih letih novega zaničevanja, ker je bil zvest. Ej, najbrže je že pozabil, kaj je storil, je pomislil starec, morda niti ne ve... In težka je bila ta misel: Stari gospod ga je najbolje poznal iz vseh podložnih in je cenil njegovo delo, mladi bi ga pa pozabil in niti noče vedeti, da mu je bil zvest.

Včasih je sedel zvečer pred Remušovo kočo. Če je bil večer miren, se je slišalo jezero, kako šumi. Zgodilo se je, da je prišel Hans po vasi. Prišel je kot je hodil vedno: zmagovito, samozavestno, ponosno, izzivajoče, ošabno. Velik šop se mu je zibal na

klobuku in nasmihal se je na levo in desno, če je videl tam dekleta. Če so šli mimo kmetje peš ali na vozeh s polja in ga pozdravljali, je prezirljivo zrl nanje. Dekleta so se poskrila pred njim za vežne duri ali v hišo, in je vpil za njimi tuje besede. In ko je prišel do Remuševe kočice, je stopil k oknu, potrkal je in zaklical v hišo: Lenka! In šel je s krohotom naprej ter se oziral, če gledajo za njim. Ribič Jernej je sedel mirno, če ga je videl. Preziral je tega človeka, kajti slabo so ljudje govorili o njem, pravili so, da gospoda goljufa, in zato ga je ribič preziral. Tujec je bil in zato ponosen in oblasten, kot so lahko ponosni tujci, da imajo oblast na tuji zemlji. Zahotelo se je ribiču Jerneju, da bi imel mlade, močne roke in mladeniško lahkomišelnost, pa bi prijel Hansa, ker se upa stopiti k oknu in zaklicati: Lenka. Zato bi ga hotel prijeti z močnimi rokami... A starcu so taka leta minila. Mislil je včasih tako, da se izide, kot si želi. Prišel je včasih Janez iz Pódolja, ko sta kosila ob jezeru. Močan je bil in junaški in z Lenko sta se razumela. Ko bi bil gospod dober, naredil bi ga za ribiča, in Lenka bi ostala v koči, in rod bi ostal. Pride še včasih Janez iz Podolja, a na jezero ne gre. Ustavi se pri ribiču in z Lenko rad govori, pa ona je kot beračica, nima niti kočice in škrinjno ima prazno.

Tako so tekla leta... In prišlo je z leti tisto, kar so pravili ljudje. Nekoč je nastalo čudno na vasi, ljudje so govorili o grajskih in kazali na grad.

„Grad je prodan“, so govorili, „grad in jezero. Dolgovi, sami dolgovi so bili... Ni znal živeti in šlo je vse...“

Ribič Jernej je poslušal take govorice in težko mu je bilo. Njegov rod je služil temu gradu in zdaj bodo tam tuji ljudje. Spomnil se je starega gospoda, ki je bil dober mož.

Vjeli so ga v mreže, je pomislil, zapravili so mu in zdaj so ga zapustili... In zdelo se mu je, da je padlo težko breme z duše... Nekega dne potem so povedali, da je grad prazen, da so se grajski odpekljali in da pride kmalu nov gospodar.

Niti blizu ni prišel, je pomislil ribič Jernej, niti me ni k sebi pozval in videla se ne bova več. Zdelo se mu je, da bi se morala videti in govoriti. Govoriti bi morala, da bi mu povedal o svoji nezasluženi nesreči. Zavrgel ga je bil, in on ni bil kriv. Zjokal bi se nad svojo nesrečo in povedal bi, kaj je trpel, da se je tako zgodilo z njim. In zdaj, ko je gospoda zadela nesreča, bi gospod uvidel, da mu je delal krivico in zadosti bi bilo: veseli bi bili njegovi stari dnevi, nihče ne bi mislil slabo o njem, in gospod bi vedel, da ni bil on kriv... Tako pa ni bilo gospoda in nista govorila, ko se morda nič več ne vidita, in gospoda ne boli, da mu je delal krivico in uničil srečo in čast starca ter mu s težkim bremenom obtežil stare dni. Težko je živeti, ako ni človek z vsemi dober in je morda kje v srcu sovražna misel do njega. To je bilo starcu kot težko breme... In veril bi celi svet, naj mu dá nazaj prejšnjo srečo, ko je bil dober s celim svetom. In gospod kot da ni spoznal... Gotovo še zdaj misli nesrečnež po svoje. Morda se še nikdar več spomnil ni na ribiča. Morda še pomislil ni nikdar, da je uničil srečo starca, ki mu je bil bolj vdan kot vsi hlapci, ki so stali okoli njega, molili mu kozarce pred obraz in jih praznili na njegovo zdravje. In on je stal med njimi in se mu je dobro zdelo, ker jih ni poznal, njega pa je zavrgel, zvestega starca... Kaka sreča bi bila zdaj. On bi bil ribič in bi umrl kot ribič, in nihče ne bi mogel besede govoriti o njem. Veslal bi dan za dnem po jezeru, in jezero bi šumelo, pluskali bi valovi ob čoln in pod vodo bi švigale ribe... V koči bi gospodinjala Lenka, bila bi kot je roža ob jezeru, in kadar bi kosil ob jezeru, bi prišel Janez iz Pódolja, in dobro bi se razumeli. Če bi opešale moči, bi ostal Janez pri njem, in če bi bil gospod dober, bi ga pustil za ribiča in vzela bi se z Lenko, ker se razumeta, in rod bi ostal. Srečno bi se živelo tako in bogve kaki dnevi bi prišli, ko bi vozil čoln ob kraju jezera kot star ribič, in bi vozil še kaj seboj v čolnu, kar bi komaj moglo kli-

cati njegovo ime . . . Bilo bi kot odmev na tiste srečne dni, ko sta se peljala z Aleno čez jezero in je bil lep večer . . . Ponavljale so se take misli in starec je živel v njih. In prišlo je na um, da je grad prodan in je gospôda odšla . . . Tuji ljudje bodo v gradu in vse je kot pokopano . . .

Ribič Jernej je šel po vasi in misli na to, na tako srečo. Zibal bi se čoln, šumelo bi jezero, valovi bi pluskali. Sami srečni, veseli obrazi so v čolnu: Lenka, Janez in kdove kaj še . . . In krasni spomini so v večeru in sede z njim v čolnu, in lahko bi šel čoln naprej; vsi bi se čudili dedovi moči, ko bi tako lahkotno veslal s težkimi vesli, tako lahkotno, kot bi se igral, kot bi bil star dvajset let . . . Celo življenje je bil na jezeru in roke so vajene vesla . . .

In ribič je šel po poti skozi vas in delal z rokami, kot da vesla, in pred očmi so mu igrale čudno lepe sanje z lepimi, mamljivimi slikami, kot da je vse res . . .

Otroci so ga spremljali in se mu smejali. In on jih je gledal in se tudi smejal tem srečnim, veselim obrazom, in zdelo se mu je, da so to tisti njegovi srečni, in ga občudujejo, kako lahkotno vesla, da leti čoln nad jezerskimi valovi kot ptica beži v zraku, kot riba šviga pod vodo.

Vaščani so stali na pragih in rekli: „Meša se mu, ribiču Jerneju se je zmešalo . . .“ Matere so klicale otroke domov . . .

In ko se je ribič zavedel, ga je bilo sram, zmigal je z glavo, kot da je mislil nekaj napačnega, in sram ga je bilo, da so ga videli ljudje; vrnil se je za vasjo domov in ni vedel, kako je vse to prišlo. Čutil je, kako je prišla neka težka misel in ga vzbudila iz lepih sanj . . . In to se je ponavljalo, da so prišli taki večeri, da se mu je zdelo, da vesla. Če so ga poklicali po imenu, se je vzbudil in se zavedel ter ga je bilo sram. Sedel je zamišljen pred Remuševo kočjo, mislil je in mislil, in prišle so nazadnje tiste sanje, vstal je in začel veslati. Včasih je začul za seboj Lenkin jok in se je takoj vzbudil, kot da se je spomnil na nekaj strašnega; oči so mu bile divje in motne. In ni mogel

vedeti ribič, kaj hodi to k njemu, te prazne sanje, da ga zmotijo in se mu smeja cela vas. Zakaj hodi in ga zmoti, omami, in gre za sanjami, in ko se vzbudi, je tako strašno v duši, kot bi nekaj odmevalo po praznih prostorih. In v resnih trenutkih mu je bilo hudo, da hodijo te sanje k njemu in ga mešajo in si ne more pomagati . . .

Na šentjernejski večer sta šla ribič Jernej in stric Remuš v krčmo na vino. Predgodnica je bila, in vsak pije takrat na zdravje prijatelja. Pila sta starca in postala vesela. Vino je objelo srce in glava je bila kot polna veselja . . .

„Nemška gospoda je že tu“, so govorili pivci v krčmi. Slišala sta to ribič Jernej in stric Remuš, a bilo je vino na mizi in vesela sta bila. In ko je bilo že mehko pri srcu in je bila glava polna radosti, hotele so besede ljubezni iz srca. Zasolzil se je stric Remuš in rekel:

„Bog ti daj srečo, Jernej, pozabi vse, pa do smrti imava oba, kar imam; glej, da sem ti brat in imam te rajši kot rodnega brata.“ In obrisal si je solze iz oči.

Inako se je storilo ribiču Jerneju, da ima takega prijatelja, in tudi njega je posilil jok. Mehka je kmečka duša in večkrat z jokom odkrito pove, kar se ne more v nerodni besedi . . . Tako sta pila.

Večer je bil teman in v krčmi so prižgali luč. Parkrat je še pokimal stric Remuš in zaspal je za mizo. Ribič Jernej je šel vun, da bi pogledal šentjernejsko noč. In ko je stopil vun, je bilo tema in iz daljave se je čulo šumenje jezera. Pomislil je in šel . . . Počasi je stopal po poti in veslal. Noč je bila temna in po hišah so bile luči. Šel je ribič po temni, trdi poti, in vse bliže je prihajalo šumenje jezera. Vabljivo je bilo in mamljivo. Šumi ob čoln, pluskajo valovi, veter vleče nasproti, no, on vesla močno, in čoln gre dalje; nerad gre, ker vleče nasproten veter. A iti mora, ker on, stari ribič, vesla, kot bi si igral. Valovi pluskajo, veter vleče . . . In ribič vesla, vesla in gre dalje, bolj in bolj šumi jezero, kot bi se bližala nevihta . . . Silnejši postaja veter, no, ribiču

se ne ustavi čoln. Vajen je vâsel in veslá kot bi si igral; če niso valovi prehudi in če ne vleče nasproten veter, gre čoln po gladini, kot ptica beži v zraku, kot riba šviga po vodi...

Tako je prišel ribič Jernej k jezeru. Prijetno-veselo mu je bilo pri srcu, da bi zapel od radosti. Dolgo, dolgo že ni bil tu. Večer je bil teman in nekaj hinavskega je bilo v tej temi, podobno potuhnjenemu tatu. Iznad gor so letele megle, kot bi se podile čarovnice. Zašel je stavec k jezeru, da ni vedel ne kdaj ne kako. Pot ga je zanesla, in jezero je naenkrat zašumelo ob poti in tako lepo je zašumelo. Posmejal se je ribič in veselo je bilo pri srcu, da bi zapel od radosti. Ob daljnih vrhovih so se spuščali oblaki z neba in se bolj in bolj plazili ob zemlji in prihajali bliže, kot da bi hoteli nekaj zakriti. Okoli jezera je bilo prazno, kakor vselej, kadar se je bližala noč z nevihto. Ribič Jernej je to vedel. Vselej je bil pripel čolne močnejše, varnejše. Nemirno je bilo valovje. Po vrhovih dreves okoli jezera je šumel nemiren veter, kot bi strašilo v noči, in valovje je postalo nemirno, kot trepeta nekaj v prsih, kadar je srce v strahu in je čas nevaren.

Jezero je ležalo v kotlini mirno, kot da je pripravljeno na črno noč. Ob jezeru ni bilo luči, le valovi so se nekako svetlikali pod mračnim nebom. Tam za jezerom daleč so se svetile luči iz koč po vaseh.

Ribič Jernej je obstal ob jezeru. Zdelo se mu je, da je čakalo nanj, kot čaka dom na svojega gospodarja, in je prazno v domu, če ni gospodarja, kot si je mislil on jezero prazno brez njega... Obstal je in poslušal, kot da je stopil na prepovedan, svet kraj... Ozrl se je in vse je bilo tiho. Na oni strani nekje stoji ribiška koč, pa se ne vidi, ker je tema. Za gorami se je zabliskalo, in jezero se je zasvetilo v blisku, potem pa je nastala tema, da se ni videlo nič, samo močnejše šumenje je šlo po tej temi in valovi so pluskali ob pot... Stopil je ribič Jernej dalje in obstal. Zdel se je sam sebi kot tat, ki prileze v svetišče biserov krast...

Tema je, in prav je, da je tema, kajti v njej so spomini kot v bregovih, in ljudje ne vidijo v temi, da bi govorili jutri po vasi, da je bil ribič Jernej ob jezeru, ker bi se rad vsilil v službo pri novem gospodarju... Veter je močnejše zavel in je razburil valove in valovi so pluskali čez pot kot v pozdrav svojemu nekdanjemu gospodarju, kakor da bi govorili, so pluskali: Čakali smo nate, ko si odšel brez slovesa, in prazno je bilo, ko te ni bilo, gospodar naš... Pridi k nam, gospodar, kot mil gost pridi, in pluj čez nas in poslušaj, kako pesem pojemo od davnih dni, kot bi jo slišal na lepo okrašeni poti, ki pelje v deželo sreče... Pridi in poglej, kako se igramo, kako se pretepljemo z vetrovi in se smejemo vsemu, kar je pod nami. Nekaj globokega je tam in glasovi prihajajo od tam, hrepeneči, želje budeči... In kdor jih posluša, ga omamijo in izvabijo. Mi pa se igramo in se smejemo. Ti pa pridi in gospoduj, krmari, vozi... Ribič Jernej se ni več bal in je poslušal, kot da bi hotel še slišati te glasove, tako vabeče, prijazne. Tu je njegov dom, ki ga je nekoč zapustil, tu je on gospodar, in prazno je bilo ter dolgočasno, ko ni bilo gospodarja... Smeh je silil na obraz, kajti vesele misli o zvestobi so bile v srcu. Ljudje so nezvesti in ne vedo nič o zvestobi, tudi poznati je nočejo. Lepa je zelo, kot je vse lepo, kar je redko kakor čednost.

Šumelo je jezero in pluskalo ob pot z valovi in veter je vel... In ribiču se je zazdelo, da vesla nad valovi proti vetru... Lahko se ziblje čoln in veter hoče kljubovati, pa valovi gredó proti vetru in nesó čoln in se smejejo vetru ter se igrajo z njim. „Tako, tako, kaj ne“, je govoril valovom in veslal po zraku in bilo mu je mило in prijetno, da bi ostal za vselej na teh valovih... In valovi so zapluskali ob pot in pomočilo je ribiča, kot bi bili pluskali čez čoln, in veter je zavel, kot da plove čoln... In v vsem šumenju se je oglašalo: Naprej, naprej... Blisk je pretrgal temo in zasvetilo se je jezero, kot bi bilo goreče... Tam na sredi je bilo videti temno mesto.

Opolnoči leta tam črn ptič, ker je že jezero tam požrlo hudobnega grajščaka — se je spomnil ribič. Zagrmelo je za gorami in potem je bila tišina. Tam v kotu šumi jezero najbolj; vrag si pere tam noge in se igra z vodo. Mrtvo je bilo tisto mesto; kaj ne bo mrtvo, ko si tam vrag pere noge... Starec je začutil v sebi mlado moč. Kje so časi, ko je bil star. Močna je roka, kot spočita, udelana, da bi šel naravnost čez tisto črno mesto tja do jeza in čez kot, kjer si vrag pere noge, če bi prav da bi videl vruga, ne bal bi se ga, ker je on gospodar na jezeru, in so valovi veseli, da je on gospodar.

Šel je dalje in veslal z rokami po zraku. Okrog je bila padla noč, črna in zlobna, in jezero se je svetilo v nji kot sovražno oko, kot oko hudobne čarovnice, ki bi žarelo v čudnem, mamljivem veselju, škodoželjnosti. Zagledal se je ribič v jezero in zdelo se mu je, da leži nekaj velikega v njem, in vse to je njegovo... Daleč tam od srede so se privalili valovi h kraju, da pozdravijo svojega gospodarja, pridejo do kraja in ga pozdravijo drug za drugim in se od samega veselja zaleté ob breg, kot bi hoteli k njemu, prav k njemu, da bi ga objeli. Kot od hrepenjenja se razbijejo na bregu, kot od nejevolje, da ne morejo k ribiču-gospodarju, in izginejo v globočini, kot da jih je sram, da morajo biti pod bregom in ne morejo k njemu, razbijejo se, kot da je zanje življenje brez pomena, ko ne morejo k ribiču, in izginejo, da dajo prostora drugim, ki hité v celih vrstah tam od temne srede h kraju, hité bolj in bolj, kot da hoté biti prvi in jim je žal, da so zamudili, hité valovi, cela večnost, kot da jim ni konca in se razbijajo ob bregu od hrepenjenja po ribiču-gospodarju. Hité dalje in dalje, vedno hitreje, vedno bliže, tepó se po poti, kdo prehití drugega, pokopujejo drug drugega — nevoščljivci — in bežé drug čez drugega, da bi bili prej pri kraju, in hité vedno novi brez konca in kraja kot bi šli iz večnosti, iz neznanih krajev solnčno-lepih spominov...

In starec-ribič jim kima, pozdravlja jih, smeje se jim, prijazno kot dober gospodar družini, se smeje in jim govori: Valčki, valčki, zvesti moji...

Pomislil je in ga je stresnilo. Obstal je pri teh mislih, kot bi se hotel nečesa spomniti. Zvesti... Kaj je to? Zakaj nastaja tak neprijeten šum, da je v srcu neprijetno!... Kako je to? Kdaj je to bilo?... Ali je bilo?... Sanje so bile neprijetne... Nič, glej spomini gredó čez valove, lepi, sladko se smehljajoči... Koča stoji ob jezeru in čoln ob njej... Lenka sedi v njem z Janezom... Lenka pestuje, Janez vesla. Zakaj ne pusté njemu?... Ali ni močan, kot bi bil mlad? Zakaj je Janez tako izpremenil obraz, da je tuj in vendar znan? Kdo je ta tujec pri Lenki? Nič ni. On se pelja z Aleno po jezeru, lep večer je, in ona zardeva... In prihaja čoln bliže in on se mu bliža. Zakaj? Kdo sedi tam poleg Alene, ta mrtvaški obraz? In zakaj je ona vesela in se smeje? Kaka neumnost. Ali ne stoji koča ob jezeru? No, stoji... In on vesla po jezeru, igra se z vêsli, in čoln leti, kot ptič po zraku beži, kot riba šviga po vodi.

In gre ribič dalje in vesla...

Nové vrste valov leté na breg in on jih pozdravlja prijazno in se jim smeje...

Oblaki so se bili spustili medtem na jezero in izginile so lučce vasi v daljavi in veter je zavil in prinesel dež... Vznemirilo se je jezero in slišalo se je šumenje dežja, ko so kaplje padale v vodo. Svetlikala se je pri tem površina, kot bi nebo vsipalo srebrne kaplje na ploščo in bi se razbijale, tako se je svetlikalo... Ej bogastvo lepo!... Zaskvetilo se je v blesku in vse je bilo pozlačeno... Ob bregu se je zazibal majhen čoln; valovi so ga metali na breg in so ga zopet vzeli seboj ter se igrali z njim kot z igračo. Dež je lil. „Domov je treba domov, ljubljenci, vidim, da moram iti domov, k Lenki...“ In stopil je v čoln in stojé je veslal s praznimi rokami. Mogel je tako veslati, ker je bil navajen, saj je bil celo življenje ribič. In valovi so lokavo odnesli čoln z ribičem seboj, odnesli so ga

od kraja, veseli, da so dobili svojega gospodarja, in nesli so ga zmagovito ponosno, kot da nesó zvesti podložniki svojega gospodarja v ovenčan grad, kjer ga čaka gostija... Nesli so čoln in od veselja so rjuli okoli njega na vseh straneh in se zaganjali vanj in padali so v čoln in se pehali drug čez drugega in šumeli so jezno, da ne morejo visoko tja k ribiču-gospodarju, da bi ga poljubili, objeli, in butali so ob čoln, kot bi ga hoteli razbiti... Velikanski šum je nastal med to živo množico okoli ribiča. Vse je kipelo k njemu, vse je posegalo po njem, kot bi se skušali, kdo ga doseže, kdo vzdigne više. Od vseh strani so padali v čoln in ga metali semtertja... Ribič Jernej je gledal v to šumenje. Slišal je, kako šumi jez ob dolenjem delu jezera, kako se sliši grgranje tam v kotu, kjer si vrag pere noge... Vse bliže je prihajalo grgranje.

No, kam me nesó... je pomislil ribič. Zasvetilo se je v blisku in videl je ribiško kočo onkraj jezera... Stemnilo se je in sovražni glasovi so odmevali v gromu. Zašumelo je nekaj v splošnem šumu in vpitju in bučanju valov, kot da se je zgodila nesreča, kakor da niso prav držali svojega gospodarja, in nastal je pretep med valovi, veter je zavil, in valovje je hitelo dalje in neslo čoln seboj naprej, naprej...

Noč je bila viharna, črna in temna in pokrivala je veselje na jezeru in srditi boj valov... Prešla je nevihta in valovje se je pomirilo, kot da bi hotelo skriti, kar se je bilo zgodilo...

Stric Remuš se je bil prebudil v gostilni in je šel domov. Jezil se je nad ribičem Jernejem, da ga je pustil v krčmi in šel domov. Oblaki so z jeznim gromom bežali na sever, ko je stric Remuš iskal svojo kočo po vasi in prosil svetega Jerneja pomoči...

* * *

„To jezero, to hudobno jezero“, so govorili ljudje drugo jutro, „vsako leto hoče imeti svojo žrtev...“ In čudili so se, da

je letos ribič Jernej bil na vrsti, ko je bil vendar kot doma na jezeru. Našli so ga v kotu, kjer si vrag pere noge. Ležal je mirno poleg jezera. Sosedje so nesli ribiča k Remušu, zadaj sta stopala stric Remuš in Lenka in sta jokala.

Jezero je bilo zjutraj pokojno, kot da ni bilo na njem viharja in jutro je bilo čudovito jasno, kot vselej po hudi nevihti. Na drugem kraju jezera so bili našli z vodo napolnjen čolnič, brez vesel in razbit, ker ga je bil prejšnji večer pozabil pripeti ribič Hans.

In zvečer so se ljudje zbirali okoli koč, iz cerkvenih lin poleg jezera so se pa glasili zvonovi in njih tožni glasovi so šli čez jezerske valove in se gubili v mraku. Jezero se je tiho blesketalo v jasnem večeru in nič otožnega ni bilo na njem, skoraj veselo so šumljali valovi in peli svojo kot večnost dolgo pesem o nečem, kar se skriva v njih globinah. O spominih li ali o hudobnem grajščaku, o žrtvah ali o lepi deželi nekje, kdove?...

Ljudje so se zbirali in govorili o prejšnjih in sedanjih časih, spominjali so se žrtev prejšnjih let, grajske gospôde, nesrečnega grofiča in tiste komtese, in drugi so govorili o ribiču Jerneju, kako je bilo z njim...

Ob jezeru stoji ribiška kočica prenovljena, in na deski nad vratmi je tuj napis, nerazumljiv domačim ljudem. Vse staro je minilo, pomisli vaščan, ko gre mimo in se spomni zadnjega ribiča.

In jezero šumi vabeče-mamljivo, kot bi pravilo bajke iz davnih dni, iz dežele pod seboj. Jez šumi, kot bi tam vladal povodnji mož, in v kotu grgra, ker si pere vrag noge. In ob slovesnih viharnih nočeh zašumi, zabučí, kot da bi se spomnilo svojega ribiča-gospodarja. Tuji ljudje so v gradu in vse je tuje okoli jezera. Pravijo, da je čudovito lepo, in zato postaja vse tuje, kot je to usojeno domovini, ker je lepa.

AVG. ŽIGON:

„LÉL — MOJ KERMAR...“

Izpregovoril je bil o tem mestu preklasične nagrobnice prvi L. Pintar že l. 1896. v „Ljubljanskem Zvonu“. (Članek: Palinur. Str. 581. i. n.). Letos pa je sprožil besedo o istem dr K. Oswald v 48. številki goriške „Gorice“ 17. junija kot „Donesek k Prešernovemu komentarju“, kar je izšlo potem tudi v petdesetih ponatiskih.

Povsem po pravici zavrača v „Palinurju“ L. P. različne jako nemogoče, a poizkušane šolske razlage, da je Lelj — M. Kastelic, a Palinur — Čop, in spet druge, ki jim je Lelj sicer M. Kastelic, a Palinur — Metelko, češ, ker mu je metelčica padla v vodo! „Vse to ni nič! Pustimo Kastelca in Metelka pri miru: v Prešernovi elegiji nimata prav nič opraviti.“ (str. 582.). In vendar ima l. 1901. Korš v svojem Prešernu pod elegijo spet misel o Lelju-Kastelcu (str. 85.)! Pintar vidi v tem verzju za obema imenoma le enega in istega krmarja, ne pa ko dotedanji — dva različna: „Lel je bil naš krmar, a ta naš krmar je bil drug Palinur.“ (str. 647.). Toda njemu Lelj Prešernov ni nikak Kastelic niti kaka druga oseba, ampak prava pravcata — personifikacija čuvstva ljubezni: „Bog ljubezni je bil naš krmilar, a ta krmilar je bil nesrečen.“ (str. 647.). S to personifikacijo pa da misli Prešeren svojo lastno nesrečno, neuslišano ljubezen, ki je prinesla njemu kot pevcu-umetniku temnih ur; pa poezije njegove da zato niso jasne, zato da je blede njih cvetje velo, — in da redke so in slabe, nebogljene (P. 1847. 144). „Če bi bila moja ljubezen uslišana, bi jel krepkeje vreti studenec mojih pesmi. Toda Lel je pozabil svoje naloge, on ni ranil s sladko skelečo puščico njenega srca, je bil torej kot

krmar Prešernove poezije dremljiv Palinur.“ (stran 774.). A česar ni mogel Lelj, storil da je potem drugi mož, drugi krmar... „Prišel mu je na pomoč prijatelj Čop, mu popravil jadra in krmilo in naravnal Prešernovo slostveno barčico na pravo pot, da je prijadril v Kume, v sveto deželo poezije...“ (774.). Nasproti prvemu je to torej drugi krmar, srečni krmar — Čop: v vsej pesmi sta po Pintarjevem tedaj vendarle dva različna krmarja, dasi ne v verzju samem o Lelju! Prvi krmar je Lelj-Palinur, to je ponesrečeni krmar Lelj, drugi krmar pa Čop, srečni krmar-rešitelj čolničar. Da misli Prešeren le svoje slovstveno delovanje, le svojo poezijo, dokazuje Pintar s prvotnega načrta besedilom: „Lel bil moj krmar“. (str. 772.).

Dr. Oswald je stopil Prešernovi misli bliže. Tudi on si misli v samem verzju o Lelju le enega krmarja: Lelj-Palinur; a njemu je Lelj = Palinur = Čop; tako imamo po njegovem v elegiji sploh le enega samega krmarja! Umeva pa, da je prvič Lelj dopovedek o Čopu, ter da drugič ta Lelj ni — posebljena abstraktnost ljubezenskega čuvstva, kakor so to umevali dosedaj vsi, ampak Lelj da je Ciceronov prijatelj — Rimljan Lelij (Laelius); češ ker ni verjeti v boga „Lelja“, ki ga ni Brückner ni Jagić ni Krek niso našli na slovanskem Olimpu, ki ga Miklošič ne pozna, a se iz Kollárjeve „Slávy dcera“ ne more dokazati njegovega kraljevanja, in pa ker je taka razlaga baje bolj naravna. (Gorica 1905. 48).

Ne zdi se mi pa, da sta spisa prišla misli Prešernovi o Lelju prav do živega. Bila sta se oba preveč zagledala v posamno besedo; a odlomka misel nam je iskati in določati vedno v živi dotiki s ce-

lote idejo: obe se morata združiti in enotno zlit, posamni del umetnine s celote mislijo kar stopiti, sicer ga ta sama obsodi, ker — odbije, prav kakor one razlage o Lelju-Kastelcu, Palinurju-Metelku; zavrača te namreč ravno neenotnost, neskladnost domnevane misli enega dela — s celotno vsebino.

I.

1. Jasno in gotovo je, da pomeni naš verz o Lelju v pesmi krepek odmor; to čuti vsakdo sam takoj: markira ga posebno oni strmi „Ti“, ki prestopi tako naglo od tretje

od poprejšnje tretje osebe k drugi; tretjič sledi misel o rešitvi čolna: („Ti nam otel si čolnič“) — tako neposredno in brezvezno za krepko naglašeno mislijo o Palinurju, ponesrečenem krmarju, da nehote vstane človeku šele tu kontrastno umevanje, češ, to je sedaj neki drugi krmar: prvi, Lelj, n j i h o v krmar, se je ponesrečil, **ta** pa je njim čolnič otel. Četrtrič je Lelj tako daleč onkraj od mora in pa po svojem pomenu na prvo čitanje človeku tako nedomač, da ti ne pride več na misel, ko prideš do ogovora „Ti“; zato ne zvežeš tega dvojega. Petič

POREČ.

k drugi osebi. A preporno je, kam je ta verz deti, kam ga pridružiti po njega misli: ali tiče in meri navzgor, ali navzdol po svoji vsebini? Ali pove še eno izmed neugodnosti, kakršne naštevajo poprejšnji verzi o čolnu, le še eno več po vrhu vseh drugih, ali pa morda ravno nasprotno: morda njega edino — srečo?

Oblika besedila in stik misli na tem mestu res kaj lahko zmotijo človeka. Prvič ta mogočni akcent, ki ga ima „ti“ neposredno na čelu naslednega verza; drugič strmi prestop

sledi pa Lelj tako asintetično poprejšnjemu heksamentru, da se zdi pentameter kakor po obliki, tako tudi po misli le še en del, le še nadaljevanje poprejšnje vsebine: le še ena neugodnost več je to, in sicer največa, zadnja, ki je pač čolnu osodo zapečatila. Zavede te v tako spajanje misli šestič še posebej ona zadnja beseda v koncu poprejšnjega heksametra o zvezdah, „ki čoln pogubêjo“; človek le še bolj neizogibno misli na čolna pogubo. In tako se zdi zadnji verz o krmarju samo en motiv več še iste vrste, češ,

nà, in še krmarja jim je vzelo! Tedaj same nesreče. Kdo more potem več rešiti čoln? Pač ga ni pod solncem. V ti smeri se nadaljujejo človeku misli v duši; in tu pride kar še verz: „Ti nam otel si čolnič!“ Tedaj vendar nekdo! V kontrastu z našim krmarjem-Palinurjem si izvršil to — „Ti!“ In tedaj je tu človeka že premamilo . . . Tako ravno L. P.

A mi sledimo mirno dalje nasledni vsebini središča, od imenovanega verza dalje zase!

Pesnik govori odslej (od 4.—9. distiha) o nekom, ki je otel njihov nesrečni čolnič, mu krmo popravil in jadra, ga naravnal na pravo pot in držal na nji, tja v name-ravano deželo . . . A kako je to dosegel? Neba zvezde je poznal vse — zvezde neba poezije! Vse evropske jezike je poznal, vsa njih slavna literarna dela . . . to so mu bile zvezde vodnice, da je varoval čoln na pravi poti krmar-rešitelj. In kdo je bil ta? Čop, velikan učenosti, si jim bil ta — krmar-rešitelj.

In nadaljuje pesnik (od 10.—12. distiha) o nekom, ki ga je zatekla smrt v Save valovih, ko je bil komej zastavil pero! Glas besedi mu je zaprla da ni več mogel mladosti poučevati; in potegnila iz rok pisateljsko mu pero, da ni mogel rodu razsvetliti s pisateljskimi deli. Na grobu njegovem pa solzé oči materi Slavi in njim, prijateljem. Kdo pa je zopet ta? Čop, ki o tebi poje poprej poet, da si jim bil oni krmar-rešnik; tu pa o tebi žaluje, da te je dohitela Palinurju slična osoda — v valovih: drugi Palinur!

Kaj hočem s tem naglasiti o našem pentametru? Da leže že v njem vse te misli, — o Lelju sicer gori, ki jih tu doli Prešeren peva o Čopu! Da je tisti verz navzdol — jedrnata in popolna dispozicija vse sredine, vsega jedra pesni: „bil naš je krmar, drugi je bil Palinur“.

V kakšnem razmerju stoji pa verz — navzgor, k uvodnemu delu pesni, k — ogovoru prijateljem na grobu!

V prvem distihu označi pesnik neugodni čas pa kraj dogodka, v drugem pove — najprej dogodek sam: „stešemo svoj si čol-

nič nov . . .“, potem pa še druge neugodnosti razen časa in kraja, ki so čolnič spremljale: bil je morja nevešč, neizkušen, in poznal ni zvezd-vodnic. To stoji že v tretjem distihu: ta tedaj nadaljuje nezgode čolniča. Toda li ves? Heksameter njegov gotovo. A li tudi pentameter? Če leži v njem, kakor smo rekli, dispozicija naslednemu delu pesni, tedaj pač po svoji vsebini spada k temu ter se potemtakem samostojno odkrhne od poprejšnjega; po svoji metrični obliki pa je kot njegov pentameter del tretjega distiha, ter tako spada metrično tja, kamor po svoji misli njegov heksameter: k uvodnemu delu. Po metriki dà, a ne — po vsebini svoji! Nikar da pove o čolnu še eno neugodnost več, ampak prav narobe — le edino srečo, ki jo je še imel: saj v jedru pesen ravno naglašja, da ga je rešil edini krmar, ko ni vse drugo na njem bilo zanič.

Tako vstvarja ta verz res da jak kontrast, a ne navzdol, ampak navzgor. Ni stilistično kontrast sicer izražen niti s črtico v besedilu, ker je ta nasprotni verz tako docela asintetično pripet k poprejšnjemu; a leži pa nasprotje v vsebini, toda ne z nadaljnimi, ampak sprednimi mislimi. Kontrast ne leži za verzom o Lelju, kakor umeva to tudi L. P., ampak — pred njim. Vse je obetal do tu čolnu — pogubo; in kakor nalašč poet to še celó v misel vzame v koncu sprednega verza ob zvezdah, „ki čoln pogubêjo“. A tu se vse strmo obrne, nastopi nepričakovan obrat, med vrstami stoji skok: „Toda vendar se ni pogubil!“ Saj je Lelj, ker je Lelj bil naš krmar, Ti, ki si nam čoln otel, Ti — drugi Palinur. Kontrast je tu med tretjim heksametrom in tretjim pentametrom, a ne za tem; kar je za njim, je le mirno razpredeno nadaljevanje in utemeljevanje v tem kontrastnem, strmo-obratnem verzu kaj jedrnato izrečene vsebine. Prešeren ljubi to umetniško sredstvo, ljubi take zaključke z naglim, neposrednim kontrastom, da strmo in krepko zaustavi in kar prereže dosedanji tok, dosedanjo smer misli ter jih zasukne v drugo.

Navzgor je potemtakem ta verz krepak zaključek uvodnega dela, recimo prologa, kot pentameter in kontrast, h čemer se še pridruži v njem tretja oseba, ki veže in druži ves prvi del; takó spada ta verz navzgor. Ker leži pa v njem vsega jedra dispozicija, je verz navzdol vez z nadaljno vsebino ter sili po misli preko onega krepkega odmora, ki ga na eno stran sam tvori, naprej k jedru; takó spada ta verz že navzdol. In ravno ta dvojna služba, ki jo umetniško opravlja v umetnini naš verz, je bila vir zadregam in enostranskim razlagam.

A dalje! Če pravi Prešeren sicer v dispoziciji res da isto o Lelju, kar v jedru o Čopu, je li pa poet mislil gori v dispoziciji z Leljem istega kakor spodaj v sredini: Čopa? Nili Lelj gori kdo drugi kakor Čop?

Oni nagli ogovor „Ti“ misli v pesni vedno le Čopa. To stoji. A če bi ta „Ti“ hkrati ne mislil Lelja, če bi s tem „Ti“ poet ne povzel Lelja iz poprejšnjega verza, tedaj bi ne bil ta „Ti“ niti po vsebini niti po sintaksi umljiv ter kar nič opravičen na tem mestu.

Recimo, da Lelj **ne** misli Čopa „krmarja“. Ali nam je potem poet v vsem prologu le z besedico omenil njega, ki mu velja elegija? Ali morejo razumeti prijatelji, ki jih je poet ogovoril s prologom, koga misli nankrat ta „Ti“, če nima pred seboj že osebká, ki se ozira nanj?

In mar li mi?

Mislimo si pesem brez naslova: saj je ta vsaki umetnini nekaj docela nebistvenega, vnanjega, kakor etiketa butiljki. Ali bi tedaj vedeli, če pridemo do tega Ti, kdo je oni krmar-rešnik, če nam ga Lelj ne imenuje že v sprednem stavku? Ali bi nam bila iz dosedanjega jasna poetova misel ob tem strmém ogovoru? „Ti“ nam je — če pesni ne vemo naslova — tu na tem mestu prazen, do tja doli, kjer nam pesnik izrečno pove, koga misli ta Ti, do vzklika: Ti, Čop! Zato bi bil nedopusten ta zagovor, da nam bo imenoval poet niže njega, ki mu velja ta Ti. Umetnina mora biti umljiva v vsakem svojem delu — brez naslova, iz same

sebe, iz poprejšnjih delov! Če je tedaj Lelj kdo drugi ko on, ki ga ogovarja poet s Ti, kdo drugi ko Čop, tedaj je umetnina na tem mestu izgubila mnogo: kazila bi jo ona vrzel; ako je poet pa že imenoval njega, ki mu velja ta ogovor, tedaj vemo in umemo vsi, koga pokaže s to drugo osebo, — tudi brez naslova.

Pesen je nadalje nagrobnica za deseto obletnico prijateljeve smrti (1845, dasi je izšla šele 25. februarja 1846 prvič). Če je Lelj kdo drugi ko oni, ki mu velja ogovor „Ti“, tedaj spoznamo pesen za nagrobnico prvič šele v nje koncu doli, tam, kjer govori o smrti v Save valovih. Tam bi nam pesen omenila prvič Čopovo smrt. Če pa misli Lelj-Palinur že Čopa, tedaj izvemo že koj v dispoziciji vse pesni, koj v nje uvodu, da velja pesen nekemu, ki je umrl — ko Palinur, ker nam že tu vzame poet Čopa v misel kot pokojnega, tu gori v pentametrú o Lelju-Palinurju. Katero se pesni prilega bolj? Da je poet pa tudi sam hotel, naj se spomnimo že v prologu smrti prijateljeve, zdi se mi da priča opazka pod črto prvega natiska v „Novicah“ (25. II. 1846), katera tiče k Palinurju: „Palinúr, Enêjov kermar, ki je v mórji vtonil.“ Ne naglaša ta komentar, da je Lelj-krmar zadremal ter da ni rešil svoje ladije, ampak — da ga je „zasačila smrt . . . tam v Save deroče vrtinčinah . . .“

Pa tudi psihološko je oni „Ti“ šele tedaj opravičen, če je ta „Ti“ isti mož, ki ga misli Lelj! Ob desetletnici praznuje poet s prijatelji spomin Čopov. In s primeró iz prirode jih ogovori ter jim poseže kar naravnost v stare doživljaje. Zima . . . viharno morje . . . uboren čolnič . . . Sami stari spomini njihovi! A ti dogodki o čolničú jih spomnijo njega, ki jim bil udan, zvest prijatelj, ki jim je čolnič otel, a ki ga danes ni več med njim: Lelj — drugi Palinur! Utonil je . . . In ko pride tu s spomini pesniku na misel on sam, ta utelešena ljubezen, ta najdražji in najblažji nesrečni prijatelj njegov, ta pravi pravcati „Lelj“, in pride na misel njegova smrt, — „Palinur“, tedaj ga prevzamejo spo-

mini starega prijateljstva in grozne izgube v Save valovih, da kar nehote zabi njih, ki so ž njim zbrani, ki jim je dosedaj govoril o njega živih dneh in smrti v kratkem ogovoru, ter da se kar nehote obrne naravnost k njemu tja v grob ter ga ogovori, kakor sta govorila nekdanj za živih dni: „Ti!“ ... Koliko srca poetovega je v tem strmem prehodu!

2. Pesen tudi ima svojo čudovito arhitektoniko.

Vsa elegija šteje petnajst distihov. Od teh obsega uvodni del — prolog — tri. Prijatelji — občinstvo ob grobu. Slika o mrzli, viharni zimi ... o morju in zvezdah neba ... o čolnu in krmarju. Zaključuje ta del krepki, nadaljne vsebine dispozicijo noseči verz o Lelju-Palinurju, ki stoji v strmem kontrastu z vsemi poprejšnjimi verzi: „Vse mu je obetal pogubo; in vendar se ni pogubil!“ Skok misli je pred verzom, ne za njim. Glavni naglas je na prvi polovici: „Lel bil naš je kermar“, a rahlejši na drugi, k prvi kot še en dopovedek o Lelju nadaljevavno pripeti polovici: „drugi je bil Palinur.“ Sledi krepka pika za mislijo o Čopovi smrti.

Dotu prolog. Poet nakratko pove pokojnikovo življenje, njega zasluge, in pa nesrečno smrt: da je bil njim krmar, da je bil drugi — Palinur. Odtu zdaj vemo, da je pesen — nagrobnica.

Nasledni del seza preko dvakrat treh distihov: tu sledé zdaj vzroki, zakaj in kako je bil njim krmar, a kdo? „Ti!“ Bil jim krmar, in sicer srečen krmar, ki jim je „otel čolnič...“ Utemeljevanje so ti distihi prvega dopovedka, da je bil krmar. Usposobilo ga je za krmarja-rešitelja čolnu njegovo poznanje vseh zvezd neba, a — neba poezije: tu gre primera o morju in zvezdah in krmarju iz prologa sem v drugi del ter ga veže s prvim ... Po tretjem distihu stoji vejica, kar je po vsebini dotičnih verzov docela opravičeno: ista misel gre preko prvih treh distihov dalje ter zaobseže še nadaljne tri: s tem je pesnik dal ti misli največo razsežnost ko nobeni drugi ter tako

nji glavni naglas, docela dosledno in strogo soglasno z dispozicijo gori v verzu o Lelju, kjer stoji na prvem mestu, da je bil krmar; a tu, zakaj je bil krmar. V petem distihu doraste misel do onega vzklika: „Čop, velikan učenosti!“ Tu imenuje pesen z jasno odkritim imenom njega, ki ga je poet primerjal najpoprej Lelju in ga potem ogovarjal: Ti! Ta distih pa je ravno osmi v celi pesni ter stoji med petnajstimi simetrično v središču, na — vrhu nele vse sredine, ampak tudi cele umetnine. Pred seboj in za seboj šteje na obe strani po sedem distihov. To ni — brez umetniškega namena: ravno na vrh, točno v središče vse umetnine je postavil poet odkrito, pravo ime njegovo, ki mu prej in slej daja druga imena: edinkrat tu — Čop, a sicer v vsej pesni nikjer in nikdar več ne. Za tem osmim spada po misli svoji k isti celoti še deveti distih, ker v njem poet pove še en vzrok več, zakaj je postal ta krmar čolnu rešnik: ko bi bil hranil zase ter zaklepal, kar je znal, komu bi bilo koristilo, koga bi bil s tem rešil? „Nisi zaklepal doma ti žlahtniga blagodarova, sebi zročeno mladost, druge si ž njim bogatil.“ S tem se v koncu tega dela poet prvič spet dotakne tiste lastnosti Čopovega značaja, ki mu je zaradi nje gori v dispoziciji rekel — Lelj; s tem povzame poet tu dispozicije misel o Lelju — ter jo utemelji: zakaj in kako je bil Čop Lelj? Ljubeznivo ter brato- in človekoljubno je vporabljal svoj zaklad drugim na korist — kot učitelj, bogateč — z besedo.

V rahlem kontrastu z dosedanjo mislijo, a hkrati jo nadaljuje, se odloči tu spet trojica distihov. Zakaj in kako je bil drugi Palinur, nam povedó, — a bil to kdo? Ti Čop. Utemeljevanje so ti distihi drugega dopovedka gori v drugi polovici verza o Lelju, da je bil drugi Palinur. In kakor stoji gori ta drugi dopovedek pod rahlejšim naglasom, prvi pa pod krepkejšim, istotako naglasi prvo misel o krmarju — ker je ta njemu glavna! — poet v $2 \times 3 = 6$ distihih, drugi o Palinurju pa odmeri le polovico, — tri. In kakor veže oba dela dispo-

zicijskega verza to, da je tu in tam po en drugi drugega n a d a l j u j o č dopovedek o istem osebkju, istotako tu: zveza obeh teh dveh delov sredine je misel: Čop-učitelj si storil z besedo mnogo dobrega, rešil čoln; a ti si bil tudi pisatelj: Čop-pisatelj nisi žal storil toliko, nisi razsvetlil širših krogov domačega rodu, ker — si utonil, ko si komej pričel pisateljsko delo.

S tem so docela razpredene utemeljavne misli za dejstva, ki jih je trdila dispozicija našega verza; zaključí pa tudi ta drugi del vse nagrobnice spet misel o Palinurju, kakor prvega, spomin — o smrti Čopovi.

A v sprednega dela koncu je že beseda, ki je prehod k naslednjemu, zadnjemu delu: oči materi Slavi rose, — in istotako tudi nam oči niso suhe, prijateljem tvojim, ki se te spominjamo danes. S tem se tu na koncu povrne poet spet k uvodni vnanji situaciji: Ob grobu so — poet in drugi prijatelji; občinstvo vzame spet tu v misli pesnik, kateremu je govoril to nagrobnico. In omeni poet: „Ijubezni“ pokojnikove in njenih „darov“: s tem se je ne dotakne le, ampak jo že kar naravnost odkrito imenuje s pravim imenom tisto lastnost Čopovo, tisto bratoljublje njegovo, vsled katerega je radodarno in usmiljeno zajemal iz svojih dušnih žitnic ter s polno mero delil „darove“, „blage darove“ njim, ki so bili ubogi in lačni — ter jih „bogatil“: takó povzame pesnik tu v koncu najprej še enkrat glavno misel prologa, katera se tiče v njem Čopa, ter s tem jasno razloži „Lelja“, ko ga je prej v sredini utemeljil; ta distih je naravnost komentar onega Lelja v — prologu. Hkrati pa to misel tudi nadaljuje, češ posledica tvojega leljskega človekoljubja je, da danes jočemo za tabo.

V drugem distihu omeni zaklada Čopovega, ki leži pa zdaj v zemlji: s tem povzame tu v koncu na drugem mestu še enkrat najvišjo misel drugega dela, ono iz osmega distiha, tičočo se Čopa, misel, ki stoji v sredine vrhu! A tu jo še nadaljuje hkrati, češ: posledica tega je, da gledamo klasje že danes, ki obeta sadu nam in vnukom.

V tretjem distihu povzame misel, da Čopa ni več: umrl je. A če je umrl, — naj se ne zabi njegovo ime in njegova učenost, njegovi nauki, njega ideje naj ne umró, — živi naj, kakor in dokler njemu ljubo slovenstvo.

Tako zveže Prešeren glavne misli, tičoče se Čopa, iz vsakega poprejšnjih delov pesni kot niti vse zaosnove ter jih združi in čvrsto zavozlja v krepak konec, a ustvari s tem hkrati iz poprejšnje pesni same prekласičen epilog svoji umetnini. Vse misli cele pesni zapetlja takorekoč v lep vozlel ter jim naredi takó iz njih samih sklepno piko, ki jo okrepi še z lepim kontrastom: prva dva glavna dela pesni namreč, prolog in sredina, skončata se oba z opombo Čopove nesrečne smrti; tretji glavni del, epilog, pa v kontrastu s prvima z mislijo — o življenju: „naj se ti ime ne pozabi... dokler slovenstvo — živi!“

Obsega pa epilog spet tri distihe kakor prolog; skupno objameta — (ko okvir sliko) — glavni del pesni, njeno sredino, to je tisti del, ki leži ves — ko v embriju, ko v semenu — že v zaključnem verzu prologa, tistem našem verzu o Lelju-Palinurju.

Pregled te zaosnove bi bil tedaj:

I. del:

Distihi	1.	} Prolog — prijateljem kot občinstvu ob grobu: pove pokojnika glavne življenjske date.
	2.	
	3.	

II. del: Sredina.

Distihi	4.	} „Lel bil naš je kermar.“ Zakaj? — Čop-učitelj.	
	5.		
	6.		
	*		
	7.		
	8.		
	9.		
	*		
	10.		
	11.		} „drugi je bil Palinur.“ Zakaj? — Čop-pisatelj.
	12.		

III. del:

Distihi	13.	} Epilog — spet opomni prijateljev, občinstva ob grobu.
	14.	
	15.	

Prekrasna, strogo rimskoklasična arhitektonika. Na slabem glasu so, vem, take vrste računi! A tu naglašam le, da so arhitektonika in kompozicija tudi manifestacije duha umetnikovega, arhivi umetniških idej poetovih in sploh umetnikovih, en del vsebine tedaj umetnin samih. Jaz tu občudujem najbolj moč koncentracije, silo sinteze. Kako čudovito enotna kompozicija! In niti bili kakega mašila ali kake nepotrebne navlake. Stroga je sestava celote, da bi ni delca ne smel odkrhniti, ni delca pridejati, ne da bi to pokazilo vso celoto. In pri tem tolika preprostost izraza kljubu toliki kompliciranosti zaosnove. In kolika jedrnatost besede, a pri tem nobene nejasnosti. Ko izklesano je vse. Kompozicijske umetnosti in druge umetniške vsebine je tu v drobni pesnici Prešernovi več ko dandanes pri nas v celem debelem lep-slovnem letniku ali kar celem visokoslavnem romanistu.

Toda meni je pravzaprav ob vsem za dokaz o Lelju-Čopu! Stvar bo pač zdaj jasna. Za dokaz enotnosti mi je bilo na podlagi tej, da je Lelj-Čop; preveril se je lahko, komur je bilo mar, da gre od kraja do konca skozi vso pesen ena sama misel, ena sama vsebina: vsa „v spomin Mat. Čopa“. Nihče drugi nima tu prostora — ko on sam in edini, in ga ne imej: v mislih jim je in bodi danes le — on! Noben drugi krmar se danes ne imenuj, ne kak bolj nesrečen, ne kak bolj srečen; edini on, mojstrski, vešči krmar naš, ki je nesrečni čolnič otel s svojim veščastvom, tisti čudni čolnič. Ob tem čolničju ni postal on — drugi Palinur. Kaj, če ga je nazadnje nekoč doletela vendar ta ista osoda, — ob tem čolničju ga ni, ampak tega je rešil. Bil je „naš krmar“, a ne — „naš Palinur“, ampak le — „drugi Palinur.“ Naš čolnič je otel, a Palinur ni postal ob tem našem čolničju, ampak drugje, na drugačen način.

Vse te krasne zaosnove, vse te čudovite enotnosti pa je na migljaj — konec, če vsilimo pesni dva, drugega proti drugemu si v nasprotju stoječa krmarja, če ni — Lelj-

Palinur-Ti, Čop! Arhitektonika pesni in nje enotnost naravnost zahtevata to umevanje, sicer se zrušita, ko da bi vanje treščilo.

3. Rekel bi tedaj gori v dispozicijskem verzu človek namesto Lelj lahko kar — Čop. Zakaj pa ni storil tega poet? Saj bi s tem bil na tem mestuj asnost pomena vendar dvignil neizmerno! Kar beli dan bi bil, kjer je zdaj — somrak. Imel je poet tu svoj umetniški razlog za Lelja.

Živo sliko razgrne umetnik pred našim duhom za uvodni akord, neprijazno sliko iz prirode.

Zima.

A ne več sredi zime. Tajati se je že pričelo, dasi šele pričelo. V deželi so še viharji. Nič ni še pomladi — pri nas. Pri nas? Pri nas — v slovenski deželi, dasi jo drugod že imajo... Kaj, da je tako zakesnela ta naša zima?

Morje.

Na morju vihar pozimski. Pa glej, mal čolnič stopa od kraja — v to zimo, v ta vihar.

Znan čolnič to. Sami so ga stesali, sami izročili morju... „z Bogom.“ Z Bogom? Ali je to brodarjev slovo od bregov za vedno? Ali stopajo med valove brez upa, da se povrnejo še kedaj? Z Bogom, saj ne bo več ne nas, ne čolna! Odkod, čolnič, tvoj brezup?

Nad tem morjem nebo. Na nebu zvezde.

Brodarjem družice, brodarjem vodnice — zvezde na morju. Nanje gleda „oko čolnarja, kadar razgraja piš...“, ko se tepó valovi.“ Brodarju-ribiču — „visoko na nebu zvezda miglja, nevarne mu kaže pota morja. Ak kaki vihar od daleč preti, ak kaki se morski som pervali, ak kako mu brezno nasproti reži, na zvezdo gled'joč vhití, je otet... po morji varno vesla več let.“

In čolnič naš?

Ni se navadil, čuj, kako se ogiblji skal in brezen... In zvezd, čuj, ni se navadil spoznati, ki čoln rešijo ali pogubijo. Neznane so mu. Komaj da bi se tak ne pone-srečil o mirnem času. Kam, brodarji, kam tedaj o takem!

Pač res, „z Bogom“, čolnič!

In vendar, čuj, še danes možujejo o tem med sabo.. Kako, kako so pač prebili nesrečni dan? Kaj jih je ohranilo, kaj jih je rešilo?

„Ti nam otel si čolnič, si mu z jadrami krmo popravil...“

O pač sto sreč njim tak mož tak dan!

„Ti mu pokazal si pot pravo v deželo duhov.“

V deželo — duhov?

Tedaj notri v to deželo so se namenili naši brodarji? A — kje je ta dežela? Pač dalje še ko španska... Saj bi če ne že kdo kaj slišal o nji!

In notri v to Hesperijo, v ta konec sveta so hoteli ti brodarji! In to kar sami... v čolniču brez moža-veščaka na krovu, kar brez krmarja! Sto sreč vam, da ste ga dobili, ki vam je z jadrami krmo popravil, vodil brod, pokazal pot tja v vašo izvoljeno deželo...

A kdo je bil ta mož?

„Lel bil naš je krmar, drugi je bil Palinur.“

Palinur? Drugi Palinur? Pa da vam je brod rešil? Pa da vas je srečno privedel tja v vašo hesperijsko deželo? Kako pač to, če je bil ko oni Enejev veščak? Kako, če vam ga je sredi morja in vožnje vzelo?

Ali ni to uganka?

„Skrita nobena bilà ni zvezd ti neba poezije...“

Kar vsi vi ne, znal je on, veščak na brodu in morju! Poznal je vse zvezde neba, — vodnice gori nad sabo...

A ne! Čuj: zvezde — neba poezije!

Čudne zvezde. Čudno nebo. Ali je morda to nebo vaše pravljicne dežele, vaše bajne dežele — duhov?

Ali ste se te govornice ugank naučili tam, v tisti vaši rajski zemlji onkraj vsega morja?

„Sledni je bil ti domač jezik omikan, učen...“

Tako treba! Mornar-veščak, ki čoln prevzame in vodi, potrebuje tega! Gospodar bodi govornice vseh daljnih tujih deželà! Kako naj pa sicer dobi, česar treba njemu in mor-

narjem, ko ga v tuja mesta pripelje morja široka cesta? Govoriti mora znati z ljudmi v njih jeziku.

„Stari Rimljan kar, sveta je gospod...“
Dà, tistega naroda jezik v prvi vrsti, ki je — sveta gospod: srečal in srečaval ga bo neizogibno...

„Kar Grecia modra...“ Če je modrosti slavna dežela to, pride pač njih pot tudi tja...

„Z Lahi Francoz, Španiol, Nmec in Albionic...“ Sami gospodarji morja; tudi s temi se sreča gotovo tak bajen čolnič, ki hoče tako daleč, kar tja v bajno „deželo duhov...“

„Čeh in Poljak...“ Ali vladajo tudi ti morju? A če ne, nič ne dé. Glej, znal je ta krmar še več jezikov, kakor jih treba...

„Rus in Ilir...“ Enako! „Kar rod naš slovenski...“ Še celó! Našo govornico je celó poznal... Pač prevešč krmar. Tisoč sreč, da ste ga dobili... Kar cel drugi Odisej!

„... Kar rod naš slovenski slavnih izmislil si bil časa do tvojga pisanj...“ Pisanj? Kaj pa to? Kaj hočejo krmarju pisanja? „... polno si znanost imel njih...“

Imeniten krmar ta Lelj... ta krmar neznanega tujega imena, ta čudni krmar — drugi Palinur, ki je pa vendar rešil čolnič vam, in ga privedel — v tisto neznano „deželo duhov...“ Res, čolnič in morje in krmar in brodarji, vse ko iz sveta kresnih noči, iz sveta bajnočarnih pravljic... Kam hoče z nami, kaj hoče z nami naš poet?
„... polno si znanost imel njih, Čop, velikan učenosti...“

Čop?

Čop krmar? Naš velikan učenosti? Naš Čop — krmar ta?

„Ti si zaklade duha Krezove bil si nabral.“

Ali ni planilo izza gora veselo solnce?... Ali ni planil skozi okna čili beli dan?

Ali se ti ni zablistnilo sem po nebu? —

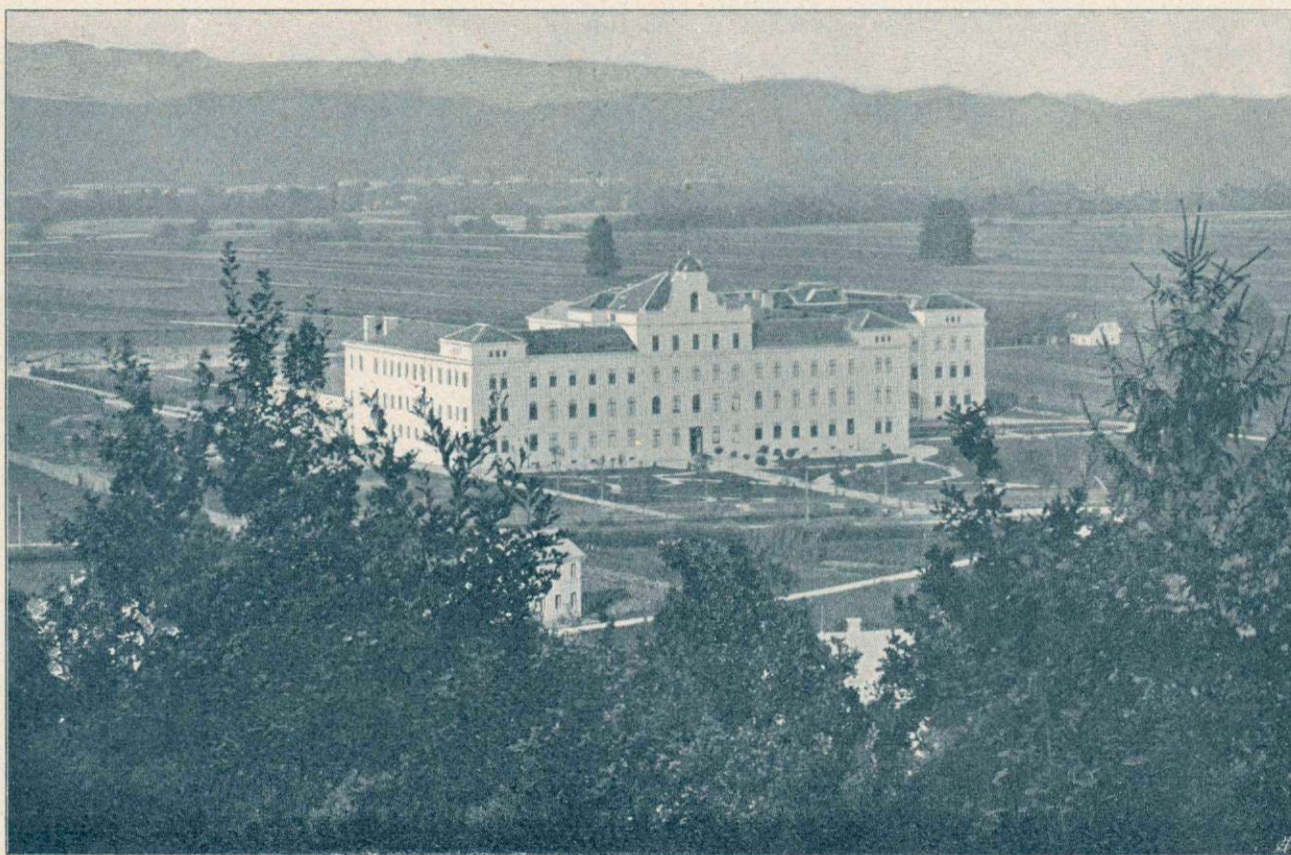
„Nisi zaklepal doma ti žlahtniga blagodarova,

Sebi zročeno mladost, druge si ž njim bogatil.“

Ne, to ni bil le blisk! Dan je vstal . . . solnce je planilo po nebu . . . po vrhah . . . po dolini . . . Da, solnce po vsi dolini!

Nič res, da je bil to kak resničen krmar! In morje . . . in zvezde . . . in skale in brezna . . . nič res! In „nebo poezije“, in „dežela duhov“ — nič ni res to kje v Hesperiji, nič ni to pravljica! Sedaj umemo. In ta čolnič . . . in ti drzni brodarji . . . in ta zima in ta vihar . . . vse to nikak resničen vihar, nikaka resnična zima, nikaki resnični brodarji, nikak resničen čolnič . . .

razmere so bile zaostale. Zima, ko že pomlad drugod. Naša slovenska javnost je bila neprijetna, brez narodnostne zavednosti, bile pokrajine naše so domovje mrzlo jeznih viharjev. Zima. Viharno morje. In tedaj so se zbrali: Smole, Kastelic, Zupan, Prešeren, drugi „Čebelarji“. Ustvarili so „Kr. Čbelico“. „Nov čolnič“, ki se ni navadil ogibati ne skal ne brezen, ki ni poznal zvezd neba. Brez prave glave so bili ti možje, brez voditelja: brodarji — brez krmarja. Tedaj je stopil med nje — on, zgrabil krmilo, prevzel

ŠKOFOVI ZAVODI V ŠT. VIDU NAD LJUBLJANO.

Sedaj umemo: razumeti nam je vse to — drugače.

Ni li, kakor bi stopil iz jutranjega mraku po strmi poti — na vrh gore, ko je ravno planilo sem nanj veselo solnce?

In to je bilo tam — v tistem o smem distihu naše elegije!

Ali ste me umeli? Ali ni res, da je imel velik kompozijski motiv naš poet za svojega nejasnega Lelja?

Uganke ni tu več nam.

Bili so časi, ko je bilo po naši domovini — kakor pozimi. Našega naroda kulturne

čolnič . . . Njih duša je bil on, Čop, velikan učenosti. Učitelj in kritik naši takratni „moderni“, je vzel veliki Čop mlado umetnost našo, ki je njeno glasilo bila „Čbelica“, v svojo šolo: pokazal jim je slavne vzglede drugih slovstev. Edini on je to zamogel. Kar je slavnih, velikih del umetnosti v jezikih staroklasičnih latinskem in grškem, kar v jezikih romanskih, laškem, francoskem in španskem, kar v jezikih germanskih, nemškem in albionskem (t. j. angleškem)¹⁾, kar

¹⁾ Albion je ime baje iz keltovskega, nam temnega korena Albu; rabi je n. pr. Plinij, dobiva

jih je v jezikih slovanskih, češkem, poljskem, ruskem, ilirskem (t. j. hrvaško-srbskem), in našem slovenskem, vse je poznal on. Dva najst jezиков mu je bilo domačih, a v teh jezikih znani vsi veliki poetje in pisatelji, vsa njih velika slovstvena dela. To so bile tiste zvezde — neba poezije, tiste zvezde vodnice, ki je ob njih pokazal „Čbelici“ Čop pravo pot — v deželo duhov, mimo skal in brezen.

In danes slavé sivi brodarji spomin tega moža ob grobu njegovem, na desete obletnice dan.

Z živo, a zagrnjeno sliko poseže ob pričetku poet zbranim „brodarjem“ naravnost v stare doživljaje, globoko v spomine nekdanjih dni. In v polmraku te primere privede srca osivelih že Čbeličarjev do krmarja, ki stoji v središču onih doživljajev, do duše njihovega broda, — do Čopa. „Lel bil naš je kermar, drugi je bil Palinur.“ Tu je konec prologa. A poet potrebuje ono primero o krmarju, oni polmrak započete slike še dalje: zato mora njen pravi pomen zakrivati še preko tiste prereze. A zakaj potrebuje umetnik še vedno ono primero in nje mrak? Da zveže s tem mostom oba dela, prolog in sredino. A zakaj ne zjasni tega somraka koj onkraj tistega prepada? Ker hoče na vrhu vse pesni šele vreči polno luč, ves beli dan na njega, ki ga slavi današnji god njihov. Zato vzdržuje primero do tja. In zato tisto nebo, dasi že — nebo „poezije“; zato še vedno tiste — zvezde, dasi že — „neba poezije“; zato tista dežela — dasi že: „duhov“. In zato rajši dvoumno imenovanje oseb in deželâ dotične narodnosti, in ne ime njih jezika: Rimljan, Grecia, Lahi, Francoz, Španiol, Nemic, Albionic (Anglež), Čeh, Poljak, Rus, Ilir in — rod naš slovenski. Vmes pa že dvoumne določbe: nebo „poezije“, dežela „duhov“

se je pa že od VI. stoletja pr. Kr. sem. Pomenilo je današnjo Angleško in Škotsko, tedaj kar kesnejšim lat. pisateljem ime Britannia. Danes se dobi le še v pesnikih kot staro ime za Angleško. Albionec (= Anglež) je pri nas pač Prešernova tvorba, in ima jo sam edino le v ti elegiji. Klopstock ima sicer nekje v odah „Albions Söhne“ = Albionci — Angleži.

Pis.

— kakor prvi pobliski pravega pomena, kakor prvi opomini pravega zmisla, kakor prvi posevi in prvi žarčki, ki so se porredno izmeknili in ukradli pred drugimi sem čez vrh, prvi glasi bližajočega se solnca! Nalašč nisem hotel brez besede mimo te umetniške finese poetove. — Nasledni verz o slavnih pisanjih pa je prehod že, prav nagli prehod k tistemu mestu, kjer počí ves svetli dan, da človeku kar zavriska duša od veselja, kjer je primera poetu že odslužila svojo umetniško službo, k — o s m e m u distihu. Zakaj ni del tedaj pesnik na mesto Lelja kar ime Čopovo? Ker bi potem nastal tam beli dan, kjer je zdaj skrbni — somrak. Razdrl bi bil na migljaj vso nežno umetnost prve polovice, prekrasno kompozicijsko misel bi bil uničil na mah. Ne, te misli pa ni smel ni hotel žrtvovati. Zato Lelj, ne Čop.

Od devetega distiha dalje je vse beli dan. Kakor je v dispozicijskem verzu prva polovica nekam čudno nejasna — radi tujega nam Lelja, tako tudi prav do zadnjega hipa ves del jedra, ki razpreza misel o Lelju krmarju. Isti mrak v obeh. Onkraj devetega distiha sledi del o Palinurju. Tu ni zakritega izražanja nič več, ampak jasno razprezanje tiste druge polovice verza: „drugi je bil Palinur.“ Izrekel je poet s tem predikatom o Lelju dvoje: da je ta krmar Lelj — bil prvič, če kakor Palinur, tedaj krmar-veščak, ki je mnogo ladjo srečno vodil, a drugič — krmar, ki je kakor Enejev krmar končal svoje dni — v valovih, če že ne v morju. Prvo misel potem poet utemeljuje v prvem delu jedra, a drugo v njega nadaljnih treh distihih.

Umetnino zaključí preklasični epilog, kakor smo o tem že govorili. Poet je stopnjeval ton in kolorit od nekam mračno-temnega akorda, od neveselega spomina o mrzli zimi v pričetku pesni, preko mraku prvega dela, sam rastoč in dvigajoč se ob spominih velikosti Čopove korakoma k središču do onega jasnega dne v osmem distihu; a od tam do veselega navdušenja ob misli, kako je danes vendar le že bolj pomladno v deželi — po zaslugi pokojnikovi, kako danes že dozoreva veselo klasje, kjer je

bil takrat še — led. In v epilogu se pristopnjuje ton do vedrega razpoloženja: poetu doraste čuvstvo do želje, naj se ime prijateljevo ne pozabi, ter do jasnega upa, da bo slovenstvo v „Kranju“ živel! Tako pesnik premeri iz mračne, mrzle preteklosti sem vrsto dni velikega dela probuje, ki ga je vodil on, Čop, pa do sedanjosti, ko že zoré prvi sadovi tega delovanja — ko gre seme že v klasje, ter do veselega pogleda v jasnejšo bodočnost, ko bodo domovini vsled precejšnje zasluge Čopa in njegovih učencev žareli solnčni dnevi: z veliko naglostjo hiti v čilem poletu iz časa v čas duh poetov ter preleti dokaj let, ki jih je sam videl, in še drugih, ki jih bodo gledali — šele vnuki.

* * *

Iz vsega tega naj tedaj posnamem:

Po odstavku 1. V pesni poje Prešeren dvakrat, da je nekdo bil „krmar naš“ in pa „drugi Palinur“; prvič to v našem prepornem verz — o Lelju, drugič v jedru pesni isto — o Čopu: verz o Lelju stoji na koncu prvega dela ter je jasna dispozicija celega drugega dela. Ali misli tedaj Lelj — Čopa? Da. „Krmar naš“ je prvi, „drugi Palinur“ pa drugi dopovedek o osebk: Lelj-Čop. „Ti“ je umljiv in opravičen le kot direktni odgovor iste osebe, ki jo pomeni Lelj. „Ti“ ne pomeni kontrasta k poprejšnji misli, ampak le nje mirno nadaljevanje. Pač pa stoji verz o Lelju ves v kontrastu z vsemi poprejšnjimi: obrat v mislih je za tretjim heksamentrom.

Po odstavku 2. Arhitektoniko pesni in nje enotnost vzdržuje samo tako umevanje, da je Lelj — Čop, in sicer Lelj-Čop kot osebek, naš krmar in drugi Palinur kot dopovedka. Če ni Lelj Čop, ampak Lelj prvi, in sicer nesrečni krmar, (ker P... II.), a Čop pa drugi, temu prvemu kontrastni, srečni krmar, tedaj imamo dva različna krmarja v pesni; to pa je nagla smrt in bridki konec vse enotnosti, in sploh vse čudovite kompozicije. Tedaj tudi zato: Lelj-Čop. V verz o Lelju: da je bil Čop krmar, da je

bil drugi Palinur (t. j. prvič: dober krmar, a drugič: da je utonil); v jedru pesni: zakaj in kako je bil Čop krmar, dober krmar-rešitelj jim, ter zakaj in kako je bil drugi Palinur.

Po odstavku 3. Stalo bi v verz u našem lahko kar Čop na mestu Lelja. Zakaj ni poet tega del v svoj verz? Radi konpozicijske misli tega ni smel niti hotel. Misel na Čopa je moral tu zaradi zakrite slike zaviti v polmračnega Lelja: imena Čop ni smel rabiti tu, da ne raztrže primere, ampak jo nadaljuje kot vez med prologom in sredino, drugič pa da ohrani ime Čop za vrh vse pesni, da tam gori dene slavljenca v beli jasni dan. Tudi to govori vse za Lelja-Čopa. Ta konpozicijska misel je mogoča in vzdržljiva le, če je Lelj isti mož ko Čop. Tudi zato tedaj Lelj-Čop.

Kaj pa pravi na vse to „Lelj — moj krmar?“ Glasi se prvotno besedilo v prvem načrtu pesni, ohranjenem nam v literarni zapuščini Prešernovi, res da: „Lelj bil moj krmar, drugi je bil Palinur.“ Prvo polovico verza je pa Prešeren še v istem konceptu samem prečrtal, ter nadomestil „moj“ s širšim, več oseb, in ne le poeta samega obsegajočim „naš“. Kaj nam to dokazuje? Prav nič proti Lelju-Čopu. Uvodni situaciji v prologu nagrobnice ter historični resnici je „naš“ bolj prikladen nego „moj“. Ne le Prešernovi poeziji, ampak krogu „Čbeličarjev“ sploh je bil Čop — duša. Naj je sicer najpoprej mislil Prešeren res da le nase, ali vsaj v prvi vrsti nase, kakor gotovo in to po pravici tudi s kesnejšim besedilom: bil je gotovo najprej in najbolj Čop učitelj — Prešernu kot poetu; toda, bil je to za njim tudi drugim „Čbeličarjem“, vsem njim tam ob grobu, vsem njim, ki so „naš led“ (tudi po prvotnem besedilu) razbijali. In historično ni res, da je Čop nadziral le Prešernove poezije in Prešernovo slovstvanje, dasi to pač v prvi vrsti, ampak tudi drugih „Čbeličarjev“. To je Prešeren sam dobro vedel: „die Jünger, die am Grab des Meisters trauern“, je verz Prešernov iz l. 1835, ki to potrjuje (glej Preš. Ged. str. 13. v nemški

obsmrtnici Čopu); preozka se je zatorej zdela poetu vsebina „mojega krmarja“, pa jo je tedaj razširil s priznavo: „naš krmar“. Ali ni Čop v „Ill. Bl.“ ocenil vseh „Čbeličarjev“, in ne le Prešerna — v znani oceni po Čelakowskem (1833)? Ali se ni boril s cenzuro tudi za „Cesarja in opata“, in ne le za „Novo pisarijo?“ „Čolnič nov“ pomeni v elegije današnjem licu — „Kranjsko

Čbelico“; da je v prvotnem besedilu — le svojo poezijo mislil ž njim Prešeren, to je nam le embrionalna faza v razvoju in postajanju današnje umetnine, le literarnohistorično dejstvo; toda komentar kak — današnji dovršeni umetnini, kakor jo imamo iz l. 1846. in 1847., pa ta embrio — ni! Zatorej vsled tega vendarle: Lelj-Čop!

(DALJE.)

GRIŠA:

TAM ZUNAJ ...

Tam zunaj oblačno nebo
in čezinčez temá —
v temni je prišla zavesi
žalost iz neba ...

In iz oči so prišle
na lice srebrne solzé —
in trudno srce so objele
smrti mrzle roke ...

Oh, in zato je temá —
zato je tam zunaj mráz —
zato je nebo poškopilo
moj žalostni obraz! ...

GRIŠA:

POSLAVLJAJO SE PESMI ...

Poslavljajo se pesmi
od plašnih ptičjih trum —
in žalostnih akordov
umira glasni šum.

Poslavljajo se zvezde
od sinjega neba,
poslavlja se ljubezen
od bolnega srca ...

Poslavlja se od mene
vse, kar ljubilo je —
beži, beži od mene
in več ne vrne se ...

DRAGAN ŠANDA:

MODERNA FRANCOŠKA LIRIKA.

aj priobčimo na tem mestu primer, kako nepričakovano zadobi neštokrat opevan pojav človeškega življenja popolnoma novo milino in čarobnost akorda v našem čuvstvu, ako se združi s pravim, za to združitev po svoji notranji vsebini prikladnim pojavom iz narave! Primer je tretja kitica ene pesmi začetnika in najboljšega zastopnika te deskriptivne struje s preprostim naslovom: Dans le ciel clair: ¹⁾

Le long des frais buissons, ou rit le vent sonore,
par le sentier, qui fuit vers le lointain charmant,
où la molle vapeur bleuit et s'évapore:
tous deux, sous la lumière humide de l'aurore,
s'en vont entrelacés et passent lentement
par le sentier, qui fuit vers le lointain charmant
le long des frais buissons, ou rit le vent sonore.

Ni mogoče dovolj označiti to nenavadno lahkoto, s katero vežejo ti poetje miloglasje in sonornost jezika s harmonijo misli. Kakor se končuje prečesto kitica v svoje začetne verze, in cela pesem v svojo začetno kitico, tako se steka tudi misel v neprisiljenem načinu nazaj k viru, iz katerega je prišla, in oboje daje harmonijo, katere vtisku se ni možno ubraniti. Misel in zunanja oblika tvorita celoti, ki sta ustvarjeni druga za drugo, in čitatelj čuti, kakor da zre valovanje morske gladine, kjer se drug za drugim dvigajo valovi, a če hoče njegov pogled slediti razvoju enega, se je že raztopil in na njegovo mesto stopil drugi...

Kako redko pa so predmeti vredni te muzikalne oblike, kako često udarjajo ti sonorni verzi ritmično na naše uho, ker imajo samo votel glas posode brez vsebine! Ako

¹⁾ Leconte de Lisle, Poèmes tragiques, str. 18.

(KONEC.)

bi imela umetnost le ta deskriptivni smoter, da podaje to, kar vidi in sliši v isti harmoniji človeškemu čuvstvu, kakor je vdihnjeno naravi sami, da povzdigne uživanje naravne lepote v umetniški vžitek neke posebne vrste, bi morali nazvati vse, ki žrtvujejo svoje najboljše sile v službi te misli, velike poete. Takó nam bo pa dala taka samó deskriptivna poezija zadoščenje morda v trenutku teže, v trenutku, ko je taka identifikacija z mogočnostjo in lepoto prirode edino zdravilo za srčne boli — toda, kdor bi iskal v njej leka za ono skrivnostno teženje po nekem višjem idealu, teženje, ki je kot neizbrisljiv pečat vtisnjeno človeškemu duhu, bo moral naposled razočaran spoznati, da je zašel na krivo pot. Kajti, le vkolikor morejo pesnitve sploh utešiti to skrivnostno teženje po globji vsebini, ta čut neizmernosti, ki mu baš raditega nimamo imena, ker je v poeziji nekaj božanstvenega in nadčloveškega, — edino to mora in bo tvorilo vedno pravo merilo za višino pesnitev in njih notranjo vrednost.

Značilna, rekli bi, za modernega duha te deskriptivne struje je vseobsežnost njih predmetov. Ako je v prejšnjih stoletjih popisujoča poezija obsegala samo pojave iz ožje prirode, iz področja človeških čutov, pa privzemajo ti poetje k temu še pojave vesoljstva, in njih sredstvo niso več telesne nego duševne oči, za katere ni mejnikov prostora in časa. Vse meje padejo. Njih predmeti obsegajo vse narode, vse vere, vse kontinente, vse zgodovinske dôle in tudi vsa bitja in vse pojave v stvarstvu, ki si jih globji geniji niso upali nikoli smatrati za vredne poetične obdelave. Ne samo o centaurih in o rimskem atriju nam pripovedujejo ta popisujoča premišljevanja, nego

tudi iz Perzije, iz solnčne Indije in daljne Japonske, iz tihomorskega otočja in iz Amerike jemljejo svoje predmete; ne le grški heroji in staroegiptovski bogovi, ampak tudi kaldejski verski in skandinavski mitološki motivi morajo služiti njih namenu; ne le Italije in Sicilije ampak tudi južnoafriško Kapsko deželo in braziljske pragozdove riše njih poetična paleta; ne le Ramzesovi slavi, ampak tudi glorioli srednjeveških Benetk veljajo njih verzi; in slednjič, ako že rišejo prosto prirodo, se ne zadovoljijo več z ostarelimi motivi, nego spanje kondorja, jaguar in črni panter¹⁾ so njih premoderni motivi. V prenapetem iskanju novosti so zašli na krivo pot talenti, katerih izredna vpodablajoča zmožnost bi bila vredna višjih ciljev. Primeri samovzgoje, umerjenosti, samospoznavanja so v francoski literaturi sploh redki; to je umljiva posledica njihove nestalne, globjemu premišljanju malo prijazne psihe.

Zeló nepravilno pa bi bilo, odrekati deskriptivistom kratkomalo dobrih strani. Te so najbolj očitne baš tam, kjer ne iščejo, hlastajoči po učinkih, nego vzamejo najbližje ter rišejo naravo v njenih preprostih a večno-lepih pojavih, neizcrpljivih, kakor je neizcrpna človeška duša, ki tem pojavom vdiha vedno novo življenje. Kdo bo mogel poetu odreči oživljajočo plastiko izraza, ko slika idilo večera, kadar nebeški voznik solnčnega voza zastonj poizkuša brzdati svoje konje, želeče se brzo potopiti v hladno kopel oceana, kadar kmalu zatem posveti luna na rajanje ponočnih nimf, katerim Pan vodi ritem, smehljajoč se, ko vidi, da njegov dih ljaj vzbudi cvetlico, ki je že bila zasanjala²⁾...

* * *

V kolikor ta deskriptivna struja privzema predmete iz klasične antike, se nam kaže v čisto novem obsoju, kjer veje klasični

¹⁾ Leconte de Lisle, *Poèmes et poesies* (1855).

²⁾ Heredia, *Les Trophées*, str. 21. Naj sledi tu kratek pregled deskriptivne struje. Začetnika in vedno-spoštovana mojstra: *Leconte de Lisle* (1818 do 1804): „*Poèmes antiques*“ (1852), „*Poèmes barbares*“

duh. Zastopnika te klasicistične smeri sta Leconte de Lisle in Heredia; oba sta se izobrazila ob klasičnih virih in sta oplojena z duhom antike, za katero drugi deskriptivisti niso imeli zmisla in so zato zaostali daleč za njima. Zlasti Heredia, ki je zlagal večinoma sonete, jim je znal vlititi razen slikovite plastike često tudi čistega in ne- navadno nežnega elegičnega duha. Vsi soneti, katerih motivi so vzeti iz klasike, so elegije teženja po antiki, in kadar jim je mogel s harmoničnim prizorom oživljene narave vlititi čut neizmernosti, postanejo jasni izlivi čiste poezije, čarnega vtiska ni mogoče označiti dovolj jasno z besedami.

Tu sledi primer, do kake elegične višine se more povspeti Heredia: Sonet riše diven prizor med triumvirom Antonijem in Kleopatro, ljubezen, s katero je spojen ves čarni kolorit antike in južnega podnebja:

Antoine et Cléopâtre.

Tous deux, ils regardaient de la haute terrasse
l'Egypte s'endormir sous un ciel étouffant,
et le Fleuve, a travers le Delta noir, qu'il fend,
vers Bubaste ou Saïs rouler son onde grasse. —

Et le Romain sentait sous la lourde cuirasse,
— soldat captif berçant le sommeil d'un enfant —,
ployer et défaillir sur son coeur triomphant
le corps voluptueux, que son étreinte embrasse.

Tournant sa tête pâle entre ses cheveux bruns
vers celui, qu'enivraient d'invincibles parfums,
elle tendit sa bouche et ses prunelles claires;
et, sur elle courbé, l'ardent Imperator
vit dans ses larges yeux étoiles de point d'or
tout une mer immense, où fuyaient des galères.¹⁾

(1862), „*Poèmes tragiques*“ (1884) in José-Maria de Heredia (roj. 1842 španskega rodu iz Kube, ki ima francosko mater iz Normandije): „*Les Trophées*“ (1893). Izmed množine manj važnih poetov, ki se z njimi začena neka vrsta naturalistične poezije, navedimo: Eugène Manuel (roj. 1823) „*Pages intimes*“ (1866) slika rodbinsko življenje; André Lemoine (roj. 1822) popisuje malo življenje v naravi: „*Oiseaux chanteurs*“ (1890); François Coppée (roj. 1842) riše poulično življenje pariško: „*Paroles sincères*“ (1890) itd. — Vse te kot pesnika daleč nadkrilujeta Leconte in Heredia po strožji izbranosti predmetov.

¹⁾ Heredia, „*Trophées*“, str. 79. To edino, v obliki dovršeno delo tega pisatelja, obsega samo sonete in je razdeljeno v pet ciklov, naslovljenih po njih mo-

Ta sonet pridobi zlasti, ako si ga mislimo kot pravo sliko, blede obraz kraljice Egipta z velikimi temnimi očmi v dojmljivem ozadju egiptovske kulture in v kontrastu z ogorelimi potezami silnega Rimljana; oba upirata pogled na starodavni, v čaru južne noči se valeči Nil: zares, izredno lep motiv za slikarja, ki je mojster v čarobnih barvah! Vobče so ti soneti slike, izražene v plastičnih izrazih, in težko je kdaj bil stik dveh tako sorodnih umetniških vrst, kot sta slikarstvo in poezija, takó ozek kakor pri teh sonetih, ki so le izraziti glasniki svoje slikovite vsebine.

Dasi je poln izredne plastike, je vendar malo sonetov, ki bi imeli obenem tako globok čut neizmernosti, kot zgoraj navedeni. V hvalevrednem teženju po antiki je zapadel Heredia drugi zmoti, da so namreč njegovi soneti, žal, prečesto zbirka grških mitoloških imen in popis prizorov, ki nam ne najdejo poti v srce, ker jim popis ni oblika, ampak namen. Tako postane iz poeta arheolog, iz klasične poezije znanstvena mitologija, tembolj mrtva, čimbolj znanstven je njen učeni starinar. Gotovo je Heredia hotel podati najbolje, in je zapadel tej zmoti nevedé, ker je to notranja posledica smeri, ki jo zastopa. Ni pomislil, da klasicizem ne obstaja v skupini mrtvih imen, ne v opisovanju pretekle slave, preostalih razvalin iz stare Grške, tudi ne v oživljanju klasičnih mitov in njihovih junakov! Ni upošteval, da je vse to le vprašanje oblike, in da je zašel na mrtvo in brezplodno pot oni, ki bi hotel zavrteti kolo časa za tisočletja nazaj in siloma odeti z odelom starodavnosti premenjeno sedanost, ki sloni vsled neprestanega razvoja človeškega duha na popolnoma drugih premisah in zahtevah! Tako s šolskim prahom obsuto umevanje antike je pač zelo

tivu: I. La Grèce et la Sicile. — II. Rome et les Barbares. — III. Le moyen âge et la Renaissance. — IV. L' Orient et les Tropiques. — V. La nature et le Rêve. — Zgornji primer je vzeti iz drugega cikla. Podajemo to razdelitev raditega, ker se kaže celó v tej malenkosti jasno izražena značilnost deskriptivne smeri.

različno od globjega pojmovanja neizčrpnega vira klasične kulture. Duh antike je, ki nas oživljaj! Ona dovršena umerjenost jezika, oni objektivni mir klasične poezije, tudi ako izraža najburnejša čuvstva, ta nadvlada duha nad telesom v človeku, nam bodi umetniški vzor! Z eno besedo: vse posameznosti, ki zedinjene dajejo umotvorom grškega duha ono harmonijo, ki je ni moči izraziti z besedami, in oživotvarjanje vseh teh posameznosti v obliki, ki je razvoju našega časa primerna — to je ono globlje umevanje klasicizma, kot so ga pojmovali največji geniji! Tako umevanje je pomenjalo doslej za vsak narod, ako se je v svojih pisateljih povzpelo do njega, klasično dōbo njegovo in vrhunec njegovega duševnega življenja.

Dasi pa ti soneti niso pravi izraz antike, vendar je treba priznati, da je njihov slog, njih dikcija izredno dobro prilagojena klasični vsebini. Mehek elegičen duh veje v njih, položen vanje ne toliko od pisatelja, kakor izhajajoč bolj iz motivov samih, ki morajo nam, ločenim od teh časov po stoletjih, postati predmet teženj in želja. Napačno je vobče, misliti si francosko deskriptivno poezijo popolnoma brez čuvstva, kakor potopise. Večina, da, vsi deskriptivisti spremljajo svoje motive z lastnimi čuvstvi, samo da čuvstva nimajo dovolj globine in so bolj podobna razmišljanjem, prelogičnim, da bi mogla vzbuditi odmev pri čitateljih. Refleksivna lirika je sploh značilna francoski literaturi in njen največji lirik Hugo je bolj refleksiven kot strasten. Tako premišljujočo liriko pa loči le korak od proze, in tej so zapali vsi oni deskriptivisti, ki jim besede niso šle iz srca. Heredia je v svojih klasičnih sonetih izjema. Večinoma imajo njegovi soneti, zlasti v skupinah, ki niso iz klasike, značaj prikritega pogovora. Podamo tu enega izmed sonetov, ki zaostajajo daleč za najboljšimi, kot dober primer dikcije in sloga deskriptivistov sploh (Trophées str. 58.):

Qui, c' est vieux Gallus, qu' appartient l' heritage,
que tu vois au penchant du coteau cisalpin;
la maison tout entière est à l'abri d' un pin,

et le chaume du toit couvre à peine un étage. —
 Il suffit, qu' un hôte avec lui le partage. —
 Il a sa vigne, un four, a cuire plus d' un pain,
 et dans son potager foisonne le lupin. —
 C' est peu? Gallus n' a pas désiré davantage.

Son bois donne un fagot ou deux tous les hivers,
 et de l' ombre, l' été, sous le feuillages verts;
 à l' automne on y prend quelque grive au passage —
 C' est là, que, satisfait de son destin borné,
 Gallus finit de vivre, où jadis il est né.
 Va, tu sais à présent, que Gallus est un sage.

Herdievi soneti so slični liričnim baladam, polni pravega epskega življenja. V drugih je zopet Heredia popolnoma žrtev svoje smeri.

* * *

Človeški duh, javljajoč se nam v razvoju svetovnih slovstev, ubere včasih čudna pota. Njegov razvoj je večno valovanje. Navadili smo se tekom stoletij, smatrati vsak novi, od prejšnjih se razlikujoči val v tem valovanju za naravno posledico stremljenja po izpopolnitvi, ki je od vekov včrtani smoter življenju vesoljnega človeštva. Vsak novi val bi bil na ta način ena stopinja k temu smotru. Vendar vidimo v zgodovini tega razvoja često dôbe, ki, dasi nove v obliki, vendar ne pomenjajo koraka naprej. To so one mrtve dôbe, kjer nova oblika razvoja ni izšla iz hlepenja po zblizanju k popolnosti, nego iz nagibov, ki so vznikli iz temne strani človeškega značaja, iz strasti in slabosti značaja. Taka dôba je v francoski liriki dôba simbolizma.

Francoska kritika in ne manj tudi kritiki drugih narodov izkušajo smatrati simbolizem za resno strujo, dati mu pečat pridobitve v borbi za umetniški ideal. Toda globji in objektivni pogled v njegov postanek nas prepriča, da tu nimamo opraviti z resnim stremljenjem po resnici, nego zgolj s posledico človeškega samoljubja, ki se je s pomočjo ugodnih zunanjih okoliščin mogla razširiti v tako obsežnost pokreta, pridobiti si toliko množino privrženecv, da ima v istini značaj, nikakor pa ne pomena posebne struje. Po l. 1850. je zavel po pretirani nejasnosti romantike v francoski literaturi nov,

svež dih pristnosti, realizma. Z željo prevrata in obrata nasičeni duhovi so se združili v literaren krog in kot Parnasovci začeli novo delovanje za prerojeno umetniško idejo. Toda iz tega prekipevajočega vrenja se je rodila po treznosti mišljenja nekaterih zmerna struja deskriptivistov, ki se je po sili osebnosti svojih voditeljev ohranila neizpremenjena do današnjega dne. Ta, tudi za objektivnega opazovavca nepričakovani izid pa ni najmanj zadovoljil nekaterih drugih Parnasovcev, ki so, čim manjša je bila njih umetniška tvorna sila, s tem večjo nebrzdanoostjo svoje po prevratu hlepeče domišljije sanjali o celó drugačni umetniški obliki svojih mladeniško-pretiranih idej. Ni jim prijala klasiška popolnost in umerjenost oblike deskriptivistov, bodisi, da niso imeli smisla zanjo, verjetneje pa, ker so se zbalili truda v obliki in samovzgoje, ki jo zahtevajo izbrane ideje, ako naj dadé harmonično celoto. Takó so se odtujili „Parnasu“ in zapisali na svoj prapor prostost misli, razvezanost njih zasebnega življenja je našla značilen odmev v razvezanosti oblike, ki so si jo dovolili. Tako je postala nedovršenost geslo, razpuščenost odelo nezmožnosti, in kar so prej imeli za nepopolno, je dobilo nenadoma visoki koturn — čednosti.

Verlaine¹⁾, glavni predstavitelj te smeri, ki ga nahajamo začetkoma v krogu Parnasovcev, se loči kmalu od njih, in že leta 1885., torej okroglo desetletje po zadnji številki Parnaskega glasila, najdemo izražen program²⁾ nove struje³⁾. Nejasnost misli, ki

1) Paul Verlaine (1844 = 1896): „Poèmes saturniens“ 1886; „Sagesse“ 1881; „Jadis et naguère“ 1885 itd.

2) V zbirki „Jadis et naguère“. 1885.

3) Od leta 1890. naprej je poplavljen francoska lirika z množino imen, ki si hočejo na lahek način pridobiti enodnevno slavo in kruh za obstanek, pri čemer ostane tolažilno znamenje to, da jih resnejša francoska kritika smatra za efemerne prikazni brez globjega pomena. Ni vredno, navajati jih imenoma, omenimo le značilno dejstvo, da precejšen broj teh francosko pesnikujočih simbolistov nima niti francoskega imena, niti niso francoskega rodu: Maeterlinck, Rodenbach, Verhaeren so Nizozemci, Maria Krysinska Poljakinja, Moreas Grk itd. Pr. Lanson l. c. str. 1109 ss.

je spretno zakrivala mladeniško nepopolnost, in negacija strožje oblike sta bili prijetna vaba na francoski Parnas: tako je imel Verlaine v najkrajšem času zbranih krog sebe množino poetastrov. Francoska kritika pa, morda zajeta in omamljena po muzikalnosti oblike, ni spoznala v rožnem naličju kali bolezni, ki se je polastila lirike, in mesto da bi jo z brezobzirnimi ocenami zatrla v izpočetku, jo je vzgojila v pogubno veličino, vsled katere je ta struja jela razširjati svoj pogubni vpliv med druge, zdrave literature in našla, žal, privrženecv pri vseh, katerih mnenja so šibka in prepričanja brez podlage, ki jo dá lastno premišljevanje.

Ako razmišljamo o bistvu simbolizma, se nam pokažejo predvsem trije glavni znaki: mistični ovoj izraženih misli, razvezana oblika z muzikalnim povdarkom in nagota motivov. Že enkrat v zgodovini francoske literature je dala simbolistiška mistika pečat celi dōbi. Kajti alegorični epi trinajstega in štirinajstega stoletja v bistvu niso nič drugega, nego prikrit simbolizem, razlikujoč se od sedanjega najbolj v tem, da so napojeni s srednjeveškimi nazori in da imajo drugo, in sicer globlje izhodišče, ker so vznikli iz težnje, prikazovati verske dogme na bolj viden, prijemljiv način. Tu kot tam so pa bistveni znak alegorije in poosebljevanje abstraktnih pojmov. Velika razlika med njima je pa ta, da so srednjeveške alegorije poosebljevanje najvišjih metafizičnih pojmov, dočim je sedanji simbolizem, vkolikor mu poosebljevanje služi za sredstvo umetniške lepote, izgubil ves zmisel za pravo razmerje vrednosti med poosebljevanjem in poosebljenim pojmom. Baš to je pa poleg množine drugih razlogov bistvena hiba simbolizma, da pooseblja vse brez izbora, tudi stvari, pri katerih poosebljevanju se zdravemu razumu ježijo lasje.¹⁾ Poosebljevanje sploh je v

¹⁾ Eden teh verzifikatorjev, Rodenbach, se povzpne do sledeče refleksije o „srcu vode“:

Etre le psychologue et l'ausculteur de l'Eau,
étudier ce coeur de l'Eau si transitoire,
ce coeur, de l'Eau souvent malade et sans
memoire . . . etc. „Le règne du Silence“, str. 41.

bistvu glavni steber poezije, ker posreduje stik človeškega duha z nezmernostjo vse-mira, ki ga obdaja, toda le, ako vlada omenjena harmonija razmerja. Toda simbolistom primanjkuje pri njih primerah vsak globji „tertium comparationis“, in tako postane pri njih najčešče ono, kar naj bi tvorilo umetniški vžitek, votla bombastika brez vsebine. Čim manj pa je pri njih primerah zdravega podstava, tembolj se jim izgublajo misli v megleno mistično nejasnost, in cela smer simbolizma, motrena od te strani, dobi pu-erilen značaj nedovršenosti na eni, značaj boleznega izrodka nezdrave mladeniške domišljije na drugi strani.

Naše mnenje, da je simbolizem le simptom, se nam okreplja še bolj, ako primerjamo njegove motive. Simbolisti ne ločujejo več med tem, kar je vredno in nevredno poetične obdelave. Naštevajoč le motive bi morali ponavljati najnavadnejše vsakdanjosti. Verhaeren popisuje Pariz z natančnostjo prozaičnega potopisca in spaja popis z megleno razblinjenimi premišljevanji¹⁾, Rodenbach nam podaje refleksije o sobnem pohoštvu²⁾, Rég-nier, eden boljših, se istoveti s kiparjem, klešočim v plakete pojave, ki se mu zdé tega vredni³⁾ itd. itd. Ker ne izbirajo predmetov, si sledé refleksije brez notranje nujnosti z brbljavostjo vsakdanjega opazovavca, in čitatelj ima naposled mučno čuvstvo, da je zašel v nedogledno, brezplodno pustinja brez življenskega znaka prave poezije. Raditega zahajajo simbolisti tudi v prozo, kjer so podgane in krastače predmet njihovim verzom.⁴⁾

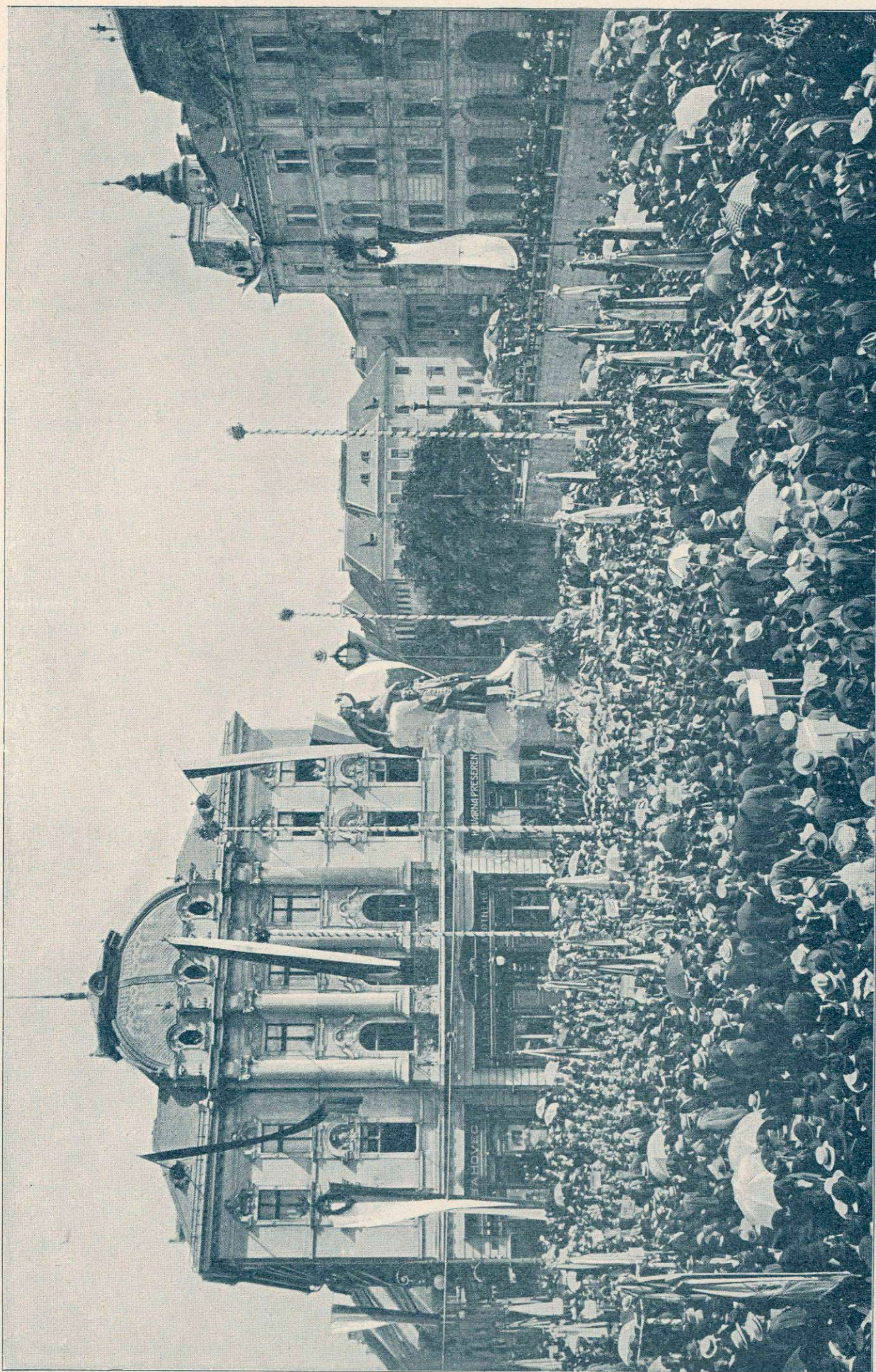
¹⁾ Emile Verhaeren, (roj. 1855): „Les villes tentaculaires“.

²⁾ Rodenbach, „Le règne du silence“.

³⁾ Henri de Règnier (roj. 1864): „Les medailles d'argile“. 1900.

⁴⁾ Verhaerenov ciklus „Les campagnes hallucinées“ je zbirka in mešanica ne le nemogočih, ampak tudi ostudno - odurnih predstav, kjer se nahajajo motivi, ki se pričenjajo, kot sledeči:

Le crapaud (krastača) noir sur le sol blanc
me fixe indubitablement
avec des yeux plus grands, que n'est
grandes a tête;

ODKRITJE PREŠERNOVEGA SPOMENIKA V LJUBLJANI.

Kar pa daje simbolistom njihovo značilno posebnost, je oblika, njihov „simbolistični“ slog. V čem obstaja bistvo tega sloga? Pomudimo se nakratko pri njem! Predvsem izhaja ta značilnost iz sestave nenavadnih, nesorodnih, da, nasprotujočih si pojmov. Ako govori Régnier o „srebru sladkem kakor bleda zarja“, o „svetinjah, ki zvenijo težko, kakor slava, ljubezen in smrt“, ¹⁾ zveni iz vsega tega res težko nesoglasje, ker pomenjajo ta epiteta nevarne skoke iz zdravega razuma v meglenost domišljije, mesto da bi tvorila okras in oporo izraženemu pojmu; mesto da so resonanca, ki odmeva v duši čitateljevi, pa kvarijo umetniški vžitek na neprijeten način. Iz tega izvira ona nejasnost, ki onemogočuje harmonični vtisk. K temu še okvir kratkih stavkov z množino pičic in pomišljajev, razsekanih, neizpolnjenih misli, ki ne zakrivajo drugega kot nezmožnost izraza. Posebno je značilno ponavljanje iste misli z istimi besedami, prečesto naravnost in namenoma; predstave na koncu odstavka so siloma také prikrojene, da omogočijo preliv v isto predstavo ali misel, ki je tvorila začetek odstavka. Tu imamo ono stran francoskega simbolizma, ki je zapustila vidno sled tudi v slovanski literaturi, zlasti pri novelistih. To ponavljanje in prikrojavanje je namenjeno muzikalnemu vtisku in ima kot tako tudi upravičen pogoj obstanka, ako izvira iz snovi same. Toda samo en korak je do smešnosti, ako se siloma išče retoričnega blišča in harmonizacije tam, kjer ga po naravi predmeta ni mogoče doseči. In tu je najčešče napaka simbolistov. Najgloblji vzrok pa, vsled katerega je treba brezpogojno obsoditi ta simbolistični slog, je pomanjkanje notranje harmonije med snovjo in obliko, nasprotje med malovažnostjo predmeta in njega retoričnim nakitom. Blesteče, nališpane besede pri ne vredni vsebini povzročijo zlasti v poeziji

ce sont des yeux, qu' on m'a volés
quand mes regards s'en sont allés
un soir, que je tournai la tête.

„Les villes tent.“ str. 22.

¹⁾ Régnier, „Medailles“, uvodni motiv.

čuvstvo nezadovoljnosti. Kajti ravno v tem leži skrivnost najmočnejšega vtiska lirike na človeško čuvstvo, da zraven globoke vsebine najde zanjo primerno zunanjo obliko ter ugodi s tem skriti zahtevi vsakega umetniškega vžitka. Ta kontrast blestečih besed najdemo tudi pri priljubljeni navadi, s katero simbolisti razdeljujejo svoje motive v cikle in jih naslavlajo z nazivi, ki ne značijo ničesar, n. pr.: „Noč bogov“, „potniki preteklosti“ i. t. d. ¹⁾ Tako postane simbolizem vrsta misli brez vsebine. Secesija s svojimi razpuščenimi lasmi je prenesena v poezijo, in srčni glasovi oslabijo do neslišne tišine. Kakor zariše secesionist, tudi simbolist silhueto čuvstva z dvema črtama, a preden jo je dovršil, že sledi skok v megleni svet mistike, in gorostasne predstave se razblinijo naposled v neizmernost. Slovenska moderna se žalibog ni pokazala dovolj zdrave, da bi se bila ubranila te boleznici pesniškega čuta. Želeti bi pa bilo, da se naš poetični naraščaj ne dá zaslepiti po mamljivi bizarnosti idej, in si ohrani jasni um in govori s srčnimi čuvstvi.

* * *

V zanimivi luči se nam pokaže simbolistični pokret, ako primerjamo značaj njegovega začetnika in glavnega zastopnika Verlainea, kot človeka in poeta. Kajti poet je bil Verlaine, in krivično bi bilo, pri vseh bizarnostih njegovega značaja mu odrekati srčnega čuvstva. Duhovit francoski kritik ga je nazval „velikega otroka“. In zares, kar najbolj pogrešamo pri njem, je krepko začrtan, moški značaj. Otroško samoljubje, in mladeniška megalomanija sta mu ostala do poznih let. Vsled tega je mogoče umetnicinično-odurne napade na literarne nasprotnike, ki mu niso bili po godu. ²⁾ Robotost naziranja in pomanjkanje viteškega mišljenja pri teh napadih dokazujejo, da mu je, kar sam prizna, primanjkovalo vzgoje, in v svoji

¹⁾ Régnier, Medailles.

²⁾ Verlaine: „Invectives“ 1888 je zbirka napadov. Leconte, Sully-Prudhomme, Brunetière so med drugimi predmet njegovim robotim pšicam.

avtobiografiji se sam imenuje „perverznega otroka“. ¹⁾ Njegovo zasebno življenje kakor poetični izdelki kažejo množino kontrastov, ki si jih je možno razlagati le s tega stališča. Verlaine more biti v svojih motivih neizmerno nežen, more pa biti tudi poln drzne brutalnosti in nagote, ki nasprotuje zdravemu nravnemu čutu, in to ne manj v svojih poezijah, kakor zlasti v svojih „konfesijah“, kjer izpostavlja najintimnejše prizore svojega zakonskega življenja z odurnim cinizmom kritiki občinstva. Nagi motivi v njegovi poeziji so žalosten primer, kam je privedla nebrzdana strast tega moža, ki je mogel postati za francosko literaturo drugačnega pomena, da mu ni nedostajalo samozgoje in vodstva v mladosti. Tako pa se je razvil v osebnost brez umerjenosti, postal proti svoji volji nositelj izrastkov časa in idej svoje dôle.

Ti nagi motivi njegove lirike, ki so jih zvesto posnemali pripadniki njegove smeri, nam pokažejo nenavadno novo stran simbolizma, namreč njegov prikriti naturalizem. Kakor je tudi nasprotno predstavi mistične ideje, ki jo imamo navadno o simbolizmu, tako je vendar neovržna resnica, da ima simbolizem svoj začetek v realizmu. Pod ovojem mistike, ki je tvorila le zunanjo obliko, so iskali simbolisti svoje motive v realnosti življenja, in zagazili prečesto in brez vsake krinke v goli naturalizem. Ko bi nam tega ne kazala dejstva sama, pa bi morali verjeti Verlaineu, ki sam odkrito priznava, da je nanj prvi vplival Baudelaire ²⁾ prvi lirik, ki je načeloma uporabljal naturalistične motive. S to odkrito izjavo prvega simbolista padejo zatajevanja vseh onih kritikov, ki pripisujejo simbolizmu podmeno, da je načeloma gojil mistiko, pade

¹⁾ Verlaine, *Confessions*, str. 9.

²⁾ Charles Baudelaire 1821—1867. Njegovo glavno delo je „*Fleurs du mal*“ (1857), kjer se kaže prvi vidni vpliv naturalizma. Nekateri ga vobče prištevajo simbolistom. Njegov vpliv priznava Verlaine, ko piše: „*Ma première toute première lecture fut... les Fleurs du mal. Baudelaire eut sur moi... une influence réelle qui ne pouvait que grandir et alors s'élucider et se logifier avec le temps*“ *Conf* str. 91.

tudi — česar nam je žal — priljubljena hipoteza, da je simbolizem naravna reakcija proti materializmu, ker se je iz puste vsakdanje istine izkušal rešiti nazaj metafizični svet fantazije in simbola, in da je samo, kar je naravno pri vsaki reakciji, pretiral v sredstvih, da doseže ta namen.

S tem, da simbolizem načeloma pripušča nagoto realizma v liriko, zadobi značaj važnega pojava za zgodovino razvoja modernih idej. Vendar bi bilo krivično, vso krivdo tega propada lirike pripisovati Verlaineu in njegovim somišljenikom. Oni so samo otroci časa in naroda. Kajti vzroki te lascivnosti in nagote v umevanju življenja le od spolne strani leže deloma v psihi francoskega naroda, deloma pa so posledice političnih dogodkov. Republikanski državni sistem, nasledki revolucije, o kateri so se živalski nagoni nižjih slojev mogli nebrzdano razviti, pogostni prevrati in vedne nerednosti — vse to je povzročilo polagoma, da so se razpustile moralne vezi. Kar je Francoz čuval prej kot sveto skrivnost svojega ognjišča, o kateri mu je čut čistote in sramežljivosti zabranjal govoriti napram drugim, vse to je postalo sčasoma indiskretna, poulična vsakdanjica, v kateri čuvstvo ljubezni spusti z namigom gracioznosti deviški ovoj misterija in se prelevi v nagoto telesa. Tako je celo zasebno življenje pri Francozih dobilo drug značaj, in simboliste zadene le krivda, da so ga hoteli siloma uvesti tudi v nežnost lirike. Dasi pa je simbolizem le posledica samoljublja in megalomanije nekaterih na eni, dasi je na drugi strani plod mladeniško nezrele fantastike, ki si je po nesrečnem naključju pridobila veljavo in ime, vendar ostane značilen pojav, ki bo koristil vsaj v tem, da je pokazal ves globoki prepad, v katerega lahko pade slovstvo brez nepristranske stroge kritike...

Da izpopolnimo to označitev moderne smeri francoske lirike, nam je treba pridati nekaj besedi gledé mesta, ki ga zavzema v sedanji literaturi Sully-Prudhomme ¹⁾. On je

¹⁾ Sully-Prudhomme (roj. 1839): „*Stances et Poèmes*“ 1865. „*Solitudes*“ 1869. „*Le bonheur*“ 1888 itd.

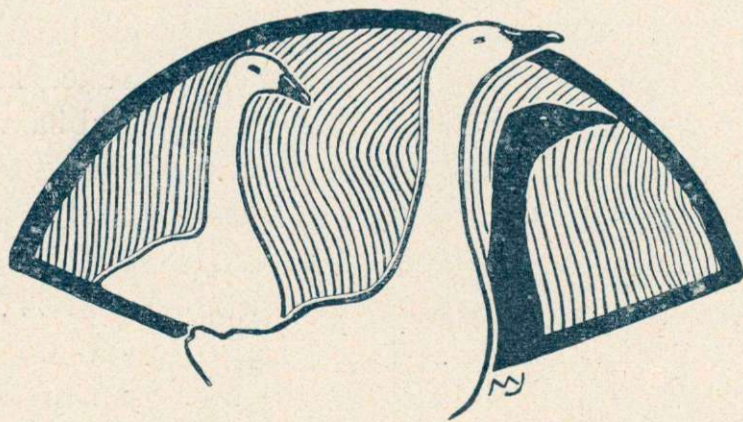
bil filozof in poet, bolj prvo kot drugo. Tako zadobi smer, ki jo zastopa učenjaški značaj spekulativne filozofije, dasi so pri tem nekatere zbirke polne pravega poetičnega duha. Vendar se nam mora zdeti čudno, ako ga vidimo, opevajočega v večji zbirki korist cvetlic in njih vpliv na človeka¹⁾. Njegovo učeno obzorje, dasi vseobsežno, daje njegovim delom znak suhe, preiskujoče logike. V najnovejšem delu „Lebonheur“ preiskuje v obliki poetično-filozofskega razmotrivanja vprašanje, kaj je sreča, kjer mu služijo zaporedoma mnenja nemalo vseh važnejših filozofov kot okvir. Nekdaj Parnasovec, si je izbral kmalu lastno pot in ostal na njej osamljen do današnjega dne — brez posnemovavcev.

* * *

Francoska lirika je preplavljena še z množino drugih poetov, ki jih nismo navedli, ker jim primanjkuje razvite osebnosti in jih je lahko uvrstiti v eno navedenih struj. Slab znak za liriko najnovejšega časa je, da je produkcija verzov tako narasla, da se nad njo zgraža francoska kritika sama. Krivo je temu pristransko kritikovanje, ki je v lovu po duhovitem slogu in blestečih antitezah izgrešilo in prezrlo svoj pravi namen, ker so ocene postale sofistične zagovornice tega, kar bi morale grajati. Na drugi strani pa je

¹⁾ „La revolte des fleurs.“ 1874.

to znak propada in suše. Mračna, po bolniških sobah dišeča atmosfera simbolizma, tendenca, iskati motivov v vsakdanjosti in polagati važnost v njih natančni opis, sta simptoma, da je izsušen bistri vir srčnih čuvstev. Ako je res, kar trdi francoski kritik Lanson, da je francoska literatura vzprejela v novejšem času od tujih narodov več nego jim je dala, bi bil to tudi znak, da je izgubila hegemonijo, ki je prešla v roke drugega zdravega naroda z neizsušenimi močmi. Toda, kakor življenje narodov, je tudi življenje literatur večno valovanje: Narod, ki je najbolj vreden, prime za bakljo napredka in jo izroči drugemu, ko je podal najboljše, kar je zmožel, dokler v večnem krogu in prenovljenem obzorju zopet ne pride vrsta nanj, da stopi nanovo v službo vesoljnega človeštva, v službo ene velike misli: splošne izpopolnitve. In ko pride vrsta na naš mali nadarjeni narod slovenski, bi želeli, da je že v svoj prid izkoristil, kar ga uči zgodovina razvoja francoske lirike: da, kakor je v velikem okviru naroda prvo vodilo, da vsakdo izkušaj spoznati posebnosti svojega talenta in ga uspešno uporabiti tam, kamor ga je postavila narava sama, tako tudi v malem okviru lirike velja načelo, da more uspeti le isti, ki ne išče rešitve uganke svojega bitja v posnemanju tujih vzorov, nego v prikazovanju lastne osebnosti, in samospoznavanju svojega talenta.

DR. E. LAMPE:

GLAGOLICA NA SLOVENSKEM.

Leta 1691., 1693., 1696., 1699., 1702., 1705. poroča koprski škof Pavel Naldini, (rojen Padovanec), da mora ustanoviti lastno semenišče, da dobi duhovnikov, ki bi razumeli slovanski jezik, da bi v njem poučevali ljudstvo. Mnogokrat si je moral škof izberačiti frančiškana, ki je v slovanskem jeziku recitiral „sacrum et divina“. 1689 poroča isto beneški oblasti.

1691 ukaže škof Naldini župniku Juriju Bajkinu v Krkavcih, naj župnijske knjige, ki jih je doslej pisal slovansko, piše italijansko.

1698 piše frančiškan Irenej de la Croce, da v Kopru beró sv. mašo frančiškani slovansko; videl je tam tudi glagoljske breviarije.

1700 piše koprski škof Naldini, da je v Kopru, v Piranu in Isoli bogoslužje italijansko, po vaseh se pa opravlja bogoslužje slovansko, in sicer pridige, oficiji, maša, zakramenti, in „kar se more še želeti od dobrega vernika“. „O srečna koprška škofija, ki ima tako različne narode, pa združuje vernike, vdane v službi božji!“

V XVIII. stoletju med Slovenci v ožjem zmislu že več nimamo poročil o glagolici, pač pa še iz koprške škofije.

1704, 4. nov. Ustanovna listina koprškega semenišča, „Italo-Slavum Naldinum“ zvanega, določa štiri aluminate za slovanske duhovnike. O tem poroča škof Naldini v Rimu l. 1711.

1668—1716 je v župnijskih knjigah v Krkavcih (tržaška škofija) več glagoljskih zapiskov.

1709 poroča koprski škof Naldini v Rim, da se mu bo kmalu posrečilo otvoriti seme-

nišče, v katerem se bodo njegovi duhovniki učili tudi slovanskega jezika.

1718. Koprski škof de Borromei je pri kanonični vizitaciji blagoslovil misale, rituale in ščavet.

1746. Koprski škof Avgust Porutti je našel pri vizitaciji posamezne slovanske misale, obrednike in ščavete v krajih: Gažon, Šmarje pri Kopru, Korte, Castelvenere, Koštabona, Pomjan.

1760. Koprski škof Carolus Camucius poroča v Rimu, da ima v svojem semenišču brezplačno štiri klerike, ki razumejo slovanski jezik.

1765. Koprski škof Carolus Camucius poroča v Rimu, da se je naučil s težkim trdom slovanskega jezika in da slovansko pridiguje. V vseh njegovih župnijah se po latinskem berilu in evangeliju bereta ali pevata berilo in evangelij tudi ilirsko; ne sicer iz rimskega misala, tiskanega z ilirskimi ali jeronimskimi črkami, katerih črk razen njega (škofa) ne pozna ni eden njegov duhovnik ali klerik, ampak iz neke knjige „Ščavet“ zване, tiskane z latinskimi črkami, a v ilirskem jeziku. Vpraša, če se sme to trpeti, ker je neizobraženemu ljudstvu priljubljeno, in katere so najboljše izdaje „Ščaveta“. Ne bi lahko svojih župnikov prisilil, da se naučé jeronimskih črk (glagolice).

1765. Propaganda odgovori koprskemu škofu, da mu ne more ustreči glede „Ščaveta“, ker se taka knjiga po dovoljenju Propagande ni nikdar tiskala. V rimski cerkvi sv. Jeronima se rabi taka izdaja, izšla v Benetkah pri Pezzanu l. 1718. Ali se sme ta izdaja potrditi ali šele popraviti, treba preiskati.

1819. V tržaški kroniki se bere, da frančiškani v koprski cerkvi sv. Tomaža mašujejo za delavce vsako jutro slovansko.

(DALJE.)

V XIX. stoletju imamo poročilo tržaškega škofa Jerneja Legata, ki pravi: „Preiskoval sem, koliko se je še v nekaterih krajih moje škofije ohranilo slovanskega bogoslužja in kaj je še znanega o njem. Zapiski so jako pomanjkljivi; iz ohranjenih krstnih, poročnih in mrljskih knjig se dá dognati, da je bilo slovansko bogoslužje vseskozi v navadi do leta 1678. v liburnskih župnijah, namreč v Kastvu, Veprincu, Lovrani, Mošenicah in Berzcu, kot dokazujejo stari misali in breviariji. Duhovniki tistih časov so prihajali večinoma iz Dalmacije in sosednih otokov Cresa in Krka v imenovane župnije in so prinesli s seboj slovanski obred in slovansko izobrazbo, kakor so se je naučili v slovanskih semeniščih, kot je bilo eno še v naših časih v Zadru. Odkar se je ustanovil na Reki jezuitski kolegij, so se tudi domači mladeniči posvečevali duhovskim studijam, in potem je polagoma izginjalo slovansko bogoslužje. Sedaj je še skoro po vseh župnijah staroavstrijske (ne bivše beneške) Istre običajno, da ob nedeljah in praznikih peva duhovnik berilo in evangelij v slovanskem jeziku pri sv. maši; tudi je iz sosedne senjske škofije, kjer je l. 1824. izšla za to od škofijstva potrjena knjizica, prišel v naše kraje ob liburnski obali običaj; da se poleg berila in evangolja slovansko pevajo tudi molitve in predglasje; a dandanes se sprejema povsod latinski obred.“

1857. Ginzl objavlja zapisnik goriškega nadškofa dr. Andreja Golmajerja o cerkvah krške, zadrške, spljetske in šibeniške škofije, kjer se goji slovansko bogoslužje. O drugih škofijah ta zapisnik molči.

* * *

V tem pregledu opazimo predvsem, da so glagoljski spomeniki na Slovenskem mnogo številnejši iz starih dôb, kakor pa iz novejših. Pred iznajdbo tiska, ko so si duhovniki še sami spisovali obredne knjige, se je glagolica pri nas najbolj širila. Pozneje, ko je bilo lahko dobiti latinskih knjig, glagoljskih pa le s težavo, se je seveda glagolica umikala latinščini. Pri prepisovanju

glagoljskih knjig so se gotovo vrinile tudi marsikatere pomote, in zato so se zdele cerkveni oblasti vedno sumljive. Pozneje je seveda cerkev gledala, da ta nedostatek odpravi, in je preskrbela vzorne izdaje.

Iznenadijo nas izredno številni glagoljski ostanki na Kranjskem iz XIII. do XVI. stoletja. A seveda so ti ostanki večinoma jako skromni. Ko bi mogli dognati za vsakega, odkod je došel v dotični kraj, bi se nam težavno glagoljsko vprašanje v marsičem pojasnilo. Kajti iz tega, da se je našel v kakem kraju tak odlomek, se nikakor ne dá sklepati, da bi bil tam opravljal službo božjo tudi kak duhovnik-glagoljaš. Na Kranjskem se imenujejo kot najdišča: Preddvor, Sv. Peter v Ljubljani, Radovljica, Križe pri Trziču, Selca, Rakitna, Višnja gora, Čevljarska zadruha v Ljubljani, Bled, Slap pri Vipavi, Naklo, Šmartin pri Litiji, Rudnik ... Že iz imen teh krajev se ne dá sklepati na to, da bi bila kdaj glagolica splošno v rabi na Kranjskem, in takoj se nam vsiljuje misel, da so prišli ti glagoljski ostanki bolj slučajno v dotične kraje.

Še bolj se nam ta misel utrjuje, ako si ogledamo posamezne spomenike. Predvsem bi bilo pač treba, da bi se ti spomini tudi kritično priobčili, in sicer bi se morali fotografično reproducirati. To bi bila lepa in hvaležna naloga za „Slov. Matico“. Potem bi bilo mogoče o njih govoriti natančneje, jih primerjati in dognati, od kolikih celotnih izvodov izvirajo razni odlomki.

Pri raztresanju glagoljskih listov so imeli važno vlogo knjigovezi. Bili so praktični ljudje, ki so videli v teh starih knjigah le trpežni in močni pergament in so jih porabili za vezavo matic in drugih knjig. Dognati bi bilo torej treba, kje in od koga so bile dotične knjige vezane.

Vpliv južnih krajev z glagoljskim bogoslužjem je segel razen na Istro samo na Kranjsko. Iz Goriške, Koroške in Štajerske nimamo takih spomenikov. A tudi na Kranjskem sega ta vpliv samo do protestantovske dôbe. Trubar se je odpovedal „krovaškemu puštabom“. Zveza z jugom je bila pretrgana,

in odslej je postala Kranjska dežela popolnoma odvisna od nemškega severa. Protestantje so pretrgali stoletne jugoslovanske tradicije in so glagoljaše kot katoličane mrzili in zaničevali. Ker je bila pa glagolica trdna narodna vez med ljudstvom in katolicizmom, jim je bila še tembolj na potu.

Tako je reformacija zadala glagolici usodni udarec, od katerega si na Kranjskem ni več pomagla. V protireformacijski dôbi so vladale že druge razmere. Nastala so višja duhovska učilišča, v katerih preprosti glagoljaši niso mogli priti več do veljave. Kajti glagoljanje se je pri nas smatralo vedno le za nadomestilo, ako je manjkalo latinsko izobraženih duhovnikov. V nemirnih časih turških vojsk je pribežalo mnogo duhovnikov v naše kraje, in tem se je moralo dovoliti, da so opravljali službo božjo tako, kakor so znali. Med Slovenci si je edino le v koprski škofiji priborila glagolico trdnejša tla.

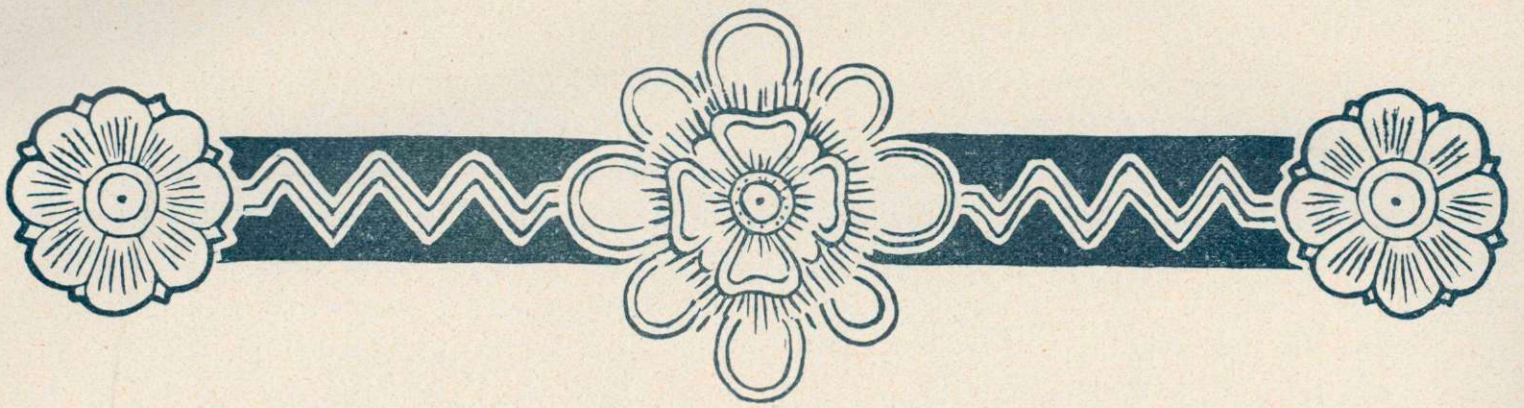
Katoliška restavracija ni bila glagolici sovražna. Poiskala je vse, kar je ljudstvo vezalo na katoliško vero, in tako vidimo, da je škof Tomaž Hren ohranil glagolico, kolikor je še našel, in je celo ordiniral duhovnika glagoljaša. Zanimivo je, da so se tedaj na dvoru v Gradcu trudili za to, da se izdadó glagoljske knjige, in da je papežev nuncij sam posredoval, da se to izvrši. Videli so v glagolici važno sredstvo, da se zajezi prodirajoči protestantizem. Tedaj niso videli v glagolici ničesa drugega, nego samo bogoslužni jezik in so jo presojali tudi

samo z liturgičnega stališča. Tedaj se je tudi na Kranjskem še trpela glagolica, seveda le kot izjema. Bili so takrat veseli, da so imeli katoliških duhovnikov, dasi tudi so morali sprejemati glagoljaše, ki niso imeli temeljitejše semeniške izobrazbe, ampak le dobro voljo do pastirskega delovanja.

Ko govori Valvasor l. 1689., da se še „na mnogih krajih“ na Kranjskem bere sveta maša v „kranjsko-sklavonskem jeziku“, se mora pomniti, da je tedaj Kranjska segala do Reke in Devina in daleč v Istro.

Gotovo se dá še tu ali tam najti kak pozabljen listič, ki ga je v naše kraje prinesel preprosti, dobrosrčni glagoljaš, pravi mož iz jugoslovanskega ljudstva, ki je ostal vedno med narodom, s katerim je molil, trpel in peval. Ob njem se je ustavilo luteranstvo in svobodomiselno nazadnjaštvo; glagolal je sveta slova in ni hrepenel po časti in napuhjeni znanosti. Oče, ki je imel več sinov, je odločil enega za svečenika in ga je peljal k popu glagoljašu, da ga nauči maševati in opravljati cerkveno službo; potem je poiskal škofa, da mu sina posveti. Marsikateri pa se je povzpел na višje šole, se je napojil latinske znanosti in učenosti padovanske, bolonjske ali rimske, in ponosna latinščina je zmagala v njem preprosto glagoljsko slovo. Oni pa, ki je ostal vedno v domačem krogu, si je s trudom pridobil ali sam napisal knjige, ki jih zdaj zbiramo v njihovih redkih ostankih. — Naj se vse poiščajo in poberó, da konca ne vzamejo! To dolžnost moramo izpolniti in dati čast prednikom!

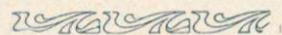
BRANKO BRANKOVIČ:

POMLADI VEČ SI NE ŽELIM ...

Pomladi več si ne želim,
minljive ne —
čemu pomlad, ko ji sledi
ah, zima le?

In žarkov solčnih ne želim,
kako? čemu?
Saj srcu ne prinašajo
nikdar miru!

Pomladi večne si želim
in ne prevar —
ah, kje si, da Te najdem, Ti,
nje večni Car?

GRIŠA:

SAMO EN DAN ...

Solčni dnovi
čez nebo
in v duši samo
rajski svetovi ...

O mladost —
samo en dan
je tebi izbran,
le ena sladkost!

Potem pa oblaki
čez nebo
in v dušo gredó
mraz in snegovi ...

FR. S. FINŽGAR:

GOVÔRI, ALOA!

Kadar hodim po gozdu sam in zamišljen pa se oglasi stopinja človeka, se vselej prestrašim. Če le še utegnem in morem, zlezem za grm, skrijem se v goščo, da gre popotnik mimo mene. Kakor tat se ga bojim in tiho sedim na mestu, dokler ne odšumijo njegovi koraki — — —

Bojim se, da ne bi postal ob meni, odprl ust in z dvema besedama ukradel vso poezijo, ki se mi je porodila v duši. Zakaj on stopa skozi prirodo — slep in gluhi. Brzi so njegovi koraki, zre samo pod noge, na mrtve, pohojene korenine, njegove misli so pa daleč, vse zavozlane v skrbi, v tajno hrepenenje po šumu, beži, skoro da ne teče, ker želi po ljudeh... Jaz pa bežim pred njimi, umikam se skrbi, umikam s svetovne pozornice, kjer je vse vsak dan v drugih kostumih — ker tako zahteva življenska tragi-komedija. In človek se tako silno naveliča večnega gledišča!

Zato hodim rad sam in pogosto po temnih gozdih. Vse resnica, vse govori brez laži, vse nedotaknjeno, brez mode, pa vendar najbolj moderno, brez pisanih problemov, brez učenih hipotez, ki shirajo v desetletjih — vse leto za letom železni zakon, ki ne odneha nikdar za las... In kadar šepeta baldahin mogočnih bukev, kadar sanjajo nad mano temne jelke pri takem dnevu, kadar mi veverica vrže kak orobkan storž z vrha smreke pred noge, tedaj se mi skloni glava; truden postanem naenkrat, poiščem si mehkega ležišča in premišljam, kako majhen je človek, pa kako neizmerno ohol...

Nad menoj zveni skozi prirodo mogočna pridiga, moje srce pije in uživa, duša se trga iz zanj — čas beži...

Ko se vračam, sem zamišljen, kakor romar, ki prihaja od gorske cerkve, kjer je slišal koristnih naukov, katere nosi v srcu in se boji zanje, ker so mu zaklad...

Aloa cvete!

Napotil sem se tiho in sam do nje. Aloa — stoletni cvet! Rad bi te poslušal; drugačen bo tvoj govor — govor starčka, ki je molčal stoletje, pred grobom je pa odprl usta in izpregovoril... Zgrnilo se je ljudstvo od vseh štirih vetrov, snelo pokrivala in se zaverovalo v starčka, ko sem šel proti aloi.

Resnično. Krog nje ljudstvo. Gleda stoletno rožo in se smeje. Od daleč so prišli ti romarji, pozna se jim na prašnih čevljih. Zakaj se smejejo?

Šel sem med nje. Smejali so se glasneje. Pogledal je ta in oni v njene cvete, na njeno steblo — pa so govorili preširno puste vsakdanjosti, menili se o dobrem vinu, ozrli se na novega prišleca, izpogledavali se, pa se zasmeljali njegovi suknji. Bila je poštena in trdna suknja, pa so se ji smejali, bogve zakaj. Tedaj sem zapustil to družbo in se umaknil proč od njih, da sem bil bliže aloi. Sto korakov daleč sem moral, v senčnati hodnik — in tam sem šele zagledal aloo, zaduhal njen cvet, slišal njen govor — govor stoletnega nemega starčka, ki lega v grob... Velika ironija je bila v govoru.

„Čudno ljudstvo, da se mi čudiš. Sto let se mi ni nihče čudil, sto let ste hodili mimo mene in se niste ozrli drugače name, kakor s pogledom, v katerem je doma zaničevanje.“

V kotu sem stala, za tisti grmič sem se ponižno skrivala. Krog mene je dehtel jasmín, rože so se dvigale vsako pomlad, in vsako poletje so se sklanjali k njim; bele roke so segale ponje, počivale so na vročih

srcih, pozdrave so izročale, skrivnostne in tajne pozdrave... V laseh so se zibale — ponosne, kronane kraljice. Za me ni bilo prostora, ne na srcih, ne v laseh — za me je bil samo tih kotiček, oholi pogledi. V meni je pa kipelo z veliko silo. Presnavljala se je skrivaj in v tihoti, kakor iskra pod pepelom. Slutila sem, ne, vedela sem, da pride moj dan, dan zaničevane, ki ni vredna pogleda...

In zgodilo se je nekaj sredi mojega življenja — svet se je začudil in vstrepetal — jaz se nisem čudila, nisem trepetala, ker sem vedela, da je to dan, veliki dan vseh onih, ki so zaničevani in prezirani. Pride nena doma, čez noč, kakor bi buknil plamen skozi streho...

Zgodilo se je pomladi l. 1848. Svoboda — je zadonel klic. Jarmi so se stresli, verige so zapokale, nekdo, ki je bil vprežen, je dvigal glavo. Njegovo mesto je bilo v kotu dotlej, njegova pravica — vdano trpljenje; hodilo se je mimo njega z mrkim pogledom. — Pripogibal se je daleč, s čelom do rjave grude. — Ali prišel je njegov dan — in tedaj so zastrmeli, ki so hodili mimo in preko njega. Zapokalo je od vzhoda do zahoda — udarilo je tudi semkaj. Kakor nevihta je planilo ljudstvo sem gori — stresli so se zapahi, zaorili so divji klici... Kdor je bil gospod, je trepetal, kdor je bil hlapec, je divje gospodaril...

V kotu je bil moj stan. Vse se je čudilo, vse je klicalo na pomoč. V meni ni bilo vzklika, v mojem srcu nič začudenja... Prišel je njihov dan. Dogorel je ognjenik do vrha

— stresla se je gora in lava se je vlila uničujoč po bregovih... Orkan je uničil in ponižal one, ki so odprli zatvornice, pa nad grobovi so vzklike rože, katerih prej niso poznali...

In danes je prišel moj dan — dan rojstva, dan zmage in dan pogreba — vse hkrati. Zakipelo je v meni. Do vrha se je napolnilo srce — zapahi so odnehali, in vun — in kvišku sem morala jaz. Zatrepetal je jasmín, zadehtele so rože, gizdave in mehkužne cvetlice so me zavidale. Pa se je dvignilo moje steblo z neukrotljivo silo mimo njih in preko njih do čistega in jasnega vzduha, odkoder gledam nanje in se ne čudim in jih ne zaničujem, ker vem in sem vedela v zibelki, da pride nekoč moj dan. In na moj dan — dan rojstva in pogreba — gledajo moje oči daleč, moje cvetje poslušá glasove, ki plôvejo po zraku. Kakor vzdihni so in kakor davorije. Od izhoda prihajajo in od zapada, od severa in juga. Oči vidim, ki se čudijo tem vzdihujočim. Ušesa poslušajo, pa ne razločijo davorij, ki se že glasé, kakor bi kdo ubiral strune — — — Jaz pa vem, da pride njihov dan — stresli se bodo jarmi, verige zapokale. Vstal bo on, preko katerega se hodi, ki ima svoj dom v prahu, ki se proda in kupi, če žeja mogotca po njem... Pride njegov dan... Ne vidim ga, ne dočakam ga. Moje vstajenje — je moj pogreb. Ali tlačnemu rodu želim:

Vstajenje mu bodi življenje!"

Aloa je utihnila. Z vonjem je plul sibilin glas po vrhovih dreves. Zeleni listi so ga čuli in se razveselili — — —

J. K.:

RODBINSKI PRIIMKI NA SLOVENSKEM.

NAPRAVLJENI IZ KRAJEPISNIH IMEN.

(DALJE).

166. ZABLATNIK, SABLATNIK, Kor. (: Zablata. okraj Celovec).

167. ZABERŠNIK nam. ZAVERŠNIK, Kor. (: Za Vrhom, okraj Borovlje na Kor.).

168. ZAGRADNIK, Št. (: Zagrad v celjski okolici).

169. ZAGORIČNIK, Štaj. (: Zagorica v laškem okraju na Št.).

170. ZAJČNIK, Št. (: morda Zajčja gora, okraj Selnica?)

171. ZAKOTNIK, Gor. (: morda Zakot v brežiškem okraju).

172. ZALOŽNIK, Notr. in Štaj. (: Založe, Zalog v različnih okrajih na Kranjskem in Štaj.).

173. ZAPEČNIK, Št. (: Zapečje, okraj Selnica in Kozje).

174. ZAVRATNIK, Št. (: Zavratje v selniškem, Zavrate v laškem okraju).

175. ZAVRŠNIK, G., Štaj., Kor., tudi ZAVERŠNIK, Štaj., Kor.; (: Završ in Završe na Štaj., Zavrhom ali Za Vrhom, okraj Borovlje na Kor., nadalje Završ v kamniškem in ljubljanskem okraju itd.).

176. ZLATEČNIK, Št. (: Zlateče v šmarijskem, laškem in celjskem okraju).

177. ŽAVNIK, Kor. (: Žavnja ves v velikovškem ali Žale v celovškem okraju).

178. ŽELEZNIK, Št., D., N. (: Železno v celjskem okraju na Štaj. in v trebanjskem na Dolenjskem).

179. ŽLEBNIK, Kor., Št. (: Žlebnje v beljaškem okraju na Kor. in v laškem na Štaj.).

180. ŽUPNIK, -NEK, Št. (: morda Župe v ptujskem okraju?)

V. Z obraziloma -ec in -ski.

1. BELEC, BELC, BEUC, BEVC, Pr., G., Št. (: Bela v raznih okrajih na Vipavskem, Gorenjskem in Štajerskem; Belo na Štajerskem v treh okrajih).

2. BERGINEC, BERGIŃC, Pr. (: Breginj, Brginj = ital. Bergogna na Tolminskem).

3. BITENC, BITANC, Štaj., G., ponemč. BITTANITZ, Štajer. (: Bitno ali Bitnje, nemški

Feichting v kranjskem okraju; tudi nemški priimek Feichtinger je prav navaden).

4. BLAZINC, Štaj. (: Blazine v celjskem okraju).

5. BLEJEC, G. (: Bled na Gor.).

6. BOHINJEC, BOHINJE, BOHINEC, BOHINC, G., ponemč. WOHINZ, Št. (: Bohinj na Gor.).

7. BOJANC, Dol. (: Bojanja vas v metliškem, Bojanj vrh v stiškem okraju).

8. BRIC, Pr., D., Št.; * BREC, Pr. (: Brdo v raznih primorskih okrajih, v treh okrajih na Štajerskem).

9. BREZOVEC, Prim. (: Brezovo v kanalskem okraju).

10. BUKOVEC, BUKOVIC, BUKOVC, Št., D., Pr.; ponemč. BUKOWITZ, D. (: Bukova gora na Štaj., Bukovje na Štaj. in Notr., Bukovo na Prim.).

11. DOBROVC, Štaj. (: Dobrova v premnogih štaj. okrajih).

12. DOBRAVEC, Ljublj. (: Dobrava v raznih dolenskih in gorenjskih okrajih).

13. GAJSKI, Dol. (: Gaj v kostanjeviškem okraju).

14. GOJKOVSKY, Kor. (: morda Gojkova v ptujskem okraju?).

15. GORJANEC, Št., G., tudi GORJANC, Notr. (: Gorjane, okraj Kozje; Gorje v raznih okrajih).

16. GORIČKI, Št. (: Gorica v mnogih štajerskih okrajih).

17. GREBENEC, GREBENC, D., N., Kor. (: Grebene v velikolaškem okraju).

18. GROPAJEC, GROPAJC, Prim. (: Gropada pri Trstu).

19. IPAVEC, IPAVIC, N., Pr., Št. (: Vipava, Ipava na Kr.).

20. IŽANEC, D. (: Ig pri Ljubljani).

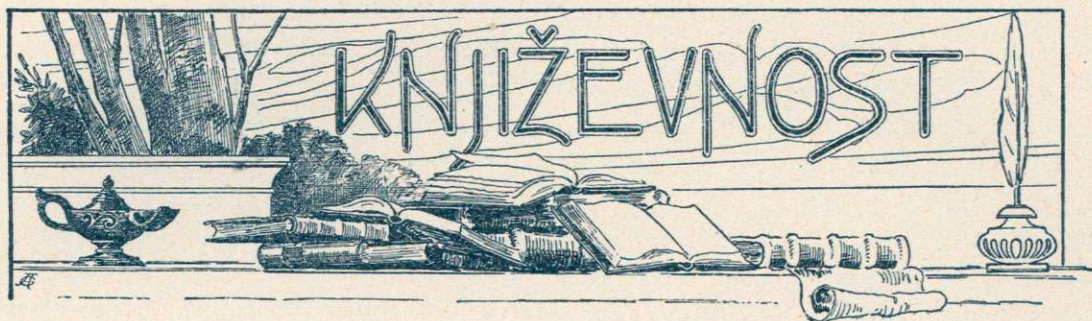
21. JANKOVEC, -OVIC, N., Kor. (: morda Jankova v celjskem okraju?)

22. JASENC, G. (: Jasen, okraj Brdo na Gorenjskem).

23. JAVORSKI, G. (: Javorje, okraj Škofja Loka in Litija).
24. JURJEVEC, JURJOVEC, G., Št. (: Jurjevo v ptujskem okraju).
25. KANALEC, KANALC, KANAVC, Pr., N. (: Kanal na Primorskem).
26. KASTELEC, KASTELIC, KASTELC, N., D., ponemč. KASTELLITZ, Štaj. (: morda Kostél v kočevskem okraju?)
27. KOPRIVEC, N., D. (: Kopriva, okraj Komen).
28. KOSTEVC, Ljublj. (: Kostel v kočevskem okraju).
29. KOSTANJEVEC, D., Št. (: Kostanjeva gorica v selniškem, Kostanjeve v celj. okraju).
30. KRIŽANC, Štaj. (: Križan vrh, okraj Kozje).
31. KROPEC, Štaj. (: Kropa, okraj Gornji grad).
32. KUKOVEC, KUKUVEC, ponemč. KUKOWITZ, Št. (: Kukova v ptujskem okraju).
33. LAZANSKI, D. (: morda Laze v raznih dol. okrajih).
34. LOPAREC, Pr. (: Lopar(o) v koprskem okraju).
35. MEKINEC, ljublj. okol. (: Mekine v kamniškem in stiškem okraju).
36. MELINEC, MELINC, Prim. (: Meline v goriškem okraju).
37. MIKLAVŽEVEC, Gor. (: Sv. Miklavž v kamniškem okraju?)
38. MILAVEC, MILAVC, MILJAVEC, MILLAUZ, N., Št., Pr. (: Milava, okraj Lož).
39. PALOVEC, PALJAVEC, PALJAVIC, Pr. (: morda Paljevo v kanalskem okraju?)
40. PLANINEC, PLANINC, Št., Pr. (: Planina na Prim., na Notr. in v raznih štajerskih okrajih).
41. PLESEC, Št. (: Ples, okraj Kozje).
42. PLEŠEC, Št. (: Pleš, okraj Laško).
43. PLETERSKI, D., Št. (: Pleterje v ptujskem in breziškem okraju).
44. PODLIPIC, -EC, N. (: Podlipa v vrhniškem okraju).
45. POLJANEC, POLANEC, POLANC, G., ponemč. POLLANITZ, -NETZ, Št. (: Poljane v škofjeloškem, kamniškem in gornjegrajskem okraju).
46. PODVINSKI, Štaj. (: Podvin, Podvine, -nje, Podvinci, vse na Sp. Štajerskem).
47. PREGARC, Pr. (: Pregarje, okraj Podgrad, ali Pregora, okraj Buzet).
48. PRISTAVEC, N. (: Pristava v vrhniškem okraju).
49. REBERC, Št. (: Rebro, Reber, Rebre na Štaj.).
50. ROJEC, ROJIC, ROJC, Pr., Št. (: Roje v goriškem, celjskem in selniškem okraju), ponemč. ROITZ.
51. SEKOLEC, Štaj. (: Sekulje v ptujskem okraju??)
52. SUHADOLEC, ljublj. okol. (: Suhadole v kamniškem okraju).
53. ŠENTJURC, Štaj. (: Št. Juri na raznih štajerskih okrajih).

(KONEC.)

SLOVENSKA.

Josip Regali: **Reliefi**. Tiskal in založil Dragotin Hribar v Ljubljani. 1905. Str. 149. — Osem „reliefov“ je zbral gospod pisatelj v tej knjižici. To so kratki obrisi, le napol izklesani z miniaturnimi potezami, začete slike, le na površini izdelane, a tam opiljene z vso skrbnostjo. To je hotel gospod pisatelj — zato piše „reliefe“. Od modernih pisateljev podobnih proizvodov, s katerimi je sedanji književni trg preplavljen, se odlikuje Regali po tem, da si vzame za predmet kako resno misel, ki ni brez jedra. Celo moralne probleme obravnava v svojih „reliefih“ s splošnimi, nedoločnimi potezami. Vso skrb je pisatelj obrnil na to, da jezik kar mogoče stilistično okraši in nakiti. Poizkušal je semtertje posnemati tudi Cankarja, a nima tiste lahkote izraza in tiste meglene tančice, v katero zavija Cankar svoje polsnivajoče junake. Regalijevi izrazi so vkljub temu, da se trudi biti kar moči mehak, vendar bolj trdi, in včasih mu dleto izpodleti, da zaseka svoj relief preveč v globino. To se vidi posebno v „Opekarju“. Jako globoko čutena je „Mati“, povest revne vdove, ki oslepi na starost. „Pripovedka o kmetu“ je pisana jako lepo, le misel je pretirana; evangelijski svet uboštva opisuje gospod pisatelj z veliko ljubeznijo, a to ni pripovedka o kmetu, katerega naloga je delo s plugom in živino na lastnem polju. V „Gosi“ popisuje prav dobro skesanega tatu, v „Antoniji Končajevi“ pa je zašel v Ibsenove prenapete nazore o zakonu. „Daj rešenje, Gospod!“ (Psalm 12.) popisuje duševno muko zmedenega, polblaznega samomorivca; pisatelj je nameraval menda psihiatrično razlagati samoumor. „Mira“ je slika moderne kokete, ki najde namestu vživanja cinično otrpnjenost, v „Jesenskem večeru“ pa modruje pisatelj o smrti. Najprej popisuje sirovo brezčutnost kmetov, o katerih „ne ve, ali so vredni ti ljudje zaničevanja ali usmiljenja“. Da bi ti „priprosti ljudje“ delali „vse le iz instinkta“, nikakor ni res, ampak vkljub

zunANJI brezčutnosti ima naš kmet ob smrti jako tehtne in trezne misli. — Dasi je v zbirki še mnogo diletantizma, kaže precej talenta.

Dr. E. L.

Martin Krpan, dramatska pripovedka v petih dejanjih. Spisal Fran Govekar. Tiskala in založila Goriška tiskarna A. Gabršček. „Martin Krpan“, o katerega uprizoritvi na ljubljanskem odru je „Dom in Svet“ že letos obilno poročal, je izšel sedaj v tisku. Tiskana igra je popravljena. Andrej ni več tako pasiven, kot je bil prej; duševni boji mu vznemirjajo srce, egoizem zavlada v njem in sebe stavi nad domovino. S tem je tudi konflikt med njim in Vladimirom obenem poostren. Nežika pa, kljub večstranski kritiki radi te hibe, ostane dekle — slovensko kmetsko dekle, ki sili za fantom. To ni slovensko, kamoli kmečko. Pa še nekaj novega beremo sedaj tiskanega. Minister šolstva in bogoslužja se je zdel gospodu pisatelju prej premalo ostro risan; zato je zdaj napravil iz njega pravega hinavca, nekakega „liberalnega klerikalca“, ki mu je vodilni stavek: „Namen posvečuje sredstvo“ (stran 72.). No, nekaj mora imeti vsaka igra, da „vleče“, in ta hinavec-„klerikalec“ bo gotovo, — vsaj na ljubljanskem odru — med nižjo inteligenco našel svoje simpatije. Ne vemo pa, če se ta že davno ovržena liberalna dogma: „Namen posvečuje sredstva“ in izrazi: „Večna lučica naj mu sveti“ (stran 111.) itd. vjemajo s tendenco igre, ki jo polaga pisatelj v usta Andreju: „Že se vam majó tla in že grmé tam v daljavi jekleni koraki novega mladega, energičnega zaroda, ki vas pahne v temo in pozabljenost“ (str. 29.). Stare, davno že zaspale in onemogle starčke buditi iz spanja ni znamenje „mladosti“. Popolnoma nepotrebno je bilo, značaj ministra Gašperja delati še bolj odiozen kot je že bil prej — a to zahteva duh časa in — glediška blagajna. Prav lepo mesto (stran 38. in 39.) je opis lepot, ki jih nudi Kranjska dežela, nekaka captatio benevolentiae. Igra nas vobče ne jezi, ker vemo, da Gašper faktično „ni naš“,

saj je pa gospod Govekar tudi jasno povedal svoje mnenje o liberalni stranki: „S sovražniki svojega ljudstva ne sedajmo nikdar za isto mizo.“ To so politične tendence v igri, ki popolnoma zakrivajo njen notranji umetniški značaj. Vse je nekako sirovo in neotesano. O globljem dušeslovnem razvoju se seveda ne more niti govoriti, ker so te osebe le šablone, ne pa resnični ljudje.

Levstikov Krpan je šaljiva povest, ki se pripoveduje na čelešniku ob zimskem večeru v kmečki koči. Tu lahko Krpan izvršuje najneverjetnejše stvari, in čimbolj je robot in junaški, tembolje, da jo le zabrusi po kranjsko in po ribniško.

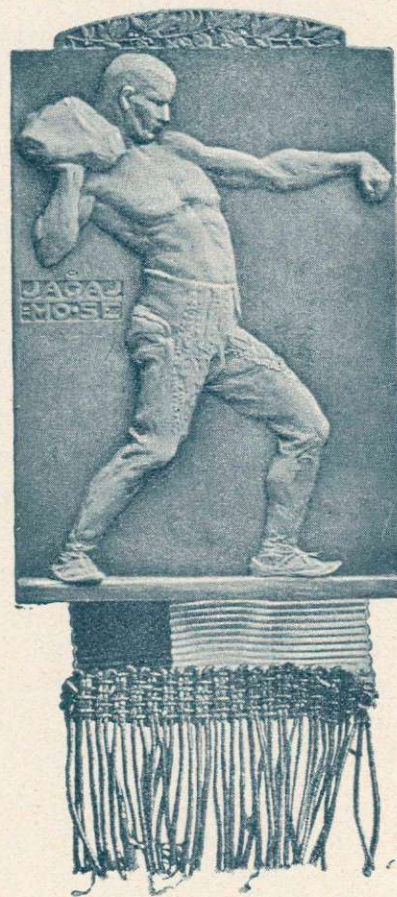
Na odru postane vsa stvar drugačna. Martin Krpan, ki ga kot nemogočega, samo kot epičnega, simbolnega junaka občudujemo v povesti, se mora v vsej svoji nemogočnosti v istini pokazati na odru. To je tehnična zapreka, ki je Govekar ni mogel premagati. Ta Krpan, ki bi igral izvrstno vlogo v kakem „Kasperltheatru“, je na resnem odru ravnotako nemogoč, kakor njegova kobila, ki je — in to je značilno — na ljubljanskem odru igrala pravzaprav glavno vlogo . . . Tudi cesarski dvor, ki si ga kmečka pravljica lahko slika po domače v svoji prirodni naivnosti, postane v tem okviru na odru samo smešna karikatura. Narodna pravljica vidi cesarski dvor le v megleni, nedosežni daljavi, in zato vanj lahko zanese svoje naivne predstave. Na odru pa mora nastopiti dvor pred nami v svoji konkretni obliki — in tu se pokaže dramatska nemogočnost. V pravljici lahko cesar nastopa kakor kak kmečki župan — na odru pa je le nerodna figura. In tako so v vsej igri same figure, a ni nobene osebe. Zato je pisatelj imenoval svojo igro dramatsko pripovedko. Pripovedka pa mora biti narodno naivna. Tendence, ki jo je položil pisatelj v igro, pa ni naivna, in to razdere vso harmonijo; nezdržljiva elementa igre se borita med seboj tako, da drug drugega izpodriva in uničuje. In to je slaba stran te igre, ki „vleče“ le, kolikor je v njej razposajenega humorja. R. + L.

ČEŠKA.

Ant. Klášterský: **Sny a toulky.** Básně. Poetické Besedy Máje č. 3. Naklad. družstvo Máje. 1905. Cena K 1. — Ako se ne motim, je izdal A. Klášterský že osemnajst pesniških zbirk, ali le-ta je izmed njih najboljša, zakaj nahajajo se v nji tako lepe pesmi, da jih nekateri kritiki štejejo med najboljše proizvode

češke lirike. Jaroslav Vrchlický je označil pesniški profil Klášterskega (v delu „Česká Poesie XIX. věku“) s temi-le besedami: „V prvih pesniških knjigah je Klášterský genrist kakor Coppée in Theuriet, v poznejših knjigah je lirik tihega notranjega življenja, ki crpa mnogo iz življenja, umetnosti, narave in lastnega srca in se kloni k optimističnemu svetovnemu nazoru. Oblika njegovih verzov je čista, skoraj boječe vzorna; razen tega je pester v gradivu, večidel melanholičen, tuptam poln šaljivosti.“ Tudi v svoji najnovejši pesniški zbirki se kaže Klášterský kot absoluten lirik, ki ima globino čuvstev in refleksij. Verzi imajo klasično obliko. Njegovo obzorje je polno krasote in dražesti.

Planketa Frangeševa.

„Jačajmo se!“

Jan Karník: **Chudobná žěň.** Verše. Vydal „Nový Život“ v Prostějově. Cena K 1.20. — Pesnik te zbirke se takoj na čelu knjige skromno izgovarja:

„Povadly květy na drsném pni,
nastává hodina chudobných žní“

in na drugem mestu pravi:

„Že nejsem básník — dobře vím“,

a sodi preskromno o sebi. To ni „chudobná žěň“ (revna žetev), ampak bogata žetev. Zbirka ne prinaša sicer cvetov iz tujih vrtov, cvetov omamljivih dišav, ali za to izobilje cvetja s čeških travnikov in vrtov. Pesnik je po svojem

poklicu zdravnik, in mi se le čudimo, da mu zdravniški nož ni otopil veselja do pesništva. Zbirka ima tri oddelke brez posebnega naslova. Iz prvega oddelka odmeva struna ljubezni do rodbine in do trpečega ljudstva; v drugem je nekoliko misli o nadzemeljskem življenju; tretji oddelek je najbolj obsežen. V nekaterih pesnih se je I. Karník trudil izraziti svoje misli na modern način, ali ni se mu posrečilo. Najboljše pesmi Karníkove so tiste, ki so najbolj preproste, brez vse posebne umetnosti.

M. U. Dr. Duchoslav Panýrek: **Znamenani**. Korunová knihovna Máje sv. 3. Cena K 1. — Dr. Panýrek ima že svoje bravce. On je priljubljen pisatelj zlasti damskega sveta, ki vsakokrat z veseljem pozdravi novo knjigo svojega ljubljence, naj jo izda pod lastnim imenom ali pa pod psevdonimom dr. I. Květ. Dr. Panýrek pa tudi zna mično pisati in svoje čitatelje izvrstno kratkočasiti! Svoje črtice, slike, povesti crpa naravnost iz življenja, ki ga dobro pozna kot zdravnik; a svojim čitateljem najrajši opisuje predmete iz neznane jim stroke. Njegova knjiga „Znamenani“ (zaznamovani) bo osobito zanimala tiste, katerim je posvečena in s katerimi se pisatelj bavi v knjigi. V knjigi namreč opisuje pisatelj „znamenane“. Gotovo pozna vsak tiste ljudi, ki imajo svoja posebna znamenja; eden je škilast, drugi ima nenavaden nos, tretji je šepav itd. In taki „zaznamenovani“ ljudje so predmet črtic zbranih v ti-le knjigi. Po daljši črtici „Hoři“ sledi „Šilhavému nevěř“, „Formička na pokroutky“, „Kulhaví“, „O čtyřrokových“, „O všelijakých nosech“, „Die gute Tante“. Nekateri črtice so ginljive po svoji vsebini, druge so humoriistične. Knjiga je vobče zanimiva in dobra.

Humoresky. Napisal Václav Štech. Korunová knihovna Máje, sv. 6. Cena K 1. — Čehi nimajo mnogo humorističnih pisateljev, lahko se seštejejo na prstih ene roke. Najboljši izmed njih so trije: Václav Štech, Ignát Herrmann in Karel Šípek. Delikatni Karel Šípek je v zadnjem času umolknil, torej je sedaj najboljši češki humor zbran v skupini dveh imen. Najnovejša knjiga Štechova je izboren plod dobrega češkega humorja. V Štech je humorist nele po mislih, ampak tudi po besedah, zaraditega se tudi njegove najnovejše humo-

reske odlikujejo po jedrnatem zlogu in izvirnih mislih. Riše v njih društveno življenje malih mest in posamezne figure iz češke samouprave („Napoleon“, „Policajt Štýl“, „Hledán byt“), spominja se veselih dijaških let („Na mizině“, „Ranní polévka“), tuptam seže tudi v motno vodo vsakdanjega življenja („Arimatejský spolek“, „Mentograf“). Naj obdeluje ta ali oni predmet, vsakokrat pisatelj provzroči srčen smeh.

Fr. Št.

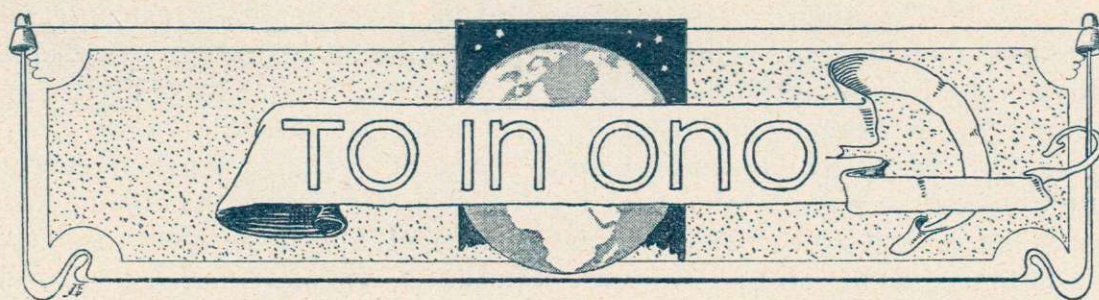
IZ DRUGIH KNJIŽEVNOSTI.

L. Pintar: **Zur Etymologie von „prešustvo“**, iz Archiv f. sl. Philologie 27, 2. 314 do 320. Besedo ‚prešustvo‘ je obiralo že mnogo jezikoznancev, a se jim ni posrečilo določiti njenega izvira in prave pisave. V svoji razpravi je podal g. Pintar zgodovino njenega preiskovanja, odkoder izvemo, da je imel že Kopitar opravka z njo in se obrnil zastran nje do Dobrovskega, ki jo je obsodil, da izhaja od češk. šoustati, Wetzen, reiben (!) Miklošič jo je pisal prešeštvo (za njim je pobral napako tudi Pleteršnik v svoj slovar) in jo izvajal od šbd ter prisojal pomen prestopok, transgressio, čemur se je vprl že P. Škrabec, ki mu je dokazal, da se prav piše z u, vsled česar je izpodbil tudi izvir šbd; a zadovoljivega izvira ji tudi P. Škrabec ni mogel določiti. Srečna se zdi L. Pintarjeva razlaga, ki jemlje za prvotno obliko — šustvo in jo izvaja od strsl. šutъ, v pomenu Lapp, nugator; šut + stvo: šustvo, kakor iz bit + stvo: bistvo.

Beseda ‚prešustvo‘ je za stopnjo krepkejša od nesestavljene ‚šustvo‘, ki so jo stari pisavci še poznali v pomenu fornicatio, pozneje pa jo je izpodrinila sestavljenka prešustvo; a sedaj jo zopet vzemimo v službo, da bomo imeli v slov. moralki nasproti prešustvo adulterium tudi za fornicatio dober izraz: šustvo. Pisava te besede je sedaj zatrdno dognana. Ker se beseda pogosto rabi in prav mnogokrat napačno piše, je tu zopet prilika, da v imenu Škrabca in Pintarja povzdignemo glas in opomnimo, da se piše z u: prešustvo (in ne: prešeštvo), na voljo nam je dano pisati: prešustvo ali prešustvo in tudi naglašati: prešustvo ali préšustvo, ker je oboje opravičeno; enako tudi v izpeljankah.

A. B.

NAŠE SLIKE.

„Lepa Vida“ (str. 577.). Slovenska narodna pesem nam pripoveduje o lepi Vidi, ki je pri morju plenice prala in zdihovala, da ima bolnega otroka in starega nadušljivega moža. Pa pride zamorec in jo zvabi čez morje na Špansko. Tam živi na kraljevem dvoru, a loti se je domotožje, da hodi na morje gledat proti domu, kamor se ne more vrniti. G. Rovšek je prihod zamorčev porabil kot snov k lični vinjeti.

Strossmayerjeva maska. (str. 580.). Zadnji spomin po nepozabnem vladiki! Ko je ležal na mrtvaškem odru, so poklicali hrvaškega kiparja g. Valdeca, ki je posnel „masko“ rajnega biskupa, po kateri so vlili eno glavo v čisto srebro, ki je last djakovskega kapitola, in več odlivkov v mavec. Tako so se ohranile poteze velikega jugoslovanskega mecena poznejšim rodovom v najzvestejšem posnetku. Taki odlivki se dobé pri g. Valdecu v Zagrebu. Marsikateri častivec Strossmayerjev si bo gotovo rad nabavil ta spominek.

„Dolenjska legenda“ (str. 585.) je krasna kompozicija našega slikarja g. I. Vavpotiča. Dolenjec je zraščén z vinsko trto, ki igra veliko vlogo v vsem njegovem mišljenju in čuvstvovanju. Zato jo pa tudi tako vneto opeva in celo v legendah ima svoje mesto poleg verskih motivov. Tako legendo je vprizoril g. I. Vavpotič, ki dobro pozna Dolenjce novomeške okolice. Star očka je doma v hladni utici. Zunaj sije vroče solnce, ki pošilja svoje žarke skozi trtno listje. Pa pride potnik, truden potnik mimo. Hitro mu dobrosrčni Dolenjec — ta je še iz „dobrih starih časov“, kakor priča njegova obleka — ponudi hladilen požirek iz majolike. Resni potnik se okreпча, in zapusti blagoslov vsej hiši, vinogradu in kleti. Bil je sam Gospod Jezus . . .

Poreč (str. 601.) je zanimivo istrsko mesto, ki stoji zunaj na skali v Adriatskem morju in je z jezom združeno s celino. Tu zboruje istrski deželni zbor in zato se mesto mnogokrat imenuje tudi v časopisju. V Poreču stanuje škof združenih škofij poreške in puljske. Katedralo je sezidal škof Evfrazij 535—540 na razvalinah starega tempelja. Iz Poreča se izvažata večinoma les in vino. Stari Rimljani so ga imenovali Parentium, in l. 1271. je bil prišel pod beneško ljudovlado.

„Jačajmo se!“ (str. 630.) je planketa, ki jo je izvršil hrvaški kipar g. Frangeš in jo poklonil hrvaškemu „Sokolu“. Kaže nam atleta krepkih mišic, ki si krepi telo s silnimi telesnimi vajami.

Cvetoča aloa se prav redko vidi. Aloa raste sto let neprenehoma in samo enkrat cveti. Letos je zacvetela na izanskem grajskem vrtu aloa, ki jo vidimo na str. 636. Naš pisatelj g. Finžgar ji je posvetil nekaj vnetih besedi v spisu: „Aloa govôri!“

Cigani v praznični obleki (str. 637.). Tudi cigan ima svoj estetični čút, seveda ciganski. V takih krajih, kjer jih živi več skupno, se tudi med njimi razvije neka „aristokracija“, in ta kaže svojo oblastnost v prazničnem nakitju. Kar imajo, obesijo nase, najrajši svetle novce in bleščéče okraske. Naš par je doma na Ogrskem in dela gotovo čast svojemu rodu!

Solnčni mrk dné 30. avgusta nam kaže naša slika str. 638., kakor se je videl v naših krajih. Solnce je popolnoma mrknilo v Egiptu, v naših krajih pa le deloma. Učena društva so poslala posebne eskpedicije v Sredozemsko morje, ki so opazovale in fotografirale solnčni mrk. Posebno važna so ta opazovanja za to, da se spozna plinasta okolica solnca, ki jo je mogoče opazovati samo pri mrku. Amerika je poslala celo bojne ladje v Sredozemsko morje v znanstvene svrhe. Pri nas smo opazovali solnčni mrk skozi začrnjena stekla, kakor je narejena tudi naša fotografija. Zvezdarne so fotografirale to znamenito nebno prikazen, ki nastane s tem, da stopi mesec med solnce in zemljo, seveda mnogo natančneje in tudi kinematografično.

Slovenski dijaki na rimskem Foru. Živo se vtisnejo in ostanejo v spominu vsakega količkaj razboritega dijaka slike slovečih zgodovinskih krajev, ki si jih je pridobil ob knjigah zgodovinarjev in klasičnih pesnikov. Eminentno klasična, zgodovinska tla nudi osobito prijatelju zgodovine — večno mesto Rim s staro Romo, „Forum Romanum“, z orjakom „Colosseum“, z mnogobrojnimi ostalinami templjev, slavolokov itd. Ni čuda, če čuti vedeželjen dijak v sebi stalno hrepenenje, ki ga vleče tja, kjer se vidi pozorišče precejšnjega kosa svetovne zgodovine, kjer je središče umotvorov največjih umetnikov, a tudi središče krščanstva.

O pretekli Veliki noči je doletela sreča nemalo število naših slovenskih srednješolskih dijakov, da so se popeljali s pičlimi stroški v „kraljico vseh mest“ in

ogledali svetovnoznane zanimivosti starega in novega časa. Pridružili so se posebnemu vlaku ogrskega dijaštva, ki dobiva vsako leto izdatno podporo za znanstvena popotovanja. Spretni voditelji so tudi slovenskim dijakom razkazali in pojasnili povečem vse zanimivosti,

slika predočuje del Fora z nekaterimi slovenskimi dijaki.) Ko gleda človek te razvaline, zdi se mu, kakor bi oživel stari Rim. Tempelj ob templju, kroginkrog vrste stebrov, slavoloki, po tleh marmor in mozaik, vse te in druge starine prestavijo opazo-

FRA GRGO MARTIČ.

T. TIŠOV.

muzeje, veličastne cerkve, starine, spomenike in druge posebnosti zlasti starega Rima. Neki poseben, nepopisen čut prevzame izobraženega tujca, ko stopi za razvaline starega Rima, na „Forum Romanum“. (Naša

vavca nehote stoletja nazaj, v dōbo, ko je ta svetovni trg igral odločivno vlogo in sodil usodo narodov. Tu je oni zgodovinski prostor, ki se je o njem največ pisalo v svetovni povesti, ki ga prouču-

jejo učenjaki že stoletja ter odkrivajo še vedno umetnine stare Rome.

Dolgo časa so se mudili naši dijaki v tej dolini umetnin; marsikateri si je natihem prožno vtaknil mozaiček v žep, da si bo pozneje ob njem obnavljal stare, vesele spomine na lepe dneve znanstvenega popotovanja po klasičnih rimskih tleh.

Zavodi sv. Stanislava v Št. Vidu.

Vzgoja in omika mladine je glavna kulturna naloga vsakega naroda, in zato pozdravljamo z veseljem vsak napredek v šolstvu. Posebno važna pa je za Slovence otvoritev zavodov sv. Stanislava, „škofovih zavodov“, kakor jih imenuje ljudstvo.

Ljubljanski knezoškof dr. A. B. Jeglič je iz doneskov cele škofije in iz svojih lastnih žrtev postavil na šentviškem polju krasno zgradbo, ki je namenjena vzgoji srednješolske mladine. Letos se je otvoril prvi razred, in vsako leto se bo zavod izpopolnjeval do celotne gimnazije. Poleg šolskih prostorov, stanovanj za profesorje in gospodinjkega oddelka, imamo tu semenišče za mladeniče, ki se namenijo za duhovski stan, in konvikt za one, ki se pripravljajo za kak posvetni stan. Prostora bo za 400 gojencev in bo ta zavod največji te vrste v naši državi.

Zgradba, krasna odzunaj in jako primerno urejena tudi znotraj, je odlično delo arhitekta J. pl. Vancasa, ki je izdelal načrte po obširnih študijah. Vsi prostori so opravljeni z največjo skrbnostjo, in strokovna sodba je soglasna v tem, da je tu porabljeno vse, kar zahteva moderni tehnični napredek od takega zavoda. Dosedanji stroški znašajo 1.300.000 K; upati je, da se pokrijejo s požrtvovalnimi doneski vernikov ljubljanske škofije in velikodušnega ustanovitelja, kakor tudi da se zgradi še primanjkujoči levi del (glej sliko str. 608.). Tako so dobili Slovenci zopet en velevažni kulturni zavod, ki nas mora veseliti tembolj, ker je izšel iz naše lastne moči. Naj vsikdar izpolnjuje velike nade, ki ga stavi vanj slovensko ljudstvo!

Odkritje Prešernovega spomenika.

Dne 10. septembra t. l. so v Ljubljani slovesno odkrili Prešernov spomenik. Za slavnost so se delale velike priprave in prišlo je poleg mnogih izvenkranjskih Slovencev — zlasti Tržačanov — tudi mnogo odličnih slovanskih gostov. Videli smo češkega pesnika Jaroslava Vrchlickega, prof. Zabolotskega iz Peterburga, župana dr. Vladimira Srba iz Prage, dr. Amruša iz Zagreba, Kosta Glavinića iz Belgrada in mnogo drugih odličnjakov. Od slovenske strani je bila udeležba bolj hladna in nepopolna, ker so se prireditelji ozirali enostransko na liberalno politično stranko. Tako je, žal, dobila slav-

nost političen značaj, ki je dal povod jako neljubim polemikam. Ali ni mogoče takih slavnosti prirejati tako, da bi se jih moglo udeleževati vse slovensko ljudstvo?

Slavnostni govornik dr. Ivan Tavčar se je gibal v plitvih frazah in je porabil to priliko, da opravičuje domači strankarski prepir. Govorili so še: profesor Zabolotskij v imenu Rusov, belgrajski podžupan prota Marko Petrović v imenu Srbov, ki jih je došla skoro stotina, praški župan dr. Srb, zagrebški župan dr. Amruš, ravnatelj Senekovič in ljubljanski župan Ivan Hribar. Srbi in Čehi so položili srebrna venca na spomenik. Slavnosti je sledil banket, zvečer pa so bili razni komerzi. Slavnost je minila čisto nemotena, krasno vreme in obilo zunanjih gostov jej je dalo impozantno zunanost.

Spomenik, ki je stal 71.000 K, je delo kiparja g. Zajca, ki je našim čitateljem že znan po raznih umetnih delih. G. Zajc se je zlasti v reliefni tehniki pokazal globokočutečega mojstra in finega opazovatelja duševnih pojavov. Pri monumentalnem spomeniku tako velikih dimenzij seveda ne morejo priti te lastnosti tako do veljave, kakor pri bolj liričnih predmetih, ki jih je doslej večinoma izražal. Tudi se nam zdi, da ni bil pri kompoziciji tako prost, kakor bi zahteval njegov umetniški genij. Spomenik, ki je zamišljen samo z ozirom na pogled od sprednje strani, stoji na odprtem trgu tako, da preveč motijo strani, ki bi morale biti pravzaprav zakrite z zelenjem. V koncepciji so prišli do veljave edino le erotični motivi Prešernovi, kar ne podaja prave karakteristike pesnikove, in kult nagote je pretiran. Tudi sohi Prešernovi se očita, da kaže bolj odvetnika, kakor pa pesnika, in na spomeniku manjka poleg krščanskih tudi slovanskih motivov, ki so nerazdružni od Prešerna.

G. Zajc je osnoval tudi Vegov spomenik, ki kaže v svoji koncepciji še mnogo več talenta, nego Prešernov spomenik. Z alegoričnimi podobami, zlasti ako segajo preveč samostojno v ospredje, je pri takih spomenikih težava, in morda bi g. Zajc dobro storil, ako bi pri Vegovem spomeniku izpustil alegorični podobi in bolj gledal na monumentalnost glavne podobe same.

Naša slika, str. 617., nam kaže prizor ob odkritju. Marijin trg je poln slavnostnih gostov. Zavesa je padla, in navzoči poslušajo govor župana Zlate Prage, katerega sliko vidijo čitatelji na str. 640.

Zbližanje jugoslovanskih umetnikov je pozdravila „Blgarska Sbirka“ s temi besedami: V jugoslovanskih razmerah je že storjen velik korak na poti zbližanja in solidarnosti. Umetniki — stvarniki lepega in nosivci najmirnejše kulture — so nam dali lep primer. Kar se je začelo v Belemgradu ob času kraljevega kronanja in umetniške razstave, se je kon-

čalo v Sofiji. Zagreb, Beligrad, Ljubljana in Sofija so si podali roke in se objeli po svojih umetnikih. Toplo smo pozdravili oni dan, ko so zastopniki bolgarske, srbske, hrvaške in slovenske umetnosti sklenili v skupni seji že znano resolucijo in ko so osnovali svoje skupno društvo „Lada“. — Zelo lepe besede, toda . . .

Fra Grgo Martić.

V Kreševu je umrl največji bosenski pesnik, eden prvih epikov — fra Grgo Martić, dne 30. avgusta. „Dom in Svet“ je obširno pisal o njem l. 1895. ob njegovi mašniški petdesetletnici. Takrat se je pokazalo, da ga slavi ves slovanski svet, posebno pa

Fra Grgo Martić
v moški dobi.

hrvaški narod, kateremu je ustvaril tako krasne pesniške umotvore. Zato ne ponavljamo danes njegovega življenjepisa, ampak omenjamo le nekaj podatkov še iz njegovega življenja.

Fra Grgo je bil najpopularnejši mož v Bosni, najzvestejši prijatelj in branitelj bedne raje pod turškim jarmom, za katero je večkrat postavil v nevarnost tudi svoje življenje, zlasti pod strahovitim bosenskim vezirom Omer-pašo. Cenili in ljubili so ga vsi — bogataši in siromaki, katoličani, pravoslavni, judje in mohamedanci. Ni bilo kraja v Bosni, kjer bi ne bili poznali fra Grge.

Martić je mnogo peval, a vsa njegova dela daleč nadkriljujejo „Osvetnici“. Ti so zlati venec Martičeve

poezije, dika hrvaške književnosti in važen kulturno-zgodovinski spomenik bosenski. V „Osvetnikih“ tuguje s svojim narodom in upa boljše bodočnosti. Jezik mu je bogat in bujen, slog dovršen in gladek, domišljija živahna in polna poezije. Vse trpljenje bosenskega naroda je izlil v svoje divne stihe, ki tekó tako gladko in dovršeno v širokem, veličastnem epičnem tonu, da se dajo postaviti na stran Homerjevim.

Na starost je živel Martić v samostanu Kreševu, na svojem ljubem domu, kjer je speval toliko krasnih pesmi.

V visoki starosti trinosemdesetih let je začel vidno hirati. Samostanski bratje so mu stregli in varovali njegovo dragoceno življenje z vso skrbnostjo, dokler ni izdihnil v njihovi sredi. Današnji čas sicer nima veselja do resne epične poezije, a Martičeve pesmi so si pridobile splošno priznanje. Bosna bo vedno ponosna na tega svojega velikega sina. Slika str. 633. je delo hrvaškega slikarja Iv. Tišova in nam kaže Martića kot starca, še vedno krepkega in duhovitega. Ohranil si je jasnega duha do zadnjega in peval vznesene pesmi še v pozni starosti.

Ilarijon Ruvarac. 21. avgusta je umrl v Fruški Gori, v samostanu Grgetegu, Il. Ruvarac, odličen srbski zgodovinar. Ruvarac je oče in začetnik prave srbske zgodovine. Pri svoji pisateljski delavnosti se je opiral na kritično proučevanje zgodovinskih dejstev in virov in s tem je mnogo popravil trditve ne le dosedanjih srbskih zgodovinarjev, ampak tudi svojih sovrstnikov. Tako je popravil srbsko zgodovino o carju Lazarju, o Uroševi smrti, o suženjstvu Črnogore v XVII. in XVIII. stoletju, o Jurju Brankoviču itd. Zapustil je dolgo vrsto zgodovinskih monografij in razprav in pripravljalne študije k veliki zgodovinski geografiji srbski.

Bulharsko slovem i obrazem. (Bolgarsko v besedi in podobi). Tako se bode imenovalo češko delo, ki ga bode o Bolgarski izdal znani bolgarofil, češki pisatelj in odvetnik, dr. Alfred Rudolf. Pisatelj dr. Rudolf je bil nedavno v Sofiji, da bi pridobil za sotrudnike tudi bolgarske književnike. G. Rudolf je častni ud „Slavjanskega blagotvornega društva v Sofii“ in društva „Čeh“ v Sofiji. Dr. Rudolf je že prevel več bolgarskih romanov na češki jezik za knjižnico „Bulharská knihovna“, ki izhaja v Pragi.

Slovaki v Ameriki. Slovakom v Ameriki se v narodnem pogledu bolje godi nego v domovini. Slovaške „Nar. Noviny“ so nedavno objavile dopis iz Amerike, v katerem dopisnik opisuje narodno življenje ameriških Slovakov s temi-le besedami: „Mi ameriški Slovaki to leto moremo imenovati leto zborovanja. Že meseca marca je v mestu Passaie, N. J., zborovalo društvo slovaške mladine „Telocvičná Slovenská Jednota Sokol“. Ker to društvo ni imelo dozvaj svojega lastnega glasila, sklenilo se je, ga izdajati.

Prva številka, z naslovom „Slovenský Sokol“, je izšla 15. julija. List izhaja vsak mesec; urednik je Karol Štiasný. „Telov. Jednota Sokol“ ima več nego 3200 udov. — Dva meseca pozneje je zborovalo žensko društvo „Živena“, ki ima 3500 udov. Zborovanje se je vršilo v New-Yorku, kjer biva na tisoče Slovakov. Meseca junija je bilo v mestu Hazleton, Pa., zborovanje „Pensilvanske Slovenske Rimsko- a Grecko katolicke Jednote“, ki šteje 7000 udov. Društvo ima svoje glasilo „Bratstvo“. — Veliko slovaško društvo je v Ameriki „Národný Slovenský Spolok“, ki ima 21.000 udov. Tekom meseca februarja, ko je „Nar. Slov. Spolok“ obhajal petnajstletnico svojega obstanka, je pristopilo k društvu 1500 novih udov. Glasilo društva je list „Amerikánsko-Slovenské Noviny.“ „Katolícká Slovenská Jednota“ je največje slovaško društvo v Ameriki in šteje 27.000 udov. K temu društvu pristopi vsak mesec nekoliko sto novih udov, tako da bo h koncu tega leta gotovo imelo že 30.000 udov. Društveni list je tednik „Jednota“. — V Pittsburgu izdaja tvrdka P. V. Rovnianek & Comp. dnevnik „Slovenský Dennik“ na štirih velikih straneh in v New-Yorku izhaja dvakrat na teden „Slovák v Amerike“. V Pittsburgu pa izhaja tudi enkrat na mesec „Rarášek“, humoristični mesečnik na štirih velikih straneh.

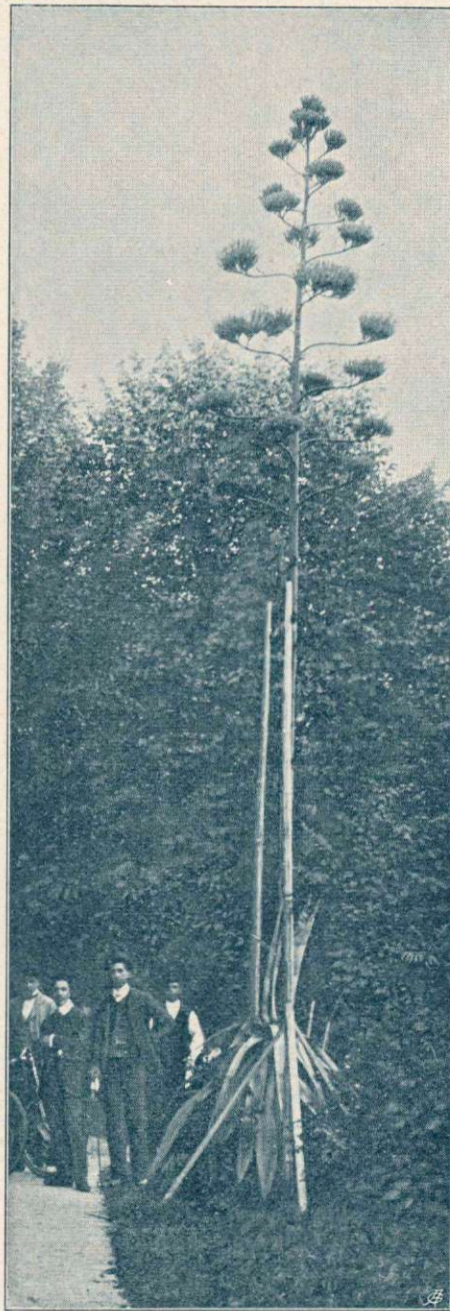
Fr. Št.

Prvi slučaj v poljski književnosti. Poljaki dozdej niso še imeli niti ene knjige, ki bi jo bil spisal kaj preprost kmet. Sedaj se je zgodil prvi slučaj te vrste: Jantek z Bugaja, mlad vaški pesnik, preprost kmet, je izdal zbirko pesni pod naslovom „Blade kwiaty z wiejskiej chaty“. Zbirka ima 123 strani in velja 3 krone; obsega 62 pesniških proizvodov, med katerimi so pesmi verske, domoljubne in erotične; razen tega se nahaja v knjigi tudi nekoliko basni in pripovedek. Knjiga je posvečena sloveči poljski pesnici Mariji Konopnickej in kaže lepo nadarjenost pisateljevo.

Seweryna Duchíńska. V 80. letu svoje starosti je v Parizu umrla odlična poljska pisateljica Sew. Duchíńska. Porodila se je leta 1825. v Košajcu in že v 16. letu se je omožila s Tomažem Pruszkom in po njegovi smrti l. 1864. se je omožila v Parizu s Frančiškom Duchíńskim, poljskim zgodovinarjem. — Na literarno polje je stopila pred 50 leti, v dōbi ko se poljski književnosti ni godilo baš najboljšo. Inteligenca je poljsko književnost prezirala, čitajoč večidel le knjige iz tujih književnosti, zlasti iz književnosti francoske, v kateri so se takrat lesketala imena: Balzac, Viktor Hugo, Sand, Dumas. Poljsko slovstvo takrat ni bilo ubogo, sijale so še znane tri zvezde na obzorju poljske književnosti, a Poljaki jih niso znali ceniti. V tem času je začela kopica navdušenih rodoljubov pod vodstvom Wójcickiega buditi zopet med poljskim občinstvom ljubezen do domačega slovstva, in k tej kopici je spadala tudi rajna S. Duchíńska. Težaven

je bil takrat položaj pisateljev, še težavnejši pa pisateljice. O ženskih pisateljicah so se širili razni epigrami in smešnice, ker Francozinja Sand je v tem času v slab glas pripravila vse ženstvo, ki se je pečalo s pisateljevanjem. V takih razmerah je Duchíńska začela svojo pisateljsko delavnost, in v nekoliko letih je vkljub vsem zaprekam postala priljubljena in spoštovana poljska pisateljica. Pisala je v verzih in v prozi najprej za mladino in pozneje tudi za odrastle. L. 1853. so izšli njeni zbrani spisi v 4 zvezkih.

Cvetočá galoa na lgu.

L. 1854. je Duchíńska izdala dva zvezka „Gawęd i powieści“, leto pozneje 4 zvezke „Powieści poetycznych“. Svojo pisateljsko spretnost je poizkušala tudi na dramatičnem polju, ali delo ji ni uspelo. Od leta 1856. se je pečala tudi z pedagogiko in je prevela ter izpopolnila delo Eichhoffa pod naslovom „Obraz literatury średniowiekowych ludów a mianowicie Słowian i Niemców“. Ustanovila je in nekoliko let urejevala časnik za mladino „Rozrywki dla młodocia-

nego wieku“. Ko se je l. 1864. stalno naselila v Parizu, je prevajala marljivo iz francoskega, španskega in drugih romanskih jezikov njeni prevodi spadajo k najboljšim prevodom v poljski književnosti.

Józef Stanislaw Wierzbicki, poljski lirik, obhaja letos petindvajsetletnico svoje pesniške delavnosti. — Rojen je bil 12. februarja 1853. v vasi Henrykovki na Podolu. V Kijevu je študiral najprej medicino, pozneje pravo. Svoje študije je končal l. 1880

čuvstva. Gledé na lepoto oblike je Wierzbicki posnemavec pesnika Asnyka, gledé na vsebino je popolnoma individualen ne posnemajoč nobenega izgleda.

Fr. Št.

A. K. Griněvskij, ruski leposlovni pisatelj, je umrl začetkom julija. Po svojih gospodarskih študijah in po svoji leposlovni delavnosti je bil Griněvskij

ozko zvezan z ruskimi seljaki in zato je pisal tudi folkloristične študije. Izdajal je izvrstno „Kmečko knjižnico“, zapustil je veliko gradiva za „Zgodovino ruskega tiska“, katero bodo njegovi literarni prijatelji uredili, izpopolnili in izdali.

Maloruski prevod Svetega pisma na Ruskem. Do zdaj je bila raba maloruskega Sv. pisma na Ruskem prepovedana, četudi je bil prevod Sv. pisma v 37 drugih jezikih dovoljen. A kakor sedaj ruski listi poročajo, se bode v kratkem končalo pripravljano delo za izdajo maloruskega prevoda Sv. pisma. Prevod Moračevskega vsled odloka Sv. sinoda popravlja poseben odbor pod vodstvom maloruskega škofa, primerjajoč ga k grškemu, hebrejskemu, latinskemu in staroslovenskemu tekstu. Prevod se bode tiskal v sinodalni tiskarni v Petrogradu na ta način, da bo zraven maloruskega prevoda natisnjen tudi tekst v cerkvenem staroslovenskem jeziku.

Koliko časnikov in časopisov izhaja na Ruskem. V Rusiji izhaja 1350 časnikov in časopisov in sicer: v Petrogradu jih izhaja 419, v Moskvi 155, in ostalih 776 v raznih drugih krajih. V Petrogradu se tiska v ruskem jeziku 398 časopisov, v francoskem 4, v

nemškem 6, v poljskem 1, v finskem 1, v letovskem 2, v hebrejskem 2, v staro-hebrejskem jeziku pa tudi 2. V Moskvi se tiskata od 155 časopisov v francoskem jeziku 2 lista, v nemškem 1.

Aleksander Petrovič Lukin. V Moskvi je umrl najstarejši sotrudnik „Ruskih Vedomosti“, časnikar in pisatelj A. P. Lukin. Rajni se je že v svojih mladih letih posvetil časnikarstvu in je ostal temu poklicu

CIGANI V PRAZNIŠKI OBLEKI.

Istega leta je izdal svoj prvi duševni proizvod, dramo „Z życia“. Potem je zaporedoma izdal dve pesniški zbirki (1882 in 1884), „Hanko“, „Zosio“, „Rajgradskega“, „Poezye“, „O brzasku“ (1898) in „Rapsody“ (1901). Sedaj se tiska Wierzbickega pesniška zbirka „Ku słońcu“; poleg tega pripravlja za tisk trilogijo „Dr. Humanus“ in obširno pesem „Atlantyda“. Pesmi Wierzbickega so polne globokih misli in iskrenega

zvest do svoje smrti. Svojo časnikarsko delavnost je začel v šestdesetih letih, v dōbi svobodomiselnega gibanja na Ruskem, in zavoljo tega se je držal svobodomiselnih načel celo svoje življenje. Šibal in grajal je v svojih spisih kršenje človeških pravic od strani ruske birokracije, grajal je pa tudi hibe in napake sodobnega ruskega občinstva. Tako je storil v svojem prvem romanu, ki ga je objavil v „Sovremenniku“ pod naslovom „Istorija baryni Anny Ivanovny“ in tako je delal do svoje smrti v podlistkih „Russkih Vedomosti“ pod psevdonimom „Skromnago Nabludatelja“ (skromnega opazovavca). Njegovi duhoviti in bridki podlistki so se ob svojem času najbolj čitali in so bili najbolj priljubljeni. V zadnjem času so bili Lukinovi podlistki manj rezni in občinstvo jih je preziralo. Eden del njegovih podlistkov je izšel v dveh zvezkih pod naslovom „Otgoloski žizni“. Zadnje večje delo Lukinovo, ki je samostalno izšlo, je bilo „Kavkazskie kurorti i ih pereustrojstvo“. Umrli je bil tudi 11 let predsednik podpornega društva ruskih književnikov in učejakov v Moskvi.

Fr. Št.

Polihronij Agapijevič Syrku, odličen poznavavec stare rumunske in bolgarske književnosti, je dne 6. julija umrl v Peterburgu. Syrku je bil rodom Rumun (roj. 1855 v Besarabiji) ali omikan je bil v ruskem duhu, zaradi tega je tudi postal ruski znanstveni pisatelj. Prvo njegovo slovstveno delo je bilo „Izveštije o kreščeniji Bolgariji“; potoval je veliko po Dalmaciji in Srbiji, kjer je proučeval staroslovansko slovstvo. Syrkuova dela iz slavistike so objavljali „Filologičeskij Věstnik“, „Izveštija Slavjanskoga Obščestva“ in dr.

Lydia Karlovna Ernstova. V Kijevu je pred kratkim umrla gospa L. Karlovna Ernstova, vneta širiteljica ženske omike na Ruskem. Rojena je bila v saratovskem Povolžju (1825) iz nemške rodbine; njena odgoja pa je bila ruska. Po svojih pedagoških zmožnostih in svoji omiki si je v kratkem pridobila odlično mesto med organizatorji ženskega šolstva na Ruskem po zahodnem vzoru

Drobne književne vesti. Pred kratkim je umrl Julij Oppert, sloveč orientalist, znan zlasti iz študij v Asiriji; Oppert je iznašel poseben sistem v razjasnjevanju asirskih klinopisov. Rojen je bil l. 1825. v Hamburgu; l. 1847. se je naselil v Parizu, kjer je postal profesor sanskrita. L. 1881. je bil imenovan za člana „Academie des Inscriptions“. Od l. 1869. je bil profesor asiriologije v „Collège de France“. — V Parizu je začel izhajati nov poljski list „Książnica“. List je glasilo vseh poljskih knjižnic in je zlasti posvečen bibliografiji. Izdaja ga g. Strzemborz v Parizu. — Nov roman H. Sienkiewicza ima naslov „Tev-

tonski vitezi“; pisatelj riše v njem germansko srednjeveško dōbo. Roman je že preveden v francoski jezik od grofa Wodzinskega in M. Kozakeviča. — Bolgarski pesnik in pisatelj Ivan Vazov bode v kratkem izdal novo zbirko pripovedk in črtic pod naslovom „Utro v Banki“. — Od 1. septembra izhaja v Sofiji nov bolgarski list „Hudožnik“ (umetnik) dvakrat na mesec; list je leposloven in ilustriran.

Kronani japonski pesniki. Japonski narod je narod pesnikov; od mikadove družine do zadnjega kuli vsi pišejo verze. Ameriški list, „Literary Digest“, je objavil nekatere podrobnosti o pesniških proizvodih mikada in njegove družine. Nedavno — piše list — je objavil neki ameriški mesečnik pesem izpod peresa mikada v angleškem prevodu. Šedaj je pa pro-

Solnčni mrk dne 30. avgusta 1905.

fesor tokijske univerze, Artur Lloyd, zbral in prevel veliko verzov in pesmi, ki jih je zložila mikadova družina. Zbirka je izšla pod naslovom „Imperial Songs“ in obsega 150 strani. V zbirki se nahajajo verzi, ki jih je zložil mikado, njegova soproga, prestolonaslednik in druge imenitne osebe na japonskem dvoru, kakor n. pr. baron Takasaki, ki je „poeta laureatus“ na Japonskem. Zbirka jasno kaže kakšne misli in ideale ima japonski dvor.

Fr. Št.

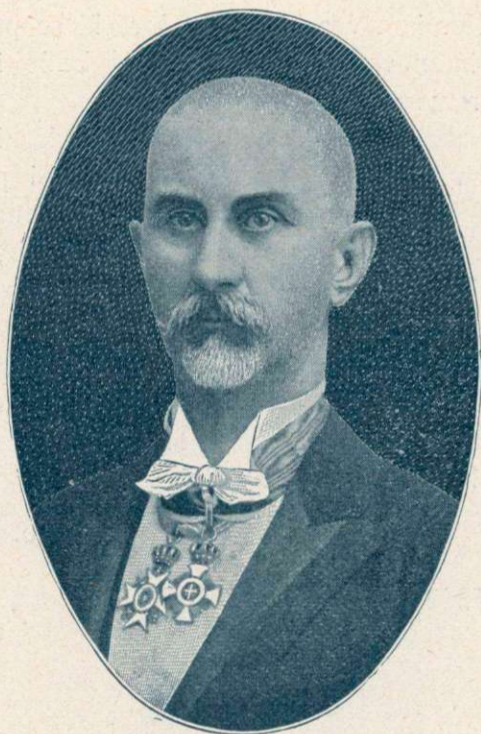
Žrtev pomorske bitke pri Cušimu je postal mlad ruski pesnik Konstantin Konstantinovič Slučevskij, ki je našel smrt na ladji „Imperator Aleksander II.“ K Slučevskij je bil sin znanega pesnika Slučevskega, ki je umrl v preteklem letu v jeseni (glej 1. štev. „D. in Sv.“ 1905). Šele po njegovi smrti je prišlo v Peterburg nekoliko njegovih dopisov in cela vrsta novih pesni, v katerih je opeval veličastnost morja. Njegove pesni se bodo zbrale in izdale.

Industrija s preprogami v osrednji Aziji.

Da so orientalske preproge jako priljubljene, je splošno znano, radi tega so tudi cene pri nekaterih vrstah poskočile na 50 do 60%. Posebno velja to za stare preproge, ker so iste izdelane bolj skrbno in pravilno bodisi glede kakovosti, kakor tudi glede ornamentike. Stare preproge iz Merva, Khive, Kisel-Ajaka so vedno redkejše in torej stanejo tudi 120—150 rubljev. Ker bodo na ta način sčasoma preproge popolnoma prešle, so jeli premišljati, ali ne bi bilo prav, da država nakupi vse v resnici lepe stare preproge ter ornamentiko z njih posname in te posnetke razdeli med posamezne izdelovavce preprog. J. Z.

Znamenite izkopine so našli pri starodavnem mestu Hierakonpolis, kjer so kraljevali prvi egiptovski kralji in so posebno častili boga Hora. Pri tej priliki bo izdalo vseučilišče v Liverpoolu novo egiptovsko zgodovino na podlagi najnovejših raziskav.

Kosta Glavinić,
župan belgrajski.

IZ PRIRODE.

Toplota naše zemlje.

Marsikomu se čudno zdi, da je vedno topleje, čim nižje se pelje pod zemljo; vsakdo se spomni „hladne“ kleti, ki je tudi pod zemljo, in vidi, da je v resnici nasprotno. Resnica je ta, da se toplota pod zemljo nekaj časa v resnici ravna po toploti pod milim nebom, toda le nekaj nižje se je treba spustiti, in dnevne premembe, kakršne se vršé na zemlji, ne opaziš, — opaziti je mogoče le letno izpremembo toplote tistega kraja, — če se pa spustiš še nižje, zapaziš, da je toplota v taki globočini popolnoma neodvisna od dnevne temperature dotičnega kraja, ter kaže stanovitno le njegovo letno povprečno toploto. Ako je povprečna toplota pod 0,

kakor je n. pr. v severnih krajih od 48—64° s. šir., tedaj ostane tudi zemlja vedno zamrznjena. Na ravniku pa je to znamenje z pet povse drugačno, kajti tam je globokost stalne temperature 1—2 m, pravtako je tudi globokost, kjer ostane zemlja blizu zamrznjenju. V naših krajih je globokost konstantne temperature 25—30 m, to pomenja, da je v tej globočini zemlja vedno enako topla bodisi poleti ali pozimi. Tako imajo v pariški zvezdarni 27·6 m globoko klet, v katero je Lavoisier leta 1783. obesil toplomer, ki vedno kaže 11·6 C. Z globokostjo plasti, na kateri se opazuje stalna temperatura, preneha vpliv solnca. Ako se globokeje v zemlji toplota izpreminja, se ne godi to vsled solnčnega vpliva, temuč vsled lastne zemeljske gorkote, in preiskovanje tega pojava je toliko zanimiveje.

Ta uspeh so dosegli pri kopanju jačkov, predorov, arteških vodnjakov in le redkokdaj v nalašč znanosti v prid izkopanih jamah. Toda že stari jezuit Anastazij Kircher je leta 1662. spoznal, da se pod plastjo, kjer se pričinja opazovati stalna, od površja zemlje oziroma solnca, neodvisna temperatura, tudi temperatura izpreminja, in sicer: kakor se je gorkota zemlje od površja do stalne temperature vedno nižala, tako postaja odondot v globočino vedno gorkoje. Globokost v mestih, v katerih se gorkota od stopinje do stopinje večja, se pa imenuje „geotermična globokostna stopinja“ (geotermische Tiefenstufe). Ta stopinja je v naslednjih krajih globoka:

	globokost jačka	dolgost stopinji
Schlachbach	1716 m	46·9 m
Seunewitz pri Halu	1084 „	45·83 „
Liet pri Altoni	1259 „	43·84 „
Sudenberg pri Magdeburgu	568 „	40·45 „
Sperenberg pri Berolinu	1066 „	40— „

To je: vsakih 46·9, 45·83, 43·84, 40·45, oziroma 40— m se gorkota poveča za 1°.

Pri tej priliki podajmo date iz idrijskega rudnika; priobčili bomo srednjo temperaturo v januarju in juliju vsakega leta, ter navedli globokost, v kateri se je merila.

		v januarju	v juliju
II. horicont	97·8 m globoko	19·4° C.	19·8° C.
III. „	122— „	21·5° „	21·4° „
IV. „	146·4 „	19·08° „	20·4° „
V. „	150— „	24·02° „	23·2° „
VI. „	175— „	23·01° „	22·5° „
VII. „	200— „	23·03° „	23·4° „
XI „	271·06 „	16—° „	14·7° „
XII. „	308·07 „	— „	— „

Marsikdo se bo čudil, da je na XI. horicontu temperatura 16— oziroma, 14·7° C, na III. pa 21·5, na V. celo 24·2° C. K temu je treba pripomniti, da v starih rudnikih gorkota kamenja ni več prvotna, temuč se v teku časa izpremeni, sosebno tam, kjer

je več jačkov medseboj v dotiki in torej zunanjim vplivom pot dostopna. Pa tudi vsaka vrsta kamena ima svojo lastno temperaturo, kar kaže nastopna tabela iz idrijskega rudnika:

Dr. Vladimir Srb,
praški župan.

	dolomit	škrljavec (Lagerschiefer)
III. horicont	17°—0 C.	27°—0 C.
IV. "	23.—0 "	20.—0 "
V. "	22.—0 "	19.—0 "
IV. "	18.—0 "	16.—0 "

Sodeč po teh številkah bi marsikdo mislil, da se toplota z globočino enakomerno veča brez presledka do sredine zemlje, a temu ni tako. Kaj pa je globokost 2000 m v primeru s celo zemljo? Resnica je, da o pravih odnošajih v sredini zemlje ničesar ne vemo; le toliko se sme trditi, da v središču naše zemlje ni vode ali para, kakor so mislili stari učenjaki, temuč da sestoji jedro naše zemlje iz žareče-tekočih toda strjenih snovi, ki so se pokrile v teku časa s plastjo mase, ki je nastala s sodelovanjem vode in ozračja.

J. Z.

O 6. Jupitrovi luni, ki jo je našel Perrine na gori Hamilton, trdijo, da je skoraj gotovo asteroid; za to trditev je posebno merodajno dejstvo, da je ta luna skoraj šestkrat bolj oddaljena od Jupitra kakor pa peta (najbolj od Jupitra oddaljena) luna. Poroča se tudi že o 7. luni, ki se vrti okoli Jupitra.

Bekolit. Krakovski mineralog Morosiewicz je našel v Jekaterinoslavu novo rudnino z imenom „bekolit“. Ker ima v sebi cer in tor, ki se prištevata med takoimenovane redke prsti, jo bodo izrabljali lahko za razsvetljavo.

Razpoka na luni. V Ličkovi zvezdarni na gori Hamilton v Ameriki so zasledili na luni približno 118 kilometrov dolgo razpoko. Ta zvezdarna je med najboljšimi na svetu, ker ima posebno izborne instrumente in daljnoglede, pa tudi jako mirno ozračje.

Otok Borneo je preiskoval dr. A. W. Nieuwenhuis dve leti in pol. Najvažnejši rezultat je ta, da je našel neko gorsko ljudstvo, ki je bilo do sedaj popolnoma neznano. Imenovani učenjak je bil prvi Evropec, ki je prišel tako daleč.

J. Z.

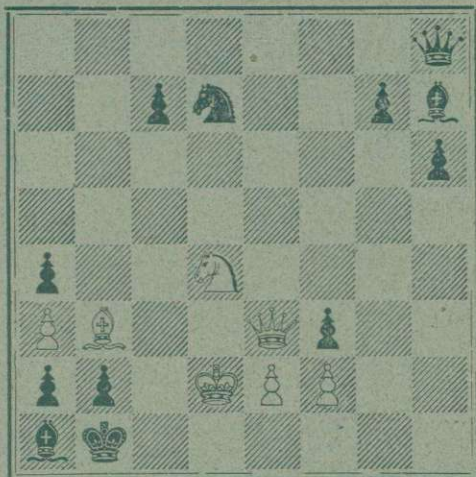

SLOVENSKI DIJAKI NA RIMSKEM FORU.

FOT. J. ROVŠEK.

ŠAH.

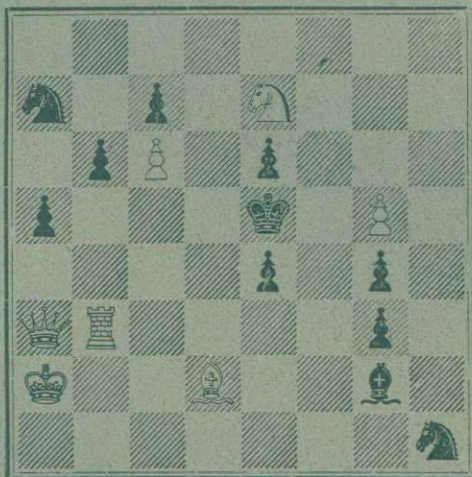
Naloga 205.
J. C. Grimshaw.

Mat v tretji potezi na dva načina!!

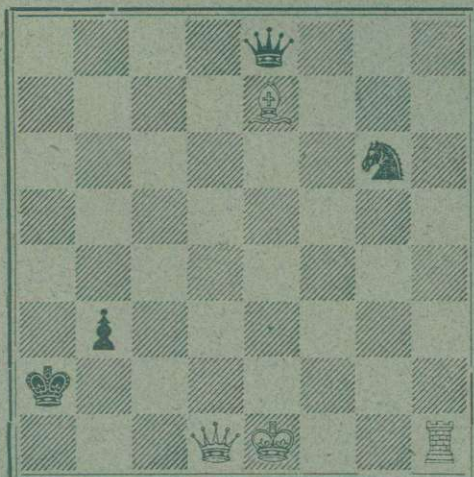
Naloga 206.
A. Šožin.

(Prvo darilo v barm. turn.).

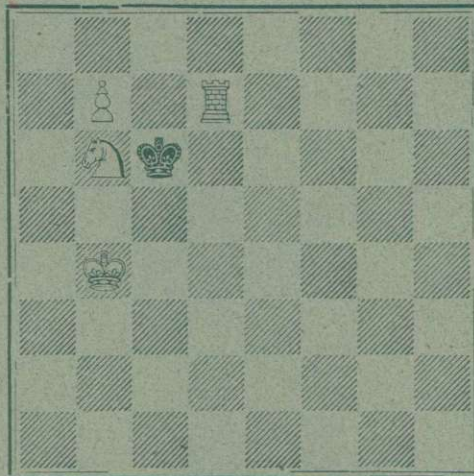
Mat v tretji potezi.

Naloga 207.
A. Uršič.
(Original-Capriccio).

Mat v drugi potezi.

Naloga 208.
A. Uršič.
(Original-Capriccio).

Mat v drugi potezi.

Rešitev nalog v št. 7. 1905.

Naloga 193. 1. Tg1, e4; 2 Te6! itd; 1— Ke4; 2 Te4+ itd. — Nal. 194. 1. Dc2, Se3; 2. Sb4+ itd.; 1— Sc3; 2 b3+ itd. — Nal. 195. 1. e3, f2; 2. Dh1! itd.; 1— Kd5; 2 Da1! itd.; drugo lahko. — Nal. 196. 1. Th1! D×D; 2. Th8! itd; 1— D×T; 2 Kc8 itd. — Nal. 197. namenjeno 1. La2, gre pa tudi Dd1+ kakor navedel p. n. g. Kokošar.

Razno.

Razpis nagrad. Za pravilno rešitev današnjih nalog razpisujemo sledeče nagrade: 1. „200 Schachaufgaben von Dr. S. Gold“, vezano, 2. „Oesterr. Lesehalle“ 1885 brez števil 49. in 51. Obsega 160 nalog, 2 končni igri in 54 tolmačenih partij, drugo je literarna vsebina. Ni več v knjigotrštvu! 3. Dufresne „Schachaufgaben III. Theil“, vezano. — Udeležba prosta. Do 15. dec. se naj rešitve pošljejo na naslov: A. Uršič, Orehek, p. Cerkljevo, Primorsko. V prvi vrsti bo merodajna obojna rešitev nal. 205, ki hodi po svetu že dobrih 50 let z eno rešitvijo. „Capriccio“ izraža trmo: „Hočeš nočeš — moraš“.

Šahovske novice.

Letošnji shod čeških šahistov v Pragi je bil zelo živahen. V glavnem turnirju je zmagal O. Duras, v stranskem pa Šerý. Igravec je bilo 17. Za l. 1907. je odbrano za shod na predlog dr. Nachtigalla mesto Brno. Znani češki komponist K. Kondelik je umrl 2. septembra; zanimal se je za našo rubriko. Poslal je dve originalni nalogi. Tudi danski komponist pastor Jespersen je umrl. R. I. P.

TRDOSRČNA GOSPA.

NARODNA PESEM IZ NAKLEGA.

Kmetič je prinesel dacije,
en'ga krajcerja zmankal' je.
„Al' b' mi ga hot'li upati,
al' b' mi ga hot'li šenkati?“
„„Jaz ga ne upam ne,
šenkam pa tudi ne!““ —

Zaprla ga je v turen temen.
Notri je en leten dan,
da je že pozabila nanj. —

Zdaj pa gospa bolna leži,
bolna leži, milo ječi:
„„Kaj ti pravim, kelner'ca:
pojdi v kevder velbani
po te sladke rozolije!““

„Kaj vam pravim, žlahtná gospa:
Spovejte se, obhajajte se!
Na prag' stojita ovna dva,
oba z rogmi vkup trkata,
men' pa v kevder branita!“

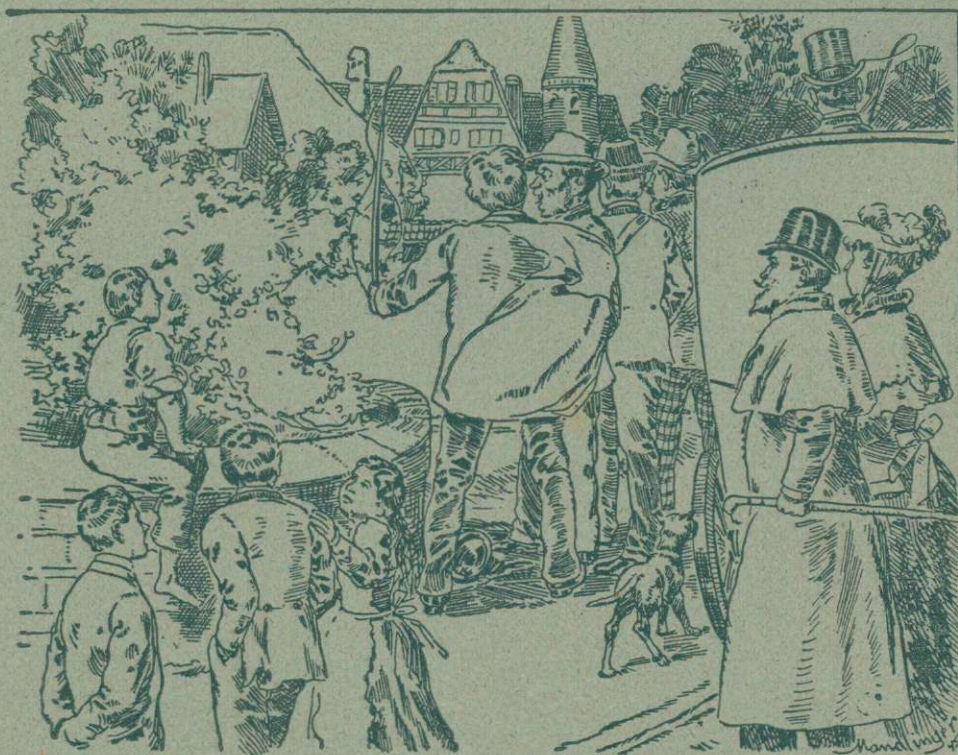
Gor' poskočila žlahtna gospa,
tekla je v kevder velbani
po te sladke rozolije. —

Zagrab'la sta jo ovna dva
in nesla jo na dno pekla: —

Ná to imaš, žlahtna gospa,
ker s' tak ječila kmetiča!
Krajcerček, krajcerček, majhen denar,
mogla je dati dušo zanj! —

Zapisal F. B.

SKRIVALNICA.

Kje je gospodična?

